

Освіта – інтелігентність – культура

ЗБІРНИК ПРАЦЬ
молодих учених
Народної української академії

Харків
Видавництво НУА
2021

УДК 378+316+33+81(05)''550.1''(477.54)
З-41

*Друкується за рішенням Ученої ради
Харківського гуманітарного університету
«Народна українська академія».
Протокол № 8 від 22.03.2021 р.*

Редакційна колегія

*Астахова К. В., д-р іст. наук (голов. ред.); Астахова В. І., д-р іст. наук;
Батаєва К. В., д-р філос. наук; Гусленко І. Ю., канд. пед. наук,
Іванова О. А., канд. екон. наук; Компанієць В. В., д-р екон. наук;
Михайльова К. Г., д-р соціол. наук; Тимошенко Т. М., канд. філол. наук;
Шевченко І. С., д-р філол. наук; Яременко О. Л., д-р екон. наук.*

З-41 **Збірник** праць молодих учених Народної української академії /
[редкол.: К. В. Астахова (голов. ред.) та ін.]. – Харків : Вид-во НУА,
2021. – 123 с.

У збірнику представлено результати наукових пошуків молодих учених з актуальних проблем економіки, філології та соціології: питання інноваційного розвитку економіки та освіти, сучасні наукові підходи в галузі соціології, філології та перекладознавства. Збірник може стати в нагоді для студентів, викладачів та усіх тих, хто цікавиться актуальними проблемами гуманітарних та соціально-поведінкових наук.

УДК 378+316+33+81(05)''550.1''(477.54)

ISSN 1993-5560

© Народна українська академія, 2021

ПЕРЕДМОВА

В епоху інтеграції в міжнародне науково-освітнє середовище, глобалізації, цифрової економіки, високих технологій та компетентнісної парадигми вищої освіти відбувається актуалізація навичок, умінь і компетенцій випускників закладів вищої освіти, без яких неможливо бути затребуваними на ринку праці. Адже, від висококваліфікованого працівника сьогодні вимагається не лише володіння професійними знаннями та вміннями, але й наявність наукових компетенцій. Вміння працювати з великими масивами інформації, аналізувати перманентно виникаючі ризики та зміни соціально-економічної кон'юнктури, знаходити нові рішення в різних сферах діяльності сьогодні є гарантією успішної кар'єрної траєкторії працівника та його затребуваності на ринку праці. Саме тому організація науково-дослідної роботи студентів має стати одним із провідних напрямків вищої школи.

У Харківському гуманітарному університеті «Народна українська академія» завжди приділялось багато уваги науковим пошукам студентів, аспірантів та молодих викладачів. В академії функціонують Асоціація молодих вчених та Студентське наукове товариство, щорічно проводяться наукові конференції студентів та молодих науковців. Під керівництвом провідних викладачів студенти, магістранти та молоді науковці беруть активну участь в роботі профільних наукових шкіл ХГУ «НУА», постійно публікують результати своїх наукових пошуків, беруть участь в міжнародних та всеукраїнських конференціях і конкурсах наукових проєктів.

Видання, що пропонується читачеві, є збірником наукових праць, в якому відображено результати наукових пошуків молодих учених, котрі працюють над актуальними проблемами економіки, соціології й філології.

До економічного розділу входять статті, підготовлені в рамках діяльності академічних наукових шкіл з економіки підприємства та економіки освіти. В цих статтях висвітлюються різні аспекти управління сучасним підприємством, його інноваційного розвитку. Значний інтерес представляють роботи філологічного блоку, в яких аналізуються актуальні проблеми перекладознавства та лінгвістики. Підготовка цих робіт стала результатом плідної діяльності наукових шкіл з філології та перекладу. В соціологічному розділі представлено сучасні наукові надбання в галузі соціології управління, соціології освіти, економічної соціології тощо.

Враховуючи вищесказане, уявляється, що праці, опубліковані в збірнику, можуть стати в нагоді як для спеціалістів, так і для усіх тих, хто цікавиться актуальними проблемами гуманітарних та соціально-поведінкових наук.

Редакційна колегія

Економіка та соціологія

УДК 330.332

Бердікова М. О.

*Науковий керівник: канд. екон. наук,
доцент Е. І. Цибульська*

ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Аннотация. Дана систематизация методических подходов к оценке инвестиционной привлекательности предприятия. Обосновывается как наиболее адекватный для Украины комплексный подход к оценке инвестиционной привлекательности предприятия с учетом внутренних и внешних рисков, специфики корпоративного управления, рыночных позиций, имущественного и финансового состояния. Предложенный подход позволяет инвестору принять обоснованное решение по поводу вложения свободных финансовых ресурсов.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, оценка, комплексная методика, интегральный показатель, риски.

Berdikova M. O. Evaluation of the company's investment attractiveness

Abstract. It was given the systematize of methodological approaches to assessing the investment attractiveness of the enterprise. Justified as the most adequate for Ukraine integrated approach to assessing the investment attractiveness of the company based on internal and external risks, the specifics of corporate governance, market position, property and financial condition. The proposed approach allows the investor to make an informed decision regarding the investment of available financial resources.

Key words: investment attractiveness, evaluation, complex technique, integral index, risks.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Практично будь-який напрямок бізнесу в наш час характеризується високим рівнем конкуренції. Для збереження своїх позицій і досягнення лідерства компанії змушені постійно розвиватися, освоювати нові технології, розширювати сфери діяльності. У подібних умовах періодично настає момент, коли керівництво організації розуміє, що подальший розвиток неможливий без припливу інвестицій. Для підприємства, якому потрібно вливання капіталу з зовнішніх джерел, найважливішим завданням

є підвищення інвестиційної привабливості. Тільки при її високому значенні підприємство отримає достатні кошти для функціонування, розширення виробництва, випуску нової продукції або зміни сфери діяльності. Виходячи з цього, слід зазначити, що ефективне інвестування неможливо тільки лише при визначенні і порівнянні інвестиційної привабливості різних підприємств. Таким чином, при відсутності даної економічної категорії інвестиційний процес об'єктивно втрачає сенс. У зв'язку з цим тема дослідження, присвячена оцінці інвестиційної привабливості підприємства, є досить актуальною для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно відзначити, що питання оцінки інвестиційної привабливості підприємства завжди були об'єктом пильної уваги економістів усього світу. Багато вітчизняних та зарубіжних вчених присвячували свої роботи дослідженню даного явища. Серед них слід виділити В. М. Аньшина, І. А. Бланка, В. В. Бочарова, А. Г. Гіляровського, М. Н. Крейнина, Е. І. Крилова, В. А. Москвіна, І. І. Ройзмана, Ф. Бергера, Ю. Бріггема, Л. Гитмана, Т. Коупленда, Д. Морріса, М. Скотта, У. Шарпа, Л. С. Валінурова, Д. А. Ендовіцко, М. Н. Крейнина, Е. І. Крилова, В. М. Власова, Е. А. Бадокіна, Г. К. Джурабаєва, Т. Н. Матвеевої, Е. А. Якименко.

Незважаючи на глибоке опрацювання питань оцінки інвестиційної привабливості регіонів, галузей промисловості, і окремих інвестиційних проєктів недостатньо систематизовано розглянуті питання оцінки інвестиційної привабливості підприємств. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність критичного аналізу і систематизації існуючих підходів оцінки інвестиційної привабливості підприємств, виборі і обґрунтуванні підходів, адекватних реаліям української економіки.

Формування цілей статті (постановка завдання).

Мета дослідження – критичний аналіз і систематизація існуючих методичних підходів до оцінки інвестиційної привабливості підприємств, вибір і обґрунтування найбільш адекватного для України методичного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У науковій літературі виділяють кілька методичних підходів до оцінки інвестиційної привабливості підприємства: ринковий (здійснюється на основі оцінок підприємства фондовим ринком);

фінансовий (грунтується на аналізі фінансового стану по 5-формам бухгалтерської звітності); інтегральний (грунтується на оцінці фінансово-майнового стану); вартісний (грунтується на основі оцінки показників вартості підприємства); підхід, заснований на використанні показників ризиків придбання; комплексний підхід (грунтується на всебічній оцінці ділової репутації та іміджу підприємства, рівня його конкурентоспроможності, стратегічного положення на ринку, фінансово-майнового потенціалу).

В Україні найчастіше для оцінки інвестиційної привабливості суб'єкта господарювання використовується інтегральний метод, запропонований в методиці, офіційно затвердженій і рекомендованій до застосування в процесі приватизації [1]. Він дозволяє об'єднати в єдину систему всі ознаки, які раніше розглядалися окремо. В рамках методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій виділяють шість груп показників: майнового стану, фінансової стійкості, ліквідності активів, прибутковості, ділової та ринкової активності об'єкта інвестування.

Фінансовий підхід є традиційним і ґрунтується на аналізі фінансового стану підприємства за допомогою сукупності певних груп коефіцієнтів [2, с. 56–71; 3; 4]. Основу оцінки інвестиційної привабливості становить зовнішній фінансовий аналіз, який базується на ретроспективних методах аналізу. До складу фінансового аналізу зовнішнім користувачем входять наступні розділи [5, с. 57]: показники, що характеризують структуру майна та джерел його формування; ступінь ліквідності і платоспроможності компанії; фінансова стійкість компанії; рівень ділової активності; структура доходів і витрат, фінансовий результат діяльності; рентабельність звичайних видів діяльності і т.д.

Найбільш перспективним методом оцінки інвестиційної привабливості є комплексний підхід. Аналіз інвестиційної привабливості базується, перш за все, на загальнонаукових методах дослідження. Єндовицький Д. А. та його співавтори так характеризують цей метод: «Це системний комплексний підхід до вивчення результатів діяльності господарюючого суб'єкта, виявлення і вимірювання суперечливого впливу на них окремих факторів, узагальнення матеріалів аналізу у вигляді

висновків і рекомендацій на основі обробки спеціальними прийомами всієї наявної інформації про результати цієї діяльності» [6, с. 359]. Даний підхід перебуває в стадії формування і становлення, передбачає внесення додаткових напрямків і складових у формування комплексної системи показників для оцінки його інвестиційної привабливості: ділової репутації, іміджу підприємства, стратегічного положення на ринку, якості менеджменту.

В рамках дослідження Мойсеєнко І. П. [7] інвестиційна привабливість підприємства формується на основі показників його фінансового стану і кадрового потенціалу. Недоліком такої пропозиції є відсутність комплексного підходу, яке призводить до ігнорування майнового стану підприємства, яке представляє собою базу прийняття рішень про реальне інвестування. Кузьмін О. і його співавтори [8, с. 36] пропонують розглядати інвестиційний клімат на підприємстві, який вони ототожнюють з інвестиційною привабливістю, яка залежить від його фінансового стану, організаційної структури управління, системи внутрішнього контролю, кадрового потенціалу, використання обладнання, рівня диверсифікації продукції і видів діяльності. Такий підхід являє собою одну з методик комплексного розгляду інвестиційної привабливості, але необхідно зазначити, що організаційні аспекти діяльності суб'єкта господарювання доцільно віднести до такої його характеристики, як сприйнятливість до інвестиційних пропозицій, яка говорить про можливість підприємства гнучко реагувати на зміни зовнішнього середовища за допомогою використання відповідних йому і стратегічного набору альтернатив організаційної структури і внутрішньої організації бізнес-процесів: виробництва, його підготовки, роботи персоналу, процесу управління, а також економічного впливу інновацій та мотивації працівників.

Висновок. Отже, існує досить велика кількість методик оцінки інвестиційної привабливості підприємства, проте всім їм притаманні певні недоліки, а саме: більшість підходів заснована на аналізі певних показників фінансового стану підприємства, які не є систематизованими та носить ретроспективний характер, в той час як інвесторів цікавлять результати майбутньої діяльності. Багато методів запозичені в іноземних авторів і не

адаптовані до діяльності вітчизняних підприємств. Аналіз існуючих підходів до оцінки інвестиційної привабливості підприємства показав перспективність для українських реалій комплексного підходу, що ґрунтується на аналізі чинників внутрішнього і зовнішнього впливу. Система показників, яку необхідно використовувати в процесі визначення інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання, повинна характеризувати всі види економічних ресурсів підприємства – фінансові, матеріальні, трудові та нематеріальні.

Список бібліографічних посилань

1. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій: затв. наказом Агентства з питань запобігання банкрутству № 22 від 23.11.1998 р.(1998). В: *Державний інформаційний бюлетень про приватизацію*, 7, С. 18 – 28.
2. Ковалев, В. В. *Управление финансами* (2013). М. : ФБК-ПРЕСС, 412 с.
3. Яковлев, Ю. В. (1999). Аналіз інвестиційної привабливості підприємства, що приватизується. В: *Державний інформаційний бюлетень про приватизацію*, 8, С. 40–56.
4. Яновский, А. (2017). Инвестиционная привлекательность предприятия. В: *Человек и труд*, 10, С. 88–89.
5. Басаганов, Ю. М. (2009). Методические основы оценки инвестиционной привлекательности. В: *Экономический анализ теория и практика*, 35(164), С. 56–60.
6. Ендовицкий, Д. А., Бабушкин, В.А. и Батурина, Н. А.(2020). *Анализ инвестиционной привлекательности инвестиционной привлекательности*. М. : КНОРУС, 376 с.
7. Мойсеєнко, І. П. (2017). Прийняття інвестиційних рішень в умовах розвитку підприємства. В: *Вісник НУ «Львівська політехніка»*, сер. «Проблеми економіки та управління», 448, сс. 223–226.
8. Крылова, Э. И., Власова, В. М. и Журавкова, И. В. (2018). *Анализ финансовых результатов, рентабельности и себестоимости продукции*. М. : Финансы и статистика, 716 с.

Бочарнікова К. С.

*Науковий керівник: канд. екон. наук,
доцент Цибульська Е. І.*

ОЦІНКА ВАРТОСТІ КОМПАНІЇ ЯК ОДИН ІЗ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розкривається сутність поняття вартості бізнесу і її оцінки. Оцінка вартості бізнесу позиціонується як механізм, що забезпечує зовнішніх і внутрішніх користувачів найважливішою інформацією, необхідною для використання в процесі здійснення всіх можливих типів угод і маніпуляцій з бізнесом – об'єктом власності. Приділено увагу методам визначення вартості підприємства та особливостей їх використання в сучасних умовах. Підсумкова величина вартості, як правило, залежить від мети оцінки, відповідно до якої і вибирається метод оцінки. Всі методи оцінки вартості групуються на методи дохідного, витратного і порівняльного підходів, характеристика яких наведена на початку дослідження. Ці підходи вимагають збору принципово різної інформації, необхідної для проведення аналізу і безпосередньо оцінки.

Ключові слова: оцінка вартості; ефективність діяльності; майновий підхід; дохідний підхід; порівняльний підхід; метод оцінки; величина вартості бізнесу.

Annotation. The article reveals the essence of the concept of business value and its assessment. Business valuation is positioned as a mechanism that provides external and internal users with important information necessary for use in the process of carrying out all possible types of transactions and manipulations with a business – an object of ownership. Attention is paid to methods for determining the value of an enterprise and the peculiarities of their use in modern conditions. The final amount of the calculated value, as a rule, depends on the purpose of the valuation, according to which the valuation method is chosen. All methods of cost estimation are grouped into methods of income, cost and comparative approaches, the characteristics of which are given at the beginning of the study. These approaches require the collection of fundamentally different information necessary for the analysis and direct assessment.

Key words: cost estimation; efficiency of activity; costly approach; income approach; comparative approach; assessment method; the value of the business value.

Постановка проблеми та актуальність дослідження.

У міру розвитку ринкових відносин виникає необхідність в оцінці бізнесу при вирішенні питань про залучення інвестицій, при розробці стратегії їх розвитку, при здійсненні первинного публічного розміщення цінних паперів на фондовому ринку, а також злиттів і поглинань. Оцінка вартості підприємства стає важливим елементом сучасних ринкових відносин. Основною стратегічною метою підприємства все частіше є вирішення завдання підвищення вартості бізнесу, при цьому оцінка вартості бізнесу стає інструментом корпоративного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В працях вчених і практиків за останні роки оцінці вартості бізнесу і стратегії економічного розвитку підприємств приділено значну увагу. Основи теорії оцінки вартості підприємств поклали наукові праці минулого століття, що давали перші визначення основних положень визначення вартості бізнесу. Серед авторів, що розглядають питання оцінки вартості бізнесу необхідно відзначити таких вітчизняних та закордонних вчених, як Н. А. Абулаєв, С. В. Валдайцев, П. Л. Віленський, В. Н. Гавва, А. Г. Грязнова, І. А. Єгерев, Ю. В. Козирь, Т. Коллер, Т. Коупленд, П. В. Круш, В. Н. Лівшиц, О. Г. Мендрул, О. Б. Мних, С. А. Мордашев, С. В. Поліщук, М. А. Федотова.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є розкриття сутності поняття «вартість бізнесу», а також визначення особливостей використання певних підходів до розрахунку вартості підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для прийняття багатьох ефективних управлінських рішень власникам і керівництву компанії необхідна інформація про її вартість. Таким чином, оцінка вартості компанії є одним з найважливіших питань, актуальних на сьогоднішній день.

З теоретичної точки зору, оцінка вартості являє собою цілеспрямований упорядкований процес визначення величини вартості об'єкта в грошовому вираженні з урахуванням впливають на неї факторів в конкретний момент часу в умовах конкретного ринку [1].

Оцінка вартості є джерелом найважливішої для зовнішніх і внутрішніх користувачів інформації про компанію, її фінансово-

господарську діяльність, стан в галузі і ступінь «переоцінки» або «недооцінки» менеджментом і ринком. Результати оцінки важливі для:

- інвесторів, які приймають рішення відносно того, в які компанії вигідніше інвестувати;
- компаній-потенційних партнерів, які прагнуть зміцнити свої позиції в галузі;
- менеджменту компанії – об'єкта оцінки, що оцінюють по зміні вартості компанії ефективність виконаної роботи за певний період;
- власників компанії, які на основі результатів оцінки вартості бізнесу приймають рішення щодо вибору того чи іншого проекту для реінвестування;
- інших користувачів, переважно зовнішніх (наприклад, громадян країни і держави в цілому): інформація о вартості компанії в даному випадку буде служити одним з факторів формування певного рівня лояльності по відношенню до компанії, а також її статусу в галузі та іміджу на ринку.

У міжнародній практиці при проведенні оцінки вартості компанії розглядається можливість застосування трьох підходів до оцінки: майнового, порівняльного, дохідного, які мають, як недоліки, так і переваги. Міжнародна практика, крім цих підходів, пропонує також використання опціонного підходу у випадках наявності джерел невизначеності. Кожен з підходів передбачає наявність властивих йому методів.

Для оцінки бізнесу частіше застосовується дохідний підхід, проте в конкретних ситуаціях майновий або порівняльний підходи вважаються більш точними і ефективними [2]. Нерідко результати, отримані при використанні одного з підходів, перевіряються за допомогою інших.

Дохідний підхід полягає у визначенні поточної вартості майбутніх доходів, які виникнуть в результаті використання власності і можливого подальшого її продажу. Саме дохідний підхід застосовують у разі, коли причиною оцінки бізнесу стало бажання продати компанію або, навпаки, впровадити нові інвестиційні проекти [3]. Основними методами в межах дохідного підходу є: метод дисконтування грошових потоків і метод капіталізації чистого прибутку.

Ринковий (порівняльний) підхід особливо ефективний, коли існує активний ринок порівнянних об'єктів власності. Для порівняння вибираються конкуруючі з оцінюваним бізнесом об'єкти. Зазвичай між ними існують відмінності, тому необхідно провести відповідне коригування даних. Наскільки точно буде встановлена вартість при даному підході, безпосередньо залежить від достовірності відомостей про конкурентів. Вартість підприємства орієнтована на суму, за яку можна продати аналогічну фірму, яка вже є на ринку. Однак підхід використовують рідко, оскільки знайти дві абсолютно однакові компанії на ринку важко [4].

У майновому підході підприємство розглядають з позиції понесених витрат. В основі – той факт, що балансова вартість активів не відповідає ринковій. Це породжує необхідність скорегувати баланс. Даний метод застосовують у випадках, коли бізнес не приносить стабільних доходів. Наприклад, підприємство нещодавно утворено або знаходиться на етапі ліквідації. Експерти визначають ринкову вартість кожного активу окремо, а потім з суми активів віднімають величину зобов'язань компанії.

В ідеальних умовах вартості, отримані трьома підходами, з урахуванням похибки повинні збігатися, але в реальних же умовах ці величини можуть істотно відрізнятись. Результати, отримані за підсумками розрахунків кожним з підходів, відрізняються один від одного в силу специфіки розрахунків, так, наприклад, майновий підхід оцінює минуле, дохідний – ґрунтується на прогнозуванні, порівняльний підхід враховує поточну інформацію [1].

Висновки. Таким чином, у вітчизняній науковій літературі методика оцінки вартості компанії здійснюється в основному дохідним, майновим і ринковим підходами. З урахуванням викладеного, розглянуті вище підходи до оцінки вартості бізнесу взаємопов'язані і доповнюють один одного. Кожен з них передбачає використання різних видів інформації, одержуваної на ринку, а також відображає різні сторони оцінюваної компанії. Тому для проведення оцінки вартості бізнесу доцільніше використовувати три підходи до оцінки вартості компанії, або вибирати потрібно той, який більшою мірою підходить до характеристик конкретного бізнесу.

Список бібліографічних посилань

1. Бусов, В. И., Землянский, О. А. и Поляков, А. П. (2017). *Оценка стоимости предприятия (бизнеса)*. Изд-во «Юрайт», 432 с.
2. Катамадзе, К. А. (2019). Методические подходы к оценке стоимости компании. *Молодой ученый*, 38 [online]. Available at: <https://moluch.ru/archive/276/62534/> [Accessed 24 May 2021].
3. Кожевникова, Е.А. (2016). Целесообразность применения доходного подхода. *Справочник экономиста*, 6.
4. Рауш, Е.А. (2009). Сущность рыночной стоимости компании и её максимизации. *Современные проблемы науки и образования, 1. Modern problems of science and education, 1* [online]. Available at: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=1733> [Accessed 23 May 2021].

Бунчик А. М.

*Науковий керівник: канд. соціол. наук,
доцент Зверко Т. В.*

Довіра в освіті як невід’ємна складова її якості

Анотація. Стаття присвячена розкриттю проблеми довіри в освіті, визначенню критеріїв якості освіти як довірчого блага.

З точки зору положень теорії довіри П. Штомпки проаналізовані первинні та вторинні об’єкти довіри. Акцентовано увагу на тому, що в освітній сфері довіра виступає чинником, який забезпечує стабільність і якість професійної підготовки.

Висвітлено критерії якості освіти як довірчого блага, серед яких наукова репутація викладачів; відбір абітурієнтів; забезпечення прозорості інформації про якість освітніх послуг; формування системи незалежних професійних іспитів; кількість випускників, які працюють за спеціальністю тощо.

Авторка, спираючись на емпіричні дані, визначає проблемні зони щодо забезпечення якості освіти й завдання з відновлення довіри в освіті.

Ключові слова: довіра, довіра соціальна, міжособистісна, інституціональна довіра, освіта, якість освіти, студенти.

Annotation. The article is devoted to the problem of trust in education, the definition of criteria for the quality of education as a trustworthy good.

From the point of view of the provisions of the theory of trust P. Štompka analyzed the primary and secondary objects of trust. The emphasis is made

on the fact that in the educational sphere, trust is a factor that ensures the stability and quality of professional training.

The criteria of the quality of education as a trustworthy good are highlighted, including the scientific reputation of teachers; selection of applicants; transparency of information on the quality of educational services; formation of a system of independent professional examinations; the number of graduates working in the specialty.

The author, relying on empirical data, identifies problem areas for ensuring the quality of education and the priority tasks for restoring trust in education.

Key words: trust, social trust, interpersonal, institutional trust, education, quality of education, students.

Сучасні соціальні зміни відбуваються все з більшою швидкістю. Вчені наголошують на швидкоплинному процесі, пов'язаному з втратою в Україні соціальної довіри і на базисному, елементарному (довіра до людей), і на абстрактному (довіра до інституцій і систем) рівнях [1, с. 127]. Ці зміни стосуються усіх соціальних інститутів, зокрема освіти. Тому на тлі сучасних соціальних трансформацій постає низка питань, спрямованих на визначення та застосування тих механізмів, що сприятимуть відновленню і укріпленню соціальної довіри, конструктивного соціального діалогу в освітньому полі. Що, в свою чергу, пов'язано з очікуваннями суспільства щодо потенційних можливостей освіти, адже довіра виступає одним з чинників, які впливають на оцінку системи освіти. З іншого боку, підтримання якості освіти в площині соціальної довіри – це безперервний процес узгодження інтересів різних зацікавлених груп – суб'єктів освіти. Звичайно, «реалізувати це... система освіти може тільки при наявності такого культурно-освітнього середовища, в якому імітаційні й фальсифікаційні форми освітнього процесу не сприймаються і відчужуються» [2, с. 22].

Це актуалізує проблему дослідження довіри в освіті, а також визначення критеріїв якості освіти як довірчого блага, що й зумовлює мету нашої статті.

Перш за все, потребує уточнення саме поняття довіри. З теоретичної точки зору, важливими для трактування феномена довіри є напрацювання Б. Барбера, Д. Гамбетта, Е. Гідденса, С. Касталдо, Н. Лумана, Р. Патнема, А. Селігмена, Ф. Фукуями,

П. Штомпки. Так чи інакше, вони сфокусовані в напрямку здійснення очікуваної, зокрема чесної, орієнтованої на спільні цінності поведінки, тобто пов'язані з очікуваннями суб'єкта.

Якщо спиратися на позиції Д. Гамбетта, то довіру він пов'язує з очікуванням сприятливої або, принаймні, не негативної поведінки в умовах, коли це поведінка не підконтрольна [3, р. 214]. А в розумінні Р. Патнема та Ф. Фукуями, це здійснення очікуваної, зокрема чесної, орієнтованої на спільні цінності поведінки. Така поведінка ефективніша, ніж та, що побудована на раціональному розрахунку та формальних правилах, які потребують відпрацювання, узгодження, а також дотримання [4, с. 28]. На думку ж українського соціолога Т. Стеценко, довіра визначається як позитивні морально-етичні, прагматичні або емоційні оцінки суб'єкта певного об'єкта з позиції його надійності та очікувань суб'єкта [5].

Інший дослідник С. Касталдо, також акцентуючи увагу на параметрі «очікування» щодо майбутніх дій і поведінки, додає ризикованість у прийнятті рішення про надання довіри [6]. Ці погляди дають узагальнену картину для визначення підходів щодо аналізу питань, що розглядаються.

В межах означеної проблеми представляє інтерес аналіз первинних і вторинних об'єктів довіри. Тому є сенс звернутися до окремих положень теорії довіри П. Штомпки, який визначає його різновиди (довіряючи, ми робимо ставку на різні об'єкти) [7]. Дослідник Н. В. Фреїк у своїй роботі «Концепція довіри в дослідженнях Штомпки» підкреслює, що вчений виокремлює два основних компоненти: 1) особливі очікування (щодо поведінки іншого в певній ситуації) і 2) упевненість у діях (ставка). Це особиста довіра до тих, з ким ми вступаємо в контакти; позиційна – довіра/недовіра до певних соціальних ролей (мати, друг, учитель тощо); групова (наприклад, студентська група для професора); інституціональна (школа, університет тощо), включаючи «процедурну» довіру до інституціональних практик і процедур, які розуміють як віру в те, що наслідування їм приведе до найкращих результатів (довіра до науки, до освіти тощо) [8, с. 12–13].

Якщо за основу нашого аналізу брати співвідношення міжособистісної та інституціональної довіри, то, як зауважують дослідники, міжособистісна довіра «може розвиватися з часом

і формувати міжгрупову, яка ... здатна розширитися до міжорганізаційної довіри» [8, с. 13]. Це можна пояснити тим, що довіра одного рівня зумовлює формування довіри на інших рівнях. Тобто, з одного боку, інституціональна довіра гіпотетично може змінюватися під впливом міжособистісної довіри в освітньому середовищі. А з іншого – підставою для визначення інституціональної довіри може бути рівень міжособистісної довіри [8, с. 13]. Одночасно важливе розуміння того, що інституціональна довіра дозволяє забезпечити діалог в освітньому просторі, співробітництво, партнерство між учасниками освітнього процесу.

Звернімо увагу на те, що в освітній сфері довіра виступає чинником, що забезпечує стабільність і якість професійної підготовки. Про це доказово свідчить той досвід, який ми отримали в рамках академічної мобільності, працюючи над спільним українсько-шведським проектом у сфері освіти. В європейській практиці сформувався підхід, який зорієнтований на переважне довірче ставлення до вищої освіти студентів та інших зацікавлених сторін за допомогою ефективної діяльності із забезпечення якості освіти.

Тому, на нашу думку, інтегральним показником для усіх рівнів довіри (міжособистісної та інституціональної) може виступати якість освіти. В цьому можна перекоонатися, якщо звернутися до запропонованих дослідниками критеріїв її визначення як довірчого блага: це наукова репутація викладачів; відбір абітурієнтів; співвідношення викладачів та студентів; забезпечення прозорості інформації про якість освітніх послуг; формування системи незалежних від закладу освіти професійних іспитів; кількість випускників, які працюють за спеціальністю, місце в рейтингу закладів освіти й освітніх програм тощо [9]. Проте, щодо останнього показника, більшість експертів у галузі освіти не підтримують рейтинги, які, на їхню думку, мають помилковий вплив на інституціональну довіру (довіру до закладу освіти).

Скоріше, як вважає С. А. Щудло, «акцент в дослідженнях забезпечення якості змістився з загальних планів і впровадження їх до практики застосування і осмислення реальної користі від всієї цієї діяльності...» [10]. Іншими словами, на перший план виходить позиційна, процедурна довіра як умова забезпечення якості освіти. І як результат, як це впливає на програмні виміри

та індивідуальний рівень.

Отже, очікувана якість освіти формується під впливом сукупності умов і чинників, інтересів і потреб різних зацікавлених груп.

Так, за результатами загальнонаціонального опитування «Вища освіта в Україні: громадська думка студентів»¹, більшість студентів (87%) звертають увагу на якісну підготовку у вищій, з них 36% вважають це першочерговим завданням. Цим зумовлена і їхня оцінка якості вищої освіти в Україні: нижче за середній рівень – 2,8 бали за 5-бальною шкалою (хоча якість освіти у своєму вищій студенти оцінили дещо вище – в 3,2 бали).

Для підвищення якості підготовки, на думку студентів, необхідно:

- скорегувати вітчизняні освітні стандарти та систему якості для визнання в світовому освітньому просторі;
- налагодити співпрацю з кращими зарубіжними університетами;
- посилити зв'язок викладання з потребами ринку праці².

Як показало проведене в 2017 році загальнонаціональне опитування «Українське покоління Z: цінності та орієнтири»³, 72% молодих українців задоволені й дуже задоволені своєю освітою, проте лише 44% респондентів задоволені якістю освіти в Україні в цілому. Третина опитаних вважає, що українська освіта відповідає потребам сучасного ринку праці. Більшість учасників фокус-груп стверджують, що освіта дає скоріше «корочку» (диплом), ніж навички, які необхідні в професійній діяльності.

Серед проблемних зон щодо незадоволеності освітою респондентами визначені: корупція; відсутність належної практики та інновацій у навчанні; перевантаженість навчальної програми дисциплінами, які не пов'язані зі спеціальністю [11].

¹ Результати загальнонаціонального опитування «Вища освіта в Україні: громадська думка студентів», проведеного з 5 по 12 березня 2015 р. Фондом «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва (n=1001).

² Результати загальнонаціонального опитування «Вища освіта в Україні: громадська думка студентів», проведеного з 5 по 12 березня 2015 р. Фондом «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва (n=1001).

³ Результати загальнонаціонального опитування «Українське покоління Z: цінності та орієнтири», проведеного у липні-серпні 2017 р. компанією GfK Ukraine на замовлення Центру «Нова Європа» (n=2000).

Такий погляд, на нашу думку, зумовлює побудову ризик-стратегій, які є відповіддю щодо позиції недовіри до освіти. Тобто накладення соціальних ризиків підвищує значущість соціальної довіри, яка виступає захисним механізмом в умовах зростання невизначеності. У свою чергу, це позитивно впливає на розвиток мобільності, конструювання індивідуальної освітньої траєкторії, яка відбиває власне бачення подальшого розвитку. В рамках такої стратегії в ситуації невизначеності суб'єкт завжди перебуває у пошуку визначеності. Логічно, що в цьому сенсі можуть виправдовуватися / не виправдовуватися очікування щодо системи освіти.

При цьому слід відзначити, що відношення довіри/недовіри в сфері освіти можуть мати як конструктивний, так і деструктивний характер. Відповідно, перше веде до діалогу, а друге – до втрати зв'язків, ігнорування інтересів суб'єктів освітнього процесу [12, с. 45]. Тобто, все, що знижує рівень довіри (інституціональної, міжособистісної) в освіті, негативно впливає на якість викладання, професійний тонус викладацького корпусу, лояльність учасників освітнього процесу.

Висновки. Проведений аналіз надає можливості стверджувати, що в сучасних умовах вимальовуються інші, не традиційні, форми довіри до освіти, які зумовлені, з одного боку, соціальними ризиками, а з іншого – соціально та особистісно очікуваними настановами на якісну освіту.

Інституціональна довіра до освіти зумовлює формування довіри на інших рівнях (в тому числі на міжособистісному) й виявляється в різних формах (довіра до системи освіти, до закладу освіти як організації, довіра до викладача як представника професійної спільноти, до учня як суб'єкта освітнього процесу). Вона забезпечує взаємодію, співробітництво між учасниками освітнього процесу, їхнє партнерство, позитивно впливає на якість освіти.

Значущості набуває проактивна модель поведінки суб'єкта освітнього процесу як ризик-стратегія, орієнтована на досягнення певних результатів щодо отримання якісної освіти. У такому випадку довіра виступає як реакція на ризик.

Аналіз результатів загальнонаціональних опитувань свідчить про наявність проблемних зон у прояві довіри до освіти на різних

рівнях. Емпіричні дані дають змогу вчасно реагувати та корегувати цей процес в конкретному освітньому полі. Безумовно, це потребує постійного виміру та аналізу.

На нашу думку, ключовими завданнями відновлення довіри до освіти, її розвитку мають стати соціальна відповідальність, взаємовигідне співробітництво, конструктивний діалог, культура довіри, відкритість, відповідність якості освіти очікуванням соціуму, інтересам суб'єктів освітнього процесу.

Список бібліографічних посилань

1. Андрущенко, А. Н. (2013). Анализ и систематизация научных подходов к формированию типологии доверия. *Социол. исслед.*, 8, с. 126–135.
2. Астахова, Е. В. (2015). Система образования: ресурсы и возможности формирования социального доверия. *Новий колегіум*, 4, с. 19–22.
3. Gambetta D. (1988). Can we trust in trust? *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*. Oxford: Basil Blackwell, 1988, p. 213-237.
4. Фукуяма, Ф. (2004). Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: пер. с англ. М. : АСТ, 730 с.
5. Стеценко, Т. О. (2012). Проблеми виміру освіти в соціології. В: *Соціальні технології актуальних проблем теорії та практики*. Київ, 156 с.
6. Castaldo, S. (2002). Meanings of Trust: a Meta Analysis of Trust Definitions: *Paper presented at Second Euram Conference*. Stockholm.
7. Штомпка, П. (2012). Доверие – основа общества. М. : Логос, 2012, 445 с.
8. Фреик, Н. В. (2006). Концепция доверия в исследованиях Штомпки. *Социол. исслед.*, 11, с. 10–18.
9. Горина, Т. С. (2014). Теоретические установки изучения доверия в образовательной среде. *Фундаментальные исследования*, 11–8, с. 1845–1851. <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=35860>.
10. Шудло, С. А. (2012). Вища освіта у пошуку якості : quo vadis. Харків – Дрогобич : Коло, 340 с.
11. Українське покоління Z: цінності та орієнтири: за ред. Київ Зарембо. Київ, 135 с. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13874.pdf>
12. Зверко, Т. В. (2020). Конфігурації довіри до освіти: інституціональний контекст. *Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»*. Харків : Вид-во НУА, Т. 26, с. 40–46.

УДК 316.25

*Манжурінс К. В.**Науковий керівник: д-р філос. наук,
професор Батаєва К. В.***КОНЦЕПТ «ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НАСИЛЬСТВА»
В СУЧАСНІЙ СОЦІОЛОГІЇ**

Анотація. Розглянуто суттєві ознаки феномену насильства та «толерантності до насильства». Акцентовано, що насильство є крайньою формою агресії та в суспільстві асоціюється з девіантною поведінкою. Зазначено, що поняття «толерантність» є здатністю особистості, суспільства чи держави шанобливо сприймати думку інших, готовністю безконфліктно сприймати особистості або явища. Зроблено висновок, що «толерантність до насильства» означає терпимість соціальних акторів по відношенню до насильницьких дій, що здійснюються індивідом або групою в соціальному, політичному, повсякденному житті.

Ключові слова: насильство, толерантність, толерантність до насильства, ненасильство.

Annotation. The essential features of the phenomenon of violence and “tolerance to violence” are considered. It is emphasized that violence is an extreme form of aggression. In a society, it is associated with deviant behavior. It is noted that the concept of “tolerance” is the ability of an individual, society, or state to respectfully consider opinions of others, the willingness to accept individuals or phenomena without conflict. It is concluded that “tolerance to violence” means tolerance of social actors to violent acts committed by an individual or a group in social, political, and everyday life.

Keywords: violence, tolerance, tolerance to violence, non-violence.

Постановка проблеми. Сучасне життя повне насильства. Наукове дослідження феномену насильства може допомогти глибше усвідомити його причини і знайти способи його нейтралізації. Насильство соціально обумовлено, тому і панacea знаходиться в суспільстві, яке може мінімізувати подібні прояви. Цьому, перш за все, сприяє соціалізація. Соціальні інститути сім'ї та освіти є агентами первинної соціалізації. Якщо, наприклад, в сім'ї у дитини почав формуватися габітус жорстокості, у школі і в закладах вищої освіти є можливість виправити ситуацію. Для

протидії насильству необхідно розуміти його природу і сутність такого явища, як «толерантність до насильства».

Ступінь розробленості проблеми. Насильство завжди хвилювало суспільство і в тій чи іншій мірі завжди засуджувалося. Проте, в соціології розгляду цієї проблеми було приділено мало уваги. У західній науці аналізом проблеми насильства займалися, в основному, етологи і психологи Р. Ардрі, А. Басе, А. Бандура, Л. Берковіц, Д. Зільманн, К. Лоренц, Н. Тінберген, Е. Вілсон, В. Франкл, Е. Фромм, які опосередкованим чином вивчали феномен насильства через аналіз категорій агресії і деструктивності. Поняття «насильства» зазвичай застосовували по відношенню до окремої особистості або особистостей, але ніхто не говорив про соціально схвалюване насильство. Крім того, раніше феномен жорстокості вивчали в контексті соціальної психології та філософії, соціологічний же аналіз цього явища в спеціальній літературі не представлено.

В українській науці вивченням проблеми агресивної поведінки займаються психологи та соціологи О. Ю. Дроздов, М. А. Скок, Ю. Качанова, І. І. Пелішенко, В. О. Пелішенко.

Метою даної статті є виявлення специфічних особливостей насильства і «толерантності до насильства» як соціального (а не тільки психологічного) феномена.

Виклад основного матеріалу. Насильство – це різні форми прямого або непрямого придушення та пригнічення людини. У вузькому сенсі під насильством розуміють фізичний та економічний збиток, що наноситься людьми один одному, наприклад, до цього можна віднести тілесні ушкодження, вбивства, пограбування, підпали тощо. Насильство має на меті придбати або зберегти певні вигоди і привілеї, завоювати політичне, економічне або інше панування.

Насильство набуває системного характеру, воно пронизує всі сфери життєдіяльності суспільства. Воно включає «культурне насильство», «виховне насильство», «економічне насильство», «структурне насильство», «кримінальне насильство» (насильницька злочинність), «правове насильство» [1].

Л. Берковіц розумів агресію як «вид поведінки, фізичної або символічної, яка мотивована наміром заподіяти шкоду комусь іншому» [2, с. 45]. Насильство ж він розглядає як крайню форму

агресії. Але якщо подивитися на агресію глибше, то вона має біологічний характер і властива як тваринам, так і людям. Це інстинктивна поведінка, що виражається в нападі або загрозі нападу та пов'язана з емоціями страху. Агресія – такий же вроджений механізм виживання, як і почуття голоду або прагнення до розмноження. Функція, яку несе в собі агресія, це захист. Як мати захищає свою дитину, як батько захищає свою сім'ю. Так було споконвіку, і цивілізація поки не вберегла нас від необхідності захищатися. Агресивна поведінка означає мотивовану деструктивну поведінку, що суперечить нормам співіснування людей, що завдає шкоди об'єктам нападу. Наприклад, в судах дуже часто розглядають кримінальні ситуації, коли людина, захищаючись, завдала нападнику більшої шкоди або вбила його.

У широкому сенсі слова насильство визначається як «застосування фізичної сили до кого-небудь; примусовий вплив на кого-, що-небудь». Часто слово «насильство» використовують, ототожнюючи його з англійським словом «violence», що позначає «груба сила».

У 1971 р. на засіданні ЮНЕСКО було прийнято таке визначення поняття «насильство»: «насильством вважається будь-яка дія, що загрожує фізичній, психологічній чи моральній цілісності індивіда» [3]. Як бачимо, до визначення терміна «насильство» завжди входить зауваження про порушення чієїсь волі, і багато чого залишається практично необумовленим. Існують уявлення про «позитивне» і «негативне», «узаконене» і «незаконне» насильство. М. Модіано розглядає деякі насильницькі дії, які виправдовується суспільством: публічна страта, дії співробітників спецслужб, дії солдатів під час війни, дії поліцейського, дії тюремника, дії вчителя, дії спортсмена (боксера або борця), забій худоби, експерименти на тваринах. З цього М. Модіано робить висновок про те, що справжнє насильство в суспільстві асоціюється з девіантною поведінкою [3]. Аналіз, проведений в США Національною комісією з вивчення причин та попередження насильства, показав, що дослідники все частіше розглядають насильство як навмисне використання фізичної сили проти інших людей, застосування болю, образи, фізичного обмеження, покарання для того, щоб змусити людей здійснювати небажані для них дії [3].

Для того, щоб дати визначення поняттю «толерантність до насильства», необхідно розглянути категорію толерантності. За визначенням ЮНЕСКО (1995), толерантність є «повага, прийняття і правильне розуміння різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності» [5]. Їй сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. У працях Д. А. Нерознак, Г. А. Сунгурова і Н. І. Еліасберг поняття «толерантність» розкривається як: здатність особистості, суспільства, держави шанобливо сприймати думку інших, які відмінні від них; готовність безконфліктно сприйняття особистості або явища; шанобливе ставлення до свободи іншого, його способу життя, поведінки, думок, незалежно від його політичних та релігійних поглядів; прояв терпимості і прийняття представників інших культур, релігій та країн; повагу до форм самовираження і прояву людської індивідуальності; прагнення вирішувати конфлікти без насильства; здатність до компромісного діалогу; мирна налаштованість як антипод агресивності, злостивості, дратівливості [4].

У поняття толерантності як позитивної цінності не включають вимогу доброзичливого ставлення до злочинних акцій. Толерантні відносини, ймовірно, можливі тільки на основі безкорисливого прийняття іншої людини, незалежно від її культурного і соціального рівня. Принцип толерантності вимагає, щоб критика чужих переконань і пропаганда власних поглядів ґрунтувалася на аргументації, що не завдає образи.

Терпимість до того, до чого не можна терпимо ставитися – результат помилки, неадекватного сприйняття і оцінки тієї чи іншої ситуації, воно може бути даниною некритично відтворюваній традиції або продуктом ідеологічного «зомбування».

На думку Д. Пивоварова, слід дотримуватися філософії ненасильства. Принцип ненасильства має різні грані: ідеологічну, етичну, життєву та інше. «У змістовній частині визначення ненасильства важливі два аспекти. По-перше, ненасильство – це заперечення примусу в процесі взаємодії людини зі світом, з іншими людьми; це заперечення, засноване на терпимості, визнання права на існування всього того, що внутрішньо відноситься людиною до категорії «чужого». По друге, ненасильство

– це одночасно твердження і посилення здатності всього живого до позитивного самовияву. Мається на увазі така система дій людини, яка передбачає наявність позиції ненасильства, що сприяє життєствердженню в широкому сенсі» [4; 6]. Якщо поєднати основні ознаки понять «насильство» та «толерантність», то «толерантність до насильства» може означати непротидію насильству, відмову від філософії ненасильства, терпиме ставлення до соціальних акторів, що демонструють агресивну поведінку.

Висновки. У статті ми розглянули основні ознаки понять «насильство», «толерантність», «толерантність до насильства». Під «толерантністю до насильства» будемо розуміти терпимість соціальних акторів по відношенню до насильницьких дій, що здійснюються індивідом / групою в соціальному, політичному, повсякденному житті. Насильство може бути фізичним, економічним, правовим, ідеологічним; разовим, систематичним; емоційним, інтелектуальним, моральним.

Список бібліографічних посилань

1. Бекер Д. (1994). Понятие системного насилия. Проблемы теоретической социологии. Санкт-Петербург: Петрополис. 268 с.
2. Берковиц Л. (2001). Агрессия: причины, последствия и контроль. Санкт-Петербург: Прайм ЕВРОЗНАК. 512 с.
3. Кюнг Г. (2006). Декларация мирового этоса. Идея ненасилия в XXI в. Пермь: Прогресс. 451 с.
4. Пивоваров Д. В. (2013). Толерантность и ненасилие. Социальная психология. Москва: Наука. 137 с.
5. Підгорецький Й. (2004). Толерантність: поняття і концепція. *Укр. ТГПУ. Сер. Гуманітарні науки*, 2(39), 24–31.
6. Ситаров В. А. (2005). Насилие и ненасилие. Энциклопедия гуманитарных наук, 1, 135–139.

Науменко А. І.

*Науковий керівник: канд. екон. наук,
доцент Цибульська Е. І.*

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Исследована взаимосвязь финансово-экономического состояния и конкурентоспособности предприятия. Рассмотрена методология управления конкурентоспособностью на микроруровне. Проанализирован состав и структура финансово-экономического механизма обеспечения конкурентоспособности предприятия. Делается вывод о том, что финансово-экономический механизм является комплексным и системным явлением.

Ключевые слова: финансово-экономическое состояние, механизм, конкурентоспособность предприятия, рентабельность, деловая активность, финансовая устойчивость.

Annotation. The place of the financial and economic situation in the competitiveness of an enterprise is defined. Microlevel competitiveness management methodology are reviewed. The composition and structure of the financial and economic mechanism of the competitiveness of an enterprise are analyzed. It is concluded that the financial and economic mechanism is a complex and systemic phenomenon.

Key words: financial and economic situation, mechanism, enterprise competitiveness, profitability, business activity, financial stability.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. За роки незалежності України проблема підвищення конкурентоспроможності стала проблемою номер один для вітчизняних підприємств. Бути конкурентоспроможним для підприємства означає функціонувати на ринку, отримувати прибуток, виконувати фіскально-соціальні функції перед державою. В українських реаліях застосування підприємствами тих чи інших стратегічних альтернатив щодо моделі конкурентної поведінки відбувається в більшості випадків інтуїтивно, без фундаментального теоретичного підґрунтя та ретельного стратегічного аналізу. Тому ефективна діяльність та подальший розвиток вітчизняних підприємств

неможливі без процесу науково-обґрунтованих заходів з розробки та реалізації механізму управління конкурентоспроможністю, спрямованого на підвищення стійкості, збереження існуючих та досягнення нових конкурентних переваг, забезпечення сталості конкурентних позицій суб'єктів господарювання за рахунок постійного балансування їх потенціалу з вимогами середовища.

Фінансово-економічний стан кожного підприємства значною мірою визначає параметри його конкурентоспроможності. Тому побудова фінансово-економічного механізму створення і підвищення конкурентоспроможності підприємства визначає його функціонування і розвиток в умовах сучасного ринку, і є основною умовою розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші теоретичні дослідження природи конкуренції виконані в середині XVIII століття і пов'язані з ім'ям А. Сміта. Але, глибоке вивчення проблеми оцінки конкурентоспроможності фірм нашло своє відображення лише в другій половині XX століття. Цю проблему вивчали такі іноземні та вітчизняні вчені, як М. Портер, Ф. Котлер, Е. Дихтль, А. Томпсон, А. Стрікленд, Д. Хассі, К. Омаї, Г. Багієв, Д. Барабой, Д. Баюра, В. Білоусов, М. Бранхам, А. Глухов, Е. Голубков, О. Грішнова, В. Гура, І. Должанський, О. Дубова, Ю. Іванов, П. Зав'ялов, О. Млток, А. Печонкін, Х. Фасхієв, Р. Фатхутдінов, Т. Харченко, Л. Чайникова, К. Щіборощ та інші. Вищеназвані вчені розробили теоретичні та методичні аспекти оцінки конкурентоспроможності підприємства.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. В науковій літературі досить багато праць присвячено дослідженню сутності конкурентоспроможності на макро- та мікрорівні, інструментам та методам управління конкурентоспроможністю підприємств, питанням формування конкурентних стратегій. Незважаючи на досить глибокий рівень розробки проблеми конкурентоспроможності додаткових досліджень потребує вивчення питань впливу фінансово-економічного стану на рівень конкурентоспроможності підприємств, фінансово-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в сучасних умовах.

Мета дослідження – вивчення впливу фінансово-економіч-

ного механізму на забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Виклад основного матеріалу. Простежуються прямі взаємозв'язки поміж міцністю фінансово-економічного стану та усіма компонентами конкурентоспроможності підприємств. Наявність фінансових ресурсів дозволяє формувати бюджети і реалізовувати заходи маркетингового характеру, спрямовані на покращення становища на ринку та завоювання нових покупців; накопичення чистого прибутку є передумовою фондів інвестування розвитку матеріально-технічної бази підприємства; хороший фінансовий стан – чинник стійкості, платоспроможності та, відповідно, фінансової конкурентоспроможності; доходи є джерелом фінансування витрат, у тому числі інноваційної діяльності, відтак, їх збільшення покращує можливості підприємств до пошуку нових інноваційних рішень; при зміцненні фінансово-економічного стану зростає спроможність суб'єктів господарювання відносно фінансування соціальної діяльності, розвитку систем товаропросування, логістики тощо [1].

Отже, фінансово-економічний стан виступає основою та передумовою конкурентних позицій підприємства. Щоб довести цю тезу, потрібно розглянути методологію управління конкурентоспроможністю на мікрорівні.

Як стверджує О. Ковтун, механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємства є сукупністю методів (способів), форм, засобів та заходів покращення його конкурентних переваг серед споріднених конкурентів у певному галузево-ринковому сегменті на основі реалізації (дотримання) обраного типу конкурентної стратегії (мінімізації витрат, диференціації або оптимізації витрат) як на рівні окремих функціональних ланок ланцюжка вартості підприємства, так і на рівні бізнесу загалом [2, с. 96–97].

На перевагах стратегічного управління при забезпеченні конкурентоспроможності підприємства наголошує й Б. Мізюк – «...важливим етапом в процесі зміцнення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання виступає визначення їх перспектив у кожному з обраних стратегічних зон господарювання, а перспективи підприємства визначає його конкурентний статус» [3, с. 190–191]. Більше того, в процесі ідентифікації факторів впливу на ефективність реалізації стратегії конкурентоспро-

можності науковець виділяє таку групу, як управління фінансово-економічним станом підприємства, куди відносить виконання функцій контролю, розподіл фінансових ресурсів, можливість отримання кредиту (залучення фінансових ресурсів), сплату податків, стан оперування готівкою, капіталовкладення, врахування інфляції, аналіз фінансового стану суб'єкта господарювання.

Науковці також обґрунтовують поняття та складові механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства, що є, на їх думку, відображенням системно-цільового методу у формі моделі визначення та управління ключовими факторами успіху, розробки відповідних заходів досягнення стратегічних цілей, зокрема максимізації рентабельності та прибутку, мінімізації витрат [4, с. 54–55]. Тобто під механізмом розуміється сукупність цілей, які підприємство має досягнути за кожною з структурних складових конкурентоспроможності підприємства, що, на наш погляд, дещо вузько. Недостатньо обґрунтованою залишається й головна мета механізму, оскільки не враховує таких не менш важливих стратегічних цілей, як збільшення прибутку та ринкової частки, охоплення цільових ринкових сегментів та частки покупців, капіталізація і зростання ринкової вартості бізнес-одиниці та ін. Відтак, значно більшої уваги заслуговують результати досліджень Є. Смірнова. По-перше, науковець визначає рівні реалізації конкурентного потенціалу підприємства, зазначаючи, що на найнижчому – функціональному рівні – необхідно створити умови для формування стійкого фінансово-економічного стану підприємства; на другому – підприємницькому – підсилити конкурентні переваги, а на третьому – стратегічному – сформувати та досягнути стратегічну конкурентну позицію та визначитися з новими формами подальших конкурентних переваг [5, с. 275]. Науковець пропонує включати у механізм формування та розвитку конкурентних переваг підприємства такі елементи, як етапи життєвого циклу конкурентних переваг, підходи та джерела їх формування, фактори оперативної та стратегічної конкурентостійкості, заходи розвитку і посилення конкурентних переваг [5, с. 283]. Вважаючи охарактеризовані положення достатньо важливим науково-методичним доробком щодо проблем конкурентоспроможності, додамо, що у поняття

механізму управління конкурентоспроможністю підприємства потрібно включати ще й такі характеристики, як система та її елементи, суб'єкти і об'єкти управління, функції, підходи та принципи.

Слід пам'ятати й про те, що існують різні види та типи механізмів, як от – організаційні, фінансово-економічні, структурні, організації управління, технічні і адміністративні, інформаційні та ін. Відтак, під механізмом управління конкурентоспроможністю підприємства, на нашу думку, потрібно розуміти невід'ємний елемент системи конкурентоспроможності підприємства, який базується на завданнях і принципах, передбачає системну сукупність методів, інструментів та конкретних заходів реалізації політики забезпечення планового рівня конкурентоспроможності як в поточному, так і стратегічному періоді.

Вплив фінансово-економічного стану на конкурентоспроможність підприємств реалізується через її структурні складові (рис. 1).

В загальному показники рентабельності характеризують рівень чистого прибутку підприємства до таких показників, як обсяги доходу та активів, витрати, власний капітал та його структурні складові. Відтак, при підвищенні рівня рентабельності збільшується сума чистого прибутку суб'єкта господарювання, що може спрямовуватися фінансування маркетингових, соціальних, інноваційних та інвестиційних програм. Більше того, вища прибутковість підвищує кредитну та інвестиційну привабливість підприємства, що є передумовою легшого залучення позикових засобів із їх подальшим спрямуванням на фінансування поточної господарської діяльності, розвиток матеріально-технічної та логістичної бази.

До показників майнового стану відносяться коефіцієнт зносу основних засобів, мобільність активів, частка обігових виробничих активів, ін. Вони характеризують стан, динаміку та ефективність використання матеріально-технічної бази та технологій, що використовуються підприємствами. Відтак, підвищення цих показників позитивно впливає на зміцнення матеріально-технічної та логістичної складових їх конкурентоспроможності включно з розвитком систем складування, логістики та транспортування товарів.

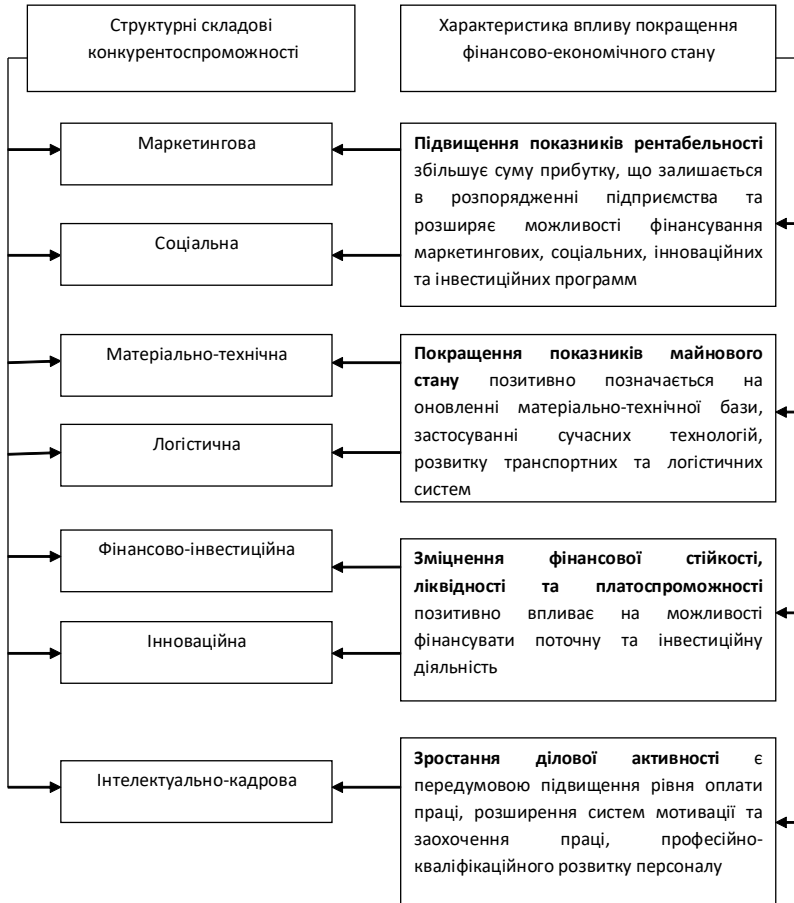

Рис. 1. Взаємозв'язки фінансово-економічного стану та конкурентоспроможності підприємства

До переліку найбільш значущих ризиків та загроз не лише конкурентоспроможності, але й функціонування підприємств відносяться надмірне затоварювання та зростання кредиторської заборгованості, збільшення витратомісткості доходів. Це негативно позначається на показниках фінансової стійкості (передусім співвідношення власного та залученого капіталу), ліквідності та платоспроможності (тобто здатності своєчасного розраховуватися за короткостроковими зобов'язаннями), значно ускладнює стабільне фінансування поточної та інвестиційної діяльності. Саме тому важливо керівництву підприємств здійснювати постійний моніторинг вказаних параметрів фінансово-економічного стану і не допускати їх критичного погіршення, адже наслідком цього стане зниження конкурентоспроможності.

Ефективні підприємства, у яких висока ділова активність, як правило, посідають провідні позиції щодо рівня оплати та мотивації праці, а це основа формування і реалізації якісного інтелектуально-кадрового потенціалу.

Висновок. З огляду на вищенаведене, констатуємо, що забезпеченню належного фінансово-економічного стану відводиться дуже важливе місце у політиці забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Відтак, в сучасних умовах актуалізується потреба в використанні засобів та підвищенні ефективності управління фінансово-економічним станом підприємств за рахунок створення ефективного фінансово-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства. За своєю сутністю фінансово-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємства є комплексним і системним явищем, яке передбачає застосування в певних пропорціях і послідовності сукупності методів, інструментів та заходів з метою посилення та сталого забезпечення його конкурентних переваг.

Список бібліографічних посилань

1. Васильців, Т. Г., Магас, Н. В. та Маргита, Н. О. (2014). *Фінансово-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності роздрібних торговельних підприємств: теоретико-прикладні аспекти*. Львів, 220 с.

2. Ковтун, О. І. (2009). *Конкурентоспроможність підприємства: стратегічний аспект*. Львів : Вид-во ЛКА, 276 с.
3. Мізюк, Б. М. (1999). *Стратегічне управління підприємством*. Львів : «Коопосвіта» ЛКА, 388 с.
4. Качмарик, Я. Д., Куцик, П. О. та Лупак, Р. Л. (2012). *Економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності торговельного підприємства*. Львів : Літературна агенція «Піраміда», 208 с.
5. Шубин, А. А., Садеков, А. А. (2009) *Развитие внутренней торговли: Украина, Россия, Беларусь*. Донецк : ДонНУСТ, 550 с

УДК 338

Фурса Б. І.

*Науковий керівник: канд. екон.наук
доцент Кірік Т. М.*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПЛАНУВАННЯ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОСТІ РЕСУРСІВ

Анотація. Стаття присвячена необхідності дослідження методичних підходів до планування, яке в ринковому середовищі сприяє правильному і ефективному забезпеченню підприємства фінансовими ресурсами. Обґрунтовано роль планування на підприємстві, розглянуті наукові погляди щодо визначення підходів планування. Сьогодні практично кожне підприємство перебуває в ситуації невизначеності і невпевненості в завтрашньому дні, оскільки економіка країни є мінливою і ніхто не захищений від економічних ризиків. Створення продуманої дієвої системи планування та застосування сучасних методів планування можуть стати ефективними інструментами управління, які сприятимуть економічному зростанню і відносній захищеності підприємств. Наукова новизна даного дослідження полягає в тому, що в ньому на основі вивчення методичних підходів планування в сфері господарювання були узагальнені погляди щодо їх практичного застосування і ролі в прийнятті ефективних управлінських рішень.

Ключові слова: прибуток підприємства, управління прибутком, метод управління, економічне стимулювання

Annotation. The article is devoted to the need to study the methodological approaches to planning, which in a market environment contributes to the proper and effective provision of the enterprise with financial resources.

The role of planning at the enterprise is substantiated, scientific views on definition of planning approaches are considered. Today, almost every company is in a situation of uncertainty and uncertainty in the future, because the country's economy is volatile and no one is protected from economic risks. Creating a well-thought-out effective planning system and applying modern planning methods can be an effective management tool that will promote economic growth and relative security of enterprises. The scientific novelty of this study is that it is based on the study of methodological approaches to planning in the field of management were generalized views on their practical application and role in effective management decisions.

Key words: enterprise profit, profit management, management method, economic stimulation.

Постановка проблеми та актуальність дослідження.

В умовах економічного спаду й жорсткої конкурентної боротьби обійтися без втрат здебільшого стає неможливо. Недооцінка планування діяльності підприємств веде до економічних прорахунків. Більшість підприємств не мають чіткої методики фінансового планування і тому не можуть якісно планувати, контролювати й управляти фінансовими ресурсами навіть протягом короткотермінового періоду, що призводить до невизначеності майбутнього фінансового стану та збільшує ризик неплатоспроможності. В таких умовах у підприємств посилюється потреба в раціональному плануванні бізнесу, особливо, в частині бюджету, ефективному контролі фінансових і товарних потоків, відстежуванню стану розрахунків з постачальниками і замовниками, аналізі і контролюванні показників фінансово-господарської діяльності. Фінансове планування повинно бути комплексним інструментом націленим на оптимізацію витрачання фінансових ресурсів підприємства.

Аналіз досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розроблення теоретичних і практичних засад відображення ролі фінансового планування на підприємстві зробили такі зарубіжні та вітчизняні науковці: Ф. Ф. Бутинця, Л. О. Волощук, Є. І. Масленнікова, Є. В. Мниха, О. В. Олійник, О. І. Барановський, М. Д. Білик, В. І. Стражева, І. Д. Фаріона, М. Г. Чумаченка. Розгляд наукових праць формує висновки, щодо необхідності докорінного перегляду концептуальних аспектів та методології основних систем аналізу і оцінки результатів діяльності

підприємства у сучасних умовах господарювання, застосування інструментів планування, прогнозування, діагностики та моніторингу.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження методів планування діяльності підприємства.

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти. Для вирішення поставлених завдань було застосовано такі загальнонаукові та спеціальні методи – аналіз, спостереження, узагальнення, систематизація, структурно-логічний аналіз, формалізація, метод аналогії, порівняння та інтегрування.

Вклад основного матеріалу дослідження. Планування на підприємстві починається з встановлення цілей його діяльності на певний період, шляхів їх реалізації та ресурсного забезпечення. Воно передбачає розробку комплексу конкретних заходів задля досягнення цілей, визначення їх послідовності з урахуванням можливостей найбільш ефективного використання ресурсів кожним виробничим підрозділом і підприємством в цілому.

Планування бізнесу необхідно для того, щоб чітко уявляти, де, коли, що і для кого організація буде виробляти і продавати продукцію або надавати послуги, щоб розуміти, які ресурси і в якому обсязі для цього знадобляться.

У загальному вигляді процес внутрішньовиробничого планування включає п'ять основних етапів:

- загальні цілі розвитку компанії;
- конкретні цілі і завдання підприємства і його окремих підрозділів;
- шляхи і засоби їх досягнення;
- потреба в виробничих ресурсах і джерелах їх забезпечення;
- контроль за досягненням поставлених цілей і завдань за допомогою зіставлення планових показників з фактичними.

Сучасна система планування діяльності більшості підприємств передбачає зосередження фінансової відповідальності на рівні топ-менеджменту компанії без делегування відповідної відповідальності керівників підрозділів і має такі основні недоліки:

- керівники підрозділів не мають всіх достатніх повноважень у своїй зоні відповідальності, найчастіше це заважає їм опера-

тивно приймати рішення щодо покращення діяльності своїх відділів;

– керівники підрозділів часто не мають у своєму розпорядженні поточних значень фінансових показників діяльності ввірених їм структурних одиниць підприємства, отже, вони не можуть визначати напрямки власних коригувальних впливів;

– у керівників підрозділів відсутні зобов'язання щодо виконання фінансових планів [4].

Планування фінансових показників підприємства здійснюється за допомогою певних методів. При плануванні діяльності підприємства застосовуються наступні методи: нормативний, економіко-статистичного, балансовий, метод оптимізації планових рішень, фінансово-господарське планування, бюджетування тощо [4].

Серед найбільш поширених методів – перші три. При використанні нормативного методу планові показники на підприємстві розраховуються на основі прогресивних норм використання ресурсів з урахуванням їх змін у результаті впровадження організаційно-технічних заходів у плановому періоді. Сутність економіко-статистичного методу полягає в дослідженні закономірностей динаміки конкретного показника (визначення лінії його тренду) і поширення темпів цієї динаміки на прогнозний період. Незважаючи на відносну простоту цього методу, його використання дає найменшу точність прогнозу, оскільки не дозволяє врахувати нові тенденції і чинники, що впливають на динаміку даного показника [3].

Балансовий метод планування використовується при розробці балансів для різних видів ресурсів та забезпечує узгодженість при плануванні потреб із необхідними ресурсами підприємства для їх задоволення.

При цьому кожний метод, який використовується у плануванні полягає в розробці окремих заходів, спрямованих на досягнення обраної мети, і розподілу обов'язків та відповідальності, щодо виконання етапів та цільових значень консолідованих показників підприємства, між керівниками підрозділів. Методи планування фінансових результатів представляють собою складову частину фінансового планування та допомагають досягти максимального

ефекту від діяльності підприємства за умови використання існуючих ресурсів.

Вибір і застосування тих чи інших методів повинно враховувати не тільки напрямки діяльності підприємства, але й його результати: фінансові, соціальні та екологічні, для цього використовуються ресурсний та цільовий методи.

Ресурсний метод планування базується на врахуванні ринкових умов господарювання та наявних ресурсів підприємства. Цільовий метод – на визначенні потреб ринку в тих чи інших видах товарів, змін споживчого попиту насичення на товари і послуги, і використовується в умовах конкурентної боротьби між підприємствами.

Процес розробки планів щодо фінансового результату повинен враховувати фактори внутрішнього та зовнішнього впливу, стан ресурсного потенціалу, виробничих потужностей. Цільовий напрямок планування – це забезпечення високого рівня показника прибутку, що можливо при ефективному використанні ресурсів підприємства. При цьому необхідно враховувати всі сторони господарської діяльності підприємства: організацію виробництва і праці, рівень використання капіталу, необоротних активів, технології та ін.

Враховуючи наукові дослідження при плануванні фінансового результату діяльності підприємства (прибутку) – використовуються наступні методи: метод прямого розрахунку; аналітичний метод. Перший метод базується на вилученні з чистого доходу підприємства всіх його витрат. Аналітичний метод за основу бере показник витрат на 1 грн. товарної продукції, а також відсоток базової рентабельності. При цьому прибуток від реалізації продукції (послуг) необхідно розраховувати окремо за різними видами господарської діяльності підприємства. Такий підхід обумовлений тим, що деякі види діяльності не оподатковуються податком на прибуток і додану вартість (ПДВ), це підвищує точність і об'єктивність розрахунків бази оподаткування, величини податків на прибуток. При плануванні розраховують величину необхідного (цільового) прибутку, що забезпечує умови самофінансування підприємства при вирішенні стратегічних і тактичних завдань, та величину можливого

прибутку при запланованому обсягу товарообігу, величині доходів і витрат [3].

В сучасних умовах процес планування результатів діяльності підприємства, у першу чергу фінансових, ускладнюється невизначеністю економічної ситуації та негативним впливом зовнішнього та внутрішнього середовища.

Значущим і важливим аспектом діяльності підприємства і розділів планування є планування витрат і управління ними.

Ігнорування управління витратами може привести до того, що вироблена продукція стане неконкурентоспроможною на ринку, отже, буде скорочуватися попит, знижуватися ціна, що спричинить за собою зниження рівня ефективності діяльності організації.

Внаслідок цього доцільно створення на підприємстві ефективної системи планування та управління витратами і її постійне вдосконалення. Однією з найбільш ефективних систем планування є бюджетування

Враховуючи досвід зарубіжних країн, на українських підприємствах на початку ХХІ ст. стали використовувати особливий метод планування – бюджетування, який систематизував та упорядковував діяльність суб'єктів господарювання за окремими напрямками. Дослідження деяких економістів підтверджують, що бюджетування – це процес планування майбутньої діяльності підприємства, результати якого оформляються системою бюджетів [3].

Бюджетування представляє собою процес складання та реалізацію фінансового плану діяльності підприємства з урахуванням особливостей використання ресурсів та потреб підприємства, враховуючи заплановані показники фінансових, соціальних та екологічних результатів діяльності суб'єкта господарювання.

Для успішного впровадження бюджетування, як інструменту управління бізнесом, потрібен ряд операцій щодо налаштування загальної системи. Вони викликані необхідністю використання механізму, що вимагає поєднання цілей підприємства, інструментів управління та елементів моделі бізнесу.

У сучасних умовах діяльності підприємства бюджетування – це не тільки функція планування, але й управлінська технологія,

що включає цілу низку заходів для досягнення визначеної мети суб'єкта господарювання, та важливий елемент системи управління підприємством. При цьому бюджетування складається з формування системи бюджетів, враховуючи фінансові ресурси, рух коштів і фінансово-господарські результати. Важливим елементом бюджетування є контроль за виконанням (реалізацією) аналітичних бюджетів та аналіз отриманих результатів з визначенням позитивних сторін і запобігання помилок. Саме сутність бюджетного методу управління полягає в тому, що вся діяльність підприємства спрямовується на досягнення запланованих фінансових та інших результатів діяльності, а робота всіх підрозділів підприємства підпорядковується зазначеним стратегічним цілям [2].

Бюджетне управління використовується у взаємозв'язку ресурсів підприємства – фінансових, матеріальних, трудових. При цьому бюджетне управління результатів діяльності підприємства дозволяє вирішувати окремі задачі в рамках поставлених цілей: підвищення ефективності загальної системи управління підприємством; покращення інвестиційної привабливості підприємства; розрахунок та оцінка якісних та кількісних показників результативності підприємства; оптимізація доходів і витрат за окремими підрозділами підприємства. Таким чином, бюджетне управління на підприємствах потребує адаптації окремих показників до впливу внутрішніх та зовнішніх факторів.

Досліджуючи існуючі технології бюджетування, найчастіше за все наводять комплексну модель бюджетування, яка описує ряд функціональних бюджетів, що оцінюють основну діяльність підприємства – виробництво, продаж, закупівлю матеріальних ресурсів тощо. Також присутні операційні бюджети, які вимірюють вклад кожного центра фінансової відповідальності в кінцеві фінансові результати. За даними досліджень інформація зазначених груп бюджетів консолідується в три зведених бюджети підприємства: бюджет руху грошових коштів, бюджет доходів і видатків, бюджет за балансом (або прогнозний баланс). Таким чином, охоплення операційними й функціональними бюджетами всіх видів діяльності та підрозділів підприємства представляє собою необхідну умову для формування ефективного зведеного бюджету. При цьому повинні обліковуватися всі

операції, які впливають на рівень доходів і витрат, рух грошових коштів та відповідні зобов'язання. Для конкретного підприємства необхідно створити таку бюджетну модель, яка буде відповідати як внутрішнім, так і зовнішнім факторам впливу на фінансово-господарську діяльність та структуру управління підприємством. Отже, формування індивідуальної бюджетної моделі повинно враховувати специфіку діяльності підприємства та особливий підхід з урахуванням стратегічних цілей, у тому числі відносно результатів діяльності підприємства [1].

Практика розробки й впровадження систем бюджетного управління виділяє такі бюджетні моделі: індивідуальна модель комплексного бюджетування, універсальна бюджетна модель, бюджетування окремих видів діяльності, бюджетування фінансових потоків, бюджетування товарно-матеріальних потоків.

Висновки та пропозиції. Отже, частково уникнути недоліків розглянутих методів дозволяє комбінована схема формування бюджетів підприємства. Найбільш ефективним, на думку автора, є використання даного комбінованого варіанту для формування результатів діяльності підприємства за всіма видами діяльності. Досліджена форма поопераційного планування бюджету базується на розробці господарських операцій з прив'язкою до конкретної дати на основі статистичних прогнозів та експертних оцінок. Ефективно функціонуюча система управлінського обліку дозволяє отримувати об'єктивну і якісну інформацію про діяльність підприємства, яка є основою для прийняття управлінських рішень.

Список бібліографічних посилань

1. Масленнікова Є. І. (2016). *Інноваційна економіка : теоретичні та практичні аспекти* / Вип. 1 ; за ред. – Херсон. – Вип. 1. – 854 с.
2. Квасницька Р. С. (2011). *Бюджетування на підприємстві: суть та основні передумови ефективного застосування* [online]. – Available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2011_4/247.pdf
3. Масленніков Є. І. (2015). *Методологічні та практичні засади дослідження системи управління фінансовою стійкістю промислового підприємства* – Одеса : Прес-кур'єр, 2015. – 316 с.
4. Сілакова Г. В. (2016). *Методи фінансового планування на підприємстві* – [online] Available at: <http://enuftir.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10326/1/20.pdf>.

5. Бачурін А. (2016). *Підвищення ролі економічних методів управління*. Економіст. 4,25-27.
6. Бланк Ю. А. (2015). *Управління прибуттями*. М. ; «Ника Центр», 240.
7. Блонська В. І., Паньків І. В. (2019). Прибуток -особливості його формування та використання у ефективному управлінні підприємством / О.Б. Науковий вісник НЛТУ України. 21.5. 179-184.
8. Блонська В.І., Вужинська О.І. (2015). *Вдосконалення формування та використання прибутків підприємств*: автореф. Науковий вісник НЛТУ України. 18 (1), 122-128.
9. Домбровська Л.В. (2014). *Зміцнення фінансової стійкості підприємства шляхом оптимізації структури капіталу* / Available at: [http:// www. economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2731](http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2731)
10. Гаватюк Л.С. (2016) *Прибутковість українських підприємств: реалії сьогодення*. Молодий вчений. № 1 (28). 40–43 с.

Філологія

УДК 81'25

Ананьєва Д. В.

*Науковий керівник: канд. філол. наук,
доцент Чемоданова М. Ф.*

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ АБРЕВІАТУР ТА СКОРОЧЕНЬ В АЙТІ СФЕРІ

Аннотація. В статті розглядаються способи і труднощі перекладу англійських аббревіатур і скорочень з англійської мови на українську в області Айти сфери. Аналізуються основні прийоми перекладу комп'ютерних термінів – транслітерація і транскрипція, описательний і еквівалентний переклад, а також труднощі передачі аббревіатур і скорочень з якими стикаються перекладачі.

Ключевые слова: аббревіатура, калькування, комп'ютерні технології, описательний переклад, скорочення, транслітерація, транскрипція, термін, еквівалентний переклад.

Annotation. The article deals with the methods and difficulties of translating English abbreviations and shortenings from English into Ukrainian in the IT industry. The analysis of the main methods of computer terms – transliteration and transcription, descriptive and equivalent translation, as well as the problems of translating abbreviations and acronyms encountered by translators.

Key words: abbreviation, acronyms, calque translation, computer technologies, descriptive translation, equivalent translation, shortening, transliteration, transcription, term.

Об'єктом дослідження є англійські та українські комп'ютерні терміни, аббревіатури, скорочення та словосполучення, а предметом – способи та перекладацькі трансформації при перекладі комп'ютерних текстів з англійської мови на українську.

Метою роботи є виявлення труднощів перекладу англійських аббревіатур та скорочень в Айти сфері та визначити відповідні способи передачі при перекладі на українську мову.

Матеріалом дослідження слугували англійські аббревіатури, терміни та скорочення в галузі інформаційних технологій, які виникли протягом останніх років.

У сучасному світі, комп'ютерні терміни з лексикону програмістів і розробників комп'ютерної техніки поступово стають все більш загальноживаними. Стрімкі темпи розвитку сучасної науки, а також техніки відкривають нову еру в історії всього людства. Сьогодні можна з упевненістю заявити, що ХХІ століття стало символом технічного прогресу.

Абревіатури та скорочення можуть спричинити багато труднощів під час перекладу, тому що, вони тягнуть за собою зміну мовних засобів, в наслідок чого, в текстах з'являється досить велика кількість нових слів.

Серед багатьох класифікацій перекладацьких трансформацій, які запропоновані такими науковцями як В. Н. Комісаров, Л. К. Латишев, Я. І. Рецкер, найоптимальнішою є класифікація Л. С. Бархударова. Він виділяє чотири типи перетворень: додавання, вилучення, перестановка, заміна [1, с. 190].

Розглянемо методи перекладу, запропоновані В.І. Карабаном:

1. Переклад відповідним скороченням:

MTF (modulation transfer system) – ФПМ (функція передачі модуляції)

Даний спосіб перекладу передбачає використання існуючої у мові перекладу абревіатури-відповідника або створення її (у випадку авторських скорочень). [2, с. 449]

2. Переклад відповідною повною формою слова або словосполучення:

DDT (digital data transmission) – Передача цифрових даних

REF (reference) – Посилання [3, с. 449]

За Є.М. Єнікєвою, існує транслітерація/транскрипція, транскодування, калькування, а також описовий та еквівалентний переклад [2, с. 54-59].

Транслітерація і транскрипція при перекладі комп'ютерних термінів рідко бувають у чистому вигляді, частіше використовується транскрипція із збереженням елементів транслітерації:

hacker (хакер), interface (інтерфейс), computer (комп'ютер).

Серед прикладів чистої транскрипції можна навести терміни: *cache (кеш), slash (слеш), BASIC (Бейсік).*

Приклади транслітерації більш чисельні:

port (порт), adapter (адаптер), assembler (асемблер), cursor (курсор), supervisor (супервізор). [6, с. 5]

Під калькуванням розуміють переклад частин іншомовного слова (складного, похідного або словосполучення) з подальшим складанням елементів в одне ціле. Прикладами калькування є переклад таких термінологічних словосполучень, як:

access code – код доступу, *autorepeat* – автоматичний повтор. [5, с. 4]

Описовий переклад – спосіб передачі безеквівалентної лексики, що передбачає розкриття значення запозиченої одиниці за допомогою розгорнутого опису в словосполученнях, фразах тощо.

Digitizer – кодуючий перетворювач, підсистема чи пристрій, який формує цифрові дані для вхідного аналогового сигналу;

Transponder – телекомунікаційний пристрій, який приймає сигнал в одній формі та передає його в іншій формі. [7, с. 3]

Еквівалентний переклад – значення англійського слова повністю відповідає значенню одного українського слова.

Цей вид перекладу досить поширений при перекладі англійських комп'ютерних термінів, хоча в українській мові існує не надто велика кількість слів-відповідників у цій галузі:

keyboard – клавіатура; *memory* – пам'ять; *message* – повідомлення; *mode* – режим; *mouse* – маніпулятор. [4, с. 3]

Отже, складність перекладу комп'ютерної тематики полягає в тому, що багато комп'ютерних термінів відносяться до безеквівалентної лексики, але це не означає, що їх не можливо перекласти. В ході проведеного аналізу було встановлено, що для інтерпретації англійських абревіатур та скорочень були застосовні такі прийоми перекладу, як калькування, транслітерація і транскрипція, описовий переклад та еквівалентний переклад. І незважаючи на те, який спосіб вибере перекладач, головне завдання це адекватна передача значення терміна на відповідну мову.

Список бібліографічних посилань

1. Адосянц, Е. Н. (1975). *Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода*, 240 с.
2. Снікеєва, Є.М. (2001). Особливості перекладу комп'ютерних термінів на українську мову. *Науковий вісник, вид-во СумДУ № 5*. – С. 54–59.

3. Карабан, В. І. (2004). *Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми*. Вінниця: Нова книга, 576 с.
4. Кучман, І. М. (2005) Переклад англійських термінів у галузі комп'ютерних технологій. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка* (23), С. 164-166.
5. Соколова, І.В. (2006). Моделі утворення комп'ютерних термінів англійської мови та їх переклад українською. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*, Дніпропетровськ: Наука і освіта, 47 с.
6. Соколова, І.В. (2006). Функціонування комп'ютерних неологізмів англійської мови в аспекті глобалізації суспільства. *Вісник Сумського державного університету*. Серія Філологічні науки №3(87), С. 156-162.
7. Щерба, Д. В. (2004). Засоби запозичення та асиміляції англословних комп'ютерних термінів. *Вісник Житомирського державного університету* № 17. – С. 260-262.

УДК 81'25

Білокінь О. А.

*Науковий керівник: канд. філол. наук,
доцент Змійова І. В.*

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ПОБУТОВИХ РЕАЛІЙ В УКРАЇНСЬКИХ КАЗКАХ

Анотація. В статтю розглядаються поняття реалії та безеквівалентної лексики. Дослідження присвячено способам перекладу українських побутових реалій на англійську мову. Визначено основні способи перекладу реалій в українських казках – транскрипція, транслітерація, калькування, описательний переклад, граматичні та лексичні трансформації.

Ключові слова: безеквівалентна лексика, побутова реалія, калькування, описательний переклад, казка, транскрипція, транслітерація, трансформація.

Annotation. The article deals with the concepts 'realias' and 'culture-specific words'. The study deals with the ways of translating Ukrainian everyday realias into English. The author identifies the main methods of translating realias in Ukrainian fairy tales – transcription, transliteration,

loan translation, descriptive translation, grammatical and lexical transformations.

Key words: culture-specific words, descriptive translation, everyday realia, fairy tale, loan transcription, transcription, transformation, transliteration.

Актуальність даної теми полягає у тому, що саме безеквівалента лексика є інструментом визначення унікальності культури. Із ціллю донести до читача історію та менталітет народу, реалії мають бути правильно перекладені. Отже, *об'єктом* дослідження є українські побутові реалії та способи їх перекладу англійською мовою.

Мета роботи – виявити сутність досліджуваного поняття і з'ясувати шляхи перекладу для збереження культурної маркованості.

Матеріалом дослідження є українські казки та їх переклади англійською мовою.

У сучасному мовознавстві немає однозначного виразу задля визначення поняття «реалія», особливо мало уваги приділено саме побутовій безеквівалентній лексиці. Безеквівалентні слова – це лексичні одиниці мови, які на сьогодні або ж у певний період, не мають прямих еквівалентів у лексиці цільової мови [4, с. 6]. Це «монологічні і полілексемні одиниці, що вміщують як основне лексичне значення традиційно закріпленій комплекс країнознавчої інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови сприймача» [4, с. 58].

Задля аналізу було обрано один із основних жанрів усної народної творчості – казку, адже цьому жанру найбільш притаманне вживання побутових реалій та реалій як феномену. Перекладаючи казки, фахівці трансформують реалії, аби не втратити національного колориту твору.

Класифікація безеквівалентної лексики та способи її перекладу розглядалися багатьма спеціалістами. У нашому дослідженні ми обрали способи перекладу побутових реалій за Л. С. Бархударовим, що виділив наступні прийоми перекладу реалій [1, с. 190]:

1. Транслітерація і транскрибування. Транслітерація допомагає залишити графічну форму слова, а транскрибування – звукову. Досить часто зустрічаємо перекладені власні та географічні назви у казках саме таким чином:

Я піду по м'ясо, щоб було що в борщ [3, с. 118].

I'll go after meat to put in the borsch [7, с. 25].

У такого способу також є і недолік, адже дуже складно зрозуміти зміст поняття та підкреслити його особливість. Інколи, завдяки транскрипції, у читача створюється не зовсім вірне уявлення, нібито йдеться про реалію чужого побуту.

2. Калькування поділяють на два види: повне і часткове. При повному калькуванні слова або словосполучення перекладаються буквально. При точному ж, реалії в лексичному і семантичному відношеннях повністю відповідають слову із джерельного тексту:

Коли ж принц приїхав до саду, від побачив гарну дівчицю, таку ж вже гарну... [2, с. 210].

When the prince arrived at the garden he saw the lovely maiden, as beautiful as a sun... [10, с. 122].

При частковому калькуванні вислови перекладають і паралельно будують із іншомовного матеріалу чи за іншомовним зразком. Прикладом часткового калькування є переклад імені казкового персонажа Жар Птиці:

Жар Птиця сидить у клітці [6, с. 185].

The Firebird sat in her beautiful golden cage [11, с. 17].

3. Описовий переклад. Найлегший серед способів перекладу. Він розкриває суттєві ознаки явищ завдяки розгорнутим словосполученням, а перекладачеві не треба знаходити відповідник:

От на ранок баба набрала мичок і погнала солом'яного бичка лугом пасти [3, с. 114].

And in the morning the Old Woman led the Little Straw Bull out to pasture and she took her spinning with her [2, с. 312].

4. При наближеному перекладі фахівці знаходять еквівалент, тобто реалію мови:

галушки = *dumplings*

Жінко, вари лише гречані галушки та сито [2, с. 144].

Wife, let's cook dumplings for me and Sirko [10, с. 8].

хустка = *handkerchief*

Утирала господиня гіркі сльози своєю хусткою [2, с. 5].

The farmer's wife, dabbing her eyes with her handkerchief [10, с. 16].

viz = cart

Піди зараз же до липки та попроси конячку з возом [2, с. 484].

Old Woman asks that you give us a horse and a cart [9, с. 108].

5. Трансформаційний переклад. Перекладачі іноді вдаються до змінення структури речення (саме синтаксичної), або до лексичних змін, повністю змінюючи значення вихідного слова [5]. Зазначені моменти деякі перекладачі також використовують разом:

медовий голос (фразеологічний зворот зі значенням «ніжний») перекладено як sticky voice (тут зацентовано увагу на особливостях речовини):

Тим часом лисиця медовим голосом заспівала [6, с. 28].

And now the tricky Fox started to sing with the sticky voice [8, с. 42].

сиве волосся або ж бліде обличчя – white:

Чоловік на шляху додому зустрів діда із сивим, наче сніг білим, волоссям [3, с. 83].

On his way he met a man with hair white as milk [7, с. 35].

Отже, неможливо переоцінити важливу роль правильного перекладу безеквівалентної лексики. Реалії мають під собою неабияку лінгвокультурну значущість, адже завдяки таким словам ми пізнаємо мову і культуру. У результаті дослідження було визначено, що найбільш уживаними способами перекладу казкової безеквівалентної лексики є транслітерація і транскрибування та описовий переклад.

Перспективу подальших досліджень за цією темою вбачаємо у можливості створення українсько-англійського глосарія казкової безеквівалентної лексики.

Список бібліографічних посилань

1. Бархударов, Л.С. (1975) *Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода*. – Москва: Международные отношения, 240 с.
2. Березовський, І. П. (1979) *Казки про тварин. Українська народна творчість*. Київ: Наукова думка, 573 с.
3. Бойко, В. Г. (1962). *Український дитячий фольклор*. Київ: Видавництво Академії наук Української РСР, 247 с.

4. Зорівчак, Р. П. (1989). *Реалія і переклад*. Львів: Видавництво при Львів. ун-ті, 216 с.
5. Зубков, М., Мюллер В. (2005). *Сучасний англо-український словник та українсько-англійський словник*. Харків: Нова Школа, 752 с.
6. Литвинчук, К. (ред.) (1954) *Українські народні казки*. Молодь: Львів, 286 с.
7. Halun Bloch, M., Rudchenko, I., Lukiyanenko, M., Hnizdovsky, J. (1964). *Ukrainian folk tales*. New York: Coward-McCann, Inc., 76 p.
8. Curtin, J. (2011). *Myths and Folk Tales of the Russians, Western Slavs, and Magyars*. Detroit: Detroit Publishing Company, 608 p.
9. Shartse, O. (1974) *Ukrainian folk tales*. Kiev: Dnipro, 119 p.
10. Suwyn, B., Kononenko, N. (1997). *The magic egg and other tales from Ukraine*. Englewood, CO.: Libraries Unlimited, 222 p.
11. Gilchrist, Ch. (1994) *Prince Ivan and the Firebird*. Boulder, CO: Shambhala, 31 p.

УДК 81'25

Грек Т. В.

*Науковий керівник: канд. філол. наук,
доцент Змійова І. В.*

ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ ЧАРЛЬЗА ДІККЕНСА

Анотація. В статті досліджується поняття 'идиостиль', а також особливості індивідуального авторського стилю Чарльза Діккенса на матеріалі його произведения *Christmas Carol in Prose*. Аналізуються основні характерні особливості, використані в произведенні – антитеза, іронія, повтор.

Ключові слова: антитеза, идиостиль, іронія, особливості, повтор, Чарльз Діккенс.

Annotation. The article examines the concept 'idiostyle', as well as the features of the individuals style of Charles Dickens on the material of his work 'Christmas Carol in Prose'. The main features used in this work such as anthithesis, irony, repetition have been analyzed.

Key words: antithesis, Charles Dickens, idiostyle, irony, features, repetition.

Об'єктом дослідження є ідіостиль Чарльза Діккенса, а *предметом* – особливості письменника.

Метою роботи є аналіз характерних рис авторського стилю Ч. Діккенса на матеріалі його твору *Christmas Carol in Prose* [9].

Ідіостиль – це цілісна система, яка виникає внаслідок застосування своєрідних принципів відбору, комбінування та використання елементів мови. Термін «ідіостиль» розуміють як відбір мовних засобів і співвідноситься з частотою їх використання у певному творі або тексті. Мотиваційний відбір та частота використання засобів допомагає виявити особливості написання [6, с. 30].

Ідіостиль кожного письменника віддзеркалює його індивідуальність, але при цьому вивчення автора відбувається на основі конкретного мовного матеріалу, лексичної структури тексту. Ідіостиль – це система мовних засобів, які підвладні естетичним та комунікативним задачам художнього твору, за допомогою якого складається авторська картина світа. Ідіостиль письменника – це актуалізація письмової особистості у власному стилі викладу, представленому індивідуальними параметрами. Підхід до вивчення ідіостиллю повинен бути оснований на розгляді тексту, як продукті первинної комунікативної діяльності автора. Ідіостиль – це система принципів моделювання індивідуальної авторської картини світу за допомогою використання засобів для його вираження [5, с. 76].

Визначаючи особливості ідіостиллю Чарльза Діккенса, виділяють головні стильові параметри, які є визначальними у структурі тексту: іронію, антитезу, повтор, схильність до деталей. Ці характерні риси повною мірою проявляються у його творі ‘*A Christmas Carol in Prose*’ (Різдвяна пісня в прозі), перше видання якого вийшло 19 грудня 1843 року.

У творі розповідається про старого скнару Ебенезера Скруджа, до якого навідується привид його колишнього компаньйона Джейкоба Марлі, а також духи Минулого, Теперішнього і Майбутнього Різдва, які змушують його переглянути своє ставлення до життя та повертають його до щирості та добросердя. «Різдвяна пісня» стала дуже несподіваним успіхом для Ч. Діккенса. Перший наклад налічував 6000 екземплярів, які розійшлись впродовж заледве трьох днів [8, с. 9].

Іронія, як складова категорія тексту, пов'язана з менталітетом, національним характером та іншими факторами. У своїх творах Чарльз Діккенс використовує такий прийом, як іронія. Авторська концептуальна іронія опосередкована промовою позитивних героїв для викриття пороків негативних персонажів. Зіткнення позитивних і негативних героїв супроводжується авторською іронією на адресу негативних. Діккенс створював найбільш правдиві образи, вимальовуючи кожен образ і даючи яскраві індивідуальні характеристики персонажам. Мовні засоби складаються з лексичних невідповідностей, зовнішньої поведінки героїв і справжніх мотивів [4, с 74]. Наприклад:

At about this time, too, I made three discoveries: first, that Mrs. Crupp was a martyr to a curious disorder called spasmus which was generally accompanied with inflammation of the nose and required to be constantly treated with peppermint; secondly, that such peculiar in the temperature of my pantry, made the brandy-bottles burst... /Ch. Dickens, David Copperfield/

Дуже часто Діккенс використовував антитезу, стилістичну фігуру, яка утворюється зіставленням слів або словосполучень, протилежних за своїм змістом [1]:

It was the best of times, it was the worst of times, it was the age of wisdom, it was the age of foolishness /Ch. Dickens, Christmas Carol in Prose/

Мета повтору полягає в отриманні стилістичного ефекту у читача, вплинути на нього, направити процес розуміння тексту в деяке русло. Повтор цікавить представників різних наук: філософії, риторики, психології, стилістики, синтаксису, тобто привертая увагу всіх дослідників у всі часи. Повтори систематизують текст і формують його структуру, визначають всі головні етапи його представлення. Головними функціями повтору є експресивно-емотивна, повтору відводиться важлива роль у формуванні емоціональної тональності художнього твору. Діккенс талановито використовує фігуру повтору при описі своїх персонажів [7, с.16-21]:

Fog everywhere. Fog up the river, where it flows among green isles and meadows; fog down the river, where it rolls defiled among the tiers of shipping and the waterside pollutions of a great city. Fog on the marches, fog on the heights. Fog creeping

into the cabooses of collier brigs; fog lying out on the yards and hovering in the rigging of great ships; fog dropping on the gunwales of barges and small boats /Ch. Dickens, Pickwick Papers/

Дуже часто письменник у своїх творах використовує біографічні деталі, які є важливими для розуміння сенсу. Діккенс любив відчувати свої твори, переживати разом з героями всі почуття та емоції. Письменник прагнув описувати соковиті та колористі факти життя, прояви жорстокості й героїзму, психологію рас, різні класи, міські вулиці, зображувати картини соціального побуту, міських вулиць, картин революції [2, с. 52]. Він дуже яскраво описував характер людини, зовнішність або інші ознаки, наприклад:

Oh! But he was a tight-fisted hand at the grindstone, Scrooge! a squeezing, wrenching, grasping, scraping, clutching, covetous, old sinner!

Hard and sharp as flint, from which no steel had ever struck out generous fire; secret, and self-contained, and solitary as an oyster.

Чарльз Діккенс звертає увагу читача не тільки на фізичні ознаки: колір і форму очей, обличчя, волосся, губи, а на стан змін якостей внаслідок описуваних подій, тобто наслідки подій та психологічний стан персонажів. Ще є однією особливістю авторського стилю є детальний опис одягу героїв, що допомагає визначити соціальну приналежність. Велика увага приділялася психологічному стану героїв, а не лише зовнішності героя. Навіть такому поняттю, як погляд, Діккенс приділяв багато уваги, задля того, щоб зобразити найдокладніший опис героїв, без ідеалізації. Найважливішим завданням всіх письменників, зокрема Ч. Діккенса, було змалювання так званої «маленької людини» [3, с. 81-84]:

Gentlemen of the free-and-easy sort, who plume themselves on being acquainted with a move or two, and being usually equal to the time-of-day, express the wide range of their capacity for adventure by observing that they are good for anything from pitch-and-toss to manslaughter; between which opposite extremes, no doubt, there lies a tolerably wide and comprehensive range of subjects /Ch. Dickens, Christmas Carol in Prose/

Він також описував процеси приготування їжі, свята та всіх важливих подій:

Holly, mistletoe, red berries, ivy; turkeys, geese, game, poultry, brawn, meat, pigs, sausages, oysters, pies, puddings, fruit, and punch all vanished instantly /Ch. Dickens, *Christmas Carol in Prose*/

Наш аналіз показав, що кожному письменникові, і Діккенсу у тому числі, притаманний власний стиль, тобто сукупність всіх особливостей, виражальних засобів, які вирізняють його від інших митців. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні стратегій і прийомів, що використовують перекладачі для передачі авторського стилю Ч. Діккенса в українському перекладі.

Список бібліографічних посилань

1. *Віртуальна читальня Української літератури для студентів, вчителів, учнів та батьків* (2007–2021) [online]. Available at 9 [Accessed 28 May 2021].

2. Лазірко, Н.О. (2014). Повесть о двух городах Ч. Диккенса в литературоведческой оценке Юрия Клена. *Молодь і ринок*, 3, с. 51–54.

3. Осіпчук, Г.В. (2018). Вербалізація концепту «Зовнішність людини» у творчості Чарльза Діккенса. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 36, с. 81–84.

4. Петрова, О.Г. (2010). Антифразис как средство реализации иронической модальности в прозе Ч. Диккенса. *Наука и современность*. Саратов, с. 151–156.

5. Старкова, Е.В. (2015). Проблема понимания феномена идиостиля в лингвистических исследованиях. *Вестник Вятского государственного гуманитарного университета*. Вятск, с. 75–81.

6. Чернышева, Т.А. (2010). Идиостиль: лингвистические контуры изучения. *Вестник Череповецкого государственного университета*. Череповец, с. 30–35.

7. Чечиков, М.Я. (2019). Специфика повтора как стилистического приема и его лингводидактический потенциал. *Вестник МИТУ-МАСИ*, 2, с. 16–21.

8. Davis. P. (1990). *The Lives and Times of Ebenezer Scrooge*. London, 283 p.

9. Dickens Charles (2019). *Christmas Carol in Prose*. [online]. Available at <https://ru.scribd.com/book/399814295/A-Christmas-Carol-In-Prose-Being-A-Ghost-Story-Of-Christmas> [Accessed 29 May 2021].

УДК 81'25

*Єрецька Т. О.**Науковий керівник: канд. філол. наук Молодча Н. С.*

**ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ
НЕСИСТЕМНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ
АКАДЕМІЧНОГО ДИСКУРСУ
(на матеріалі найменувань навчальних курсів
філологічного напрямку, які пропонуються
першокурсникам Гарвардського університету)**

Аннотація. В статті диференціюються поняття «термін» і «номен». Аналізуються системно-структурні особливості несистемних академічних номенклатурних одиниць. Увага приділяється лінгвосоціокультурній специфіці найменувань курсів філологічного напрямку, пропонуємих першокурсникам Гарвардського університету.

Ключевые слова: академічний дискурс, академічна номенклатура, несистемна номенклатура, найменування навчальних курсів, номенклатура

Annotation. The article differentiates the concepts of “term” and “nomen”. The systemic and structural features of non-systemic academic nomenclature units are analyzed. Attention is paid to the linguistic and sociocultural specifics of the course names in the field of Philology offered to the first-year students of Harvard university.

Key words: academic discourse, academic nomenclature, course names, nomenclature, non-system nomenclature

Об'єктом дослідження виступають номенклатурні одиниці англomовного академічного дискурсу (далі АД), *предметом* аналізу – визначення системно-структурних характеристик і лінгвосоціокультурної специфіки несистемної номенклатури (найменування навчальних курсів напрямку «Філологія» – ННК), що також визначає *мету* даної розвідки. *Матеріалом* дослідження були обрані 36 ННК філологічного напрямку, які пропонуються студентам-першокурсникам видатних американських університетів, зокрема Гарвардського університету.

До актуальних проблем сучасної лінгвістики належить вивчення різних типів дискурсу. Проблеми дискурсу та його численних жанрів постійно перебувають у полі уваги мовознавців, як вітчизняних, так і зарубіжних – М. Бахтін (1979), В. Карасик (2002), Е. Бенвеніст (1974), В. Кох (1978) та ін. В системі інституційних дискурсів, академічний дискурсивний простір є ще недостатньо вивченим.

В даному дослідженні визначаємо АД як «інституційно обумовлену комунікативну систему з характерними жанровими формами, специфічним поняттєвим апаратом і лексикою, яку університетська (академічна) спільнота (студенти, професорсько-викладацький склад, адміністратори й стейкхолдери) використовують в рамках різноманітних видів діяльності вищого освітнього закладу, актуалізуючи в комунікації специфічні терміносистему, поняттєвий апарат, стилістичні формули, що служать для реалізації комплексної мети вищої освіти – формування спеціаліста з цілісним сприйняттям світу [3].

Номенклатурні одиниці становлять один з основних компонентів спеціальної лексики, виконуючи функцію «етикетування об'єктів певної галузі знань», і не належать сьогодні до вичерпано досліджених лексичних підсистем [6; 8].

Академічні номенклатурні утворювання відбивають різноманітну діяльність вищого навчального закладу. До складу академічної номенклатури відносяться назви об'єктів і документів, які мають відношення до діяльності вищого навчального закладу та його підрозділів. В роботі Тоболь В., Молодча Н. виокремлюються найменування, які пов'язані з діяльністю адміністративного корпусу внз; радами й комісіями (Вчена рада університету, Приймальна комісія університету); академічних підрозділів (факультети, кафедри) тощо. До складу академічних номенів також відносяться назви а) документів, які дозволяють освітню діяльність вищому освітньому закладу (ліцензії, сертифікати, свідоцтва, довідки, положення про напрями діяльності університету та аналітичні документи, що є підставою ліцензування й акредитації університету, колективний договір університету); б) освітніх програм, навчальних курсів, які пропонує університет; в) документів (дипломи, свідоцтва, атестати, грамоти) про нагородження університету, його структурних

підрозділів, громадських організацій, студентських колективів за успіхи в різних напрямках діяльності тощо [10, с. 317–320].

До *несистемних* академічних номенів відноситься номенклатура найменувань нестандартних навчальних курсів, які пропонуються студентам-першокурсникам в Гарвардському університеті, а також інших провідних вищих освітніх закладів США (Єльський, Пенсільванський університети), і не мають паралельної практики в системі вищої освіти України.

Програма семінарів для першокурсників (*Freshmen Seminar Program*) у Гарвардському університеті була відкрита у 1959 році як новаторський навчальний експеримент і офіційно створена голосуванням факультету в 1963 році. Її метою є надання набору навчальних курсів, які сприятиме більш тісному спілкуванню, залучувальній взаємодії між студентами та членами факультету. На семінарі для першокурсників створена унікальна атмосфера, де вони відчують дух колегіальності, приналежність до академічної спільноти.

Каталог програм складає широкий спектр практично усіх дисциплін, які пропонуються у Гарвардському університеті. Студент має можливість протягом навчального року вивчати модулі (навчальні курси, семінари), які викладають деякі найвидатніші викладачі Гарварда з усіх кафедр університету. Зазначається, що, «немає кращого способу дослідити нові інтереси або розширити існуючі пристрасті, ніж записатися на семінар для першокурсників» [8]. Студенти часто називають семінар для першокурсників як найкращий досвід навчання в Гарварді не тільки в рамках опитування першокурсників, але й серед опитування старших курсів [7].

В системі фахових дисциплін традиційно виділяються окремі сфери знань, галузі, що включають загальнопрофесійний, професійний та прикладний (спеціальний) цикли дисциплін. Для першокурсників Гарварду семінари представлені у різних напрямках – історія, економіка, культура, право, соціологія та філологія [7]. Внутрішня стратифікація дисципліни передбачає вивчення в рамках відповідної галузі основних положень і концепцій, уявлень про історію, сучасний стан та перспективи розвитку галузі.

У даній статті більш детально розглянемо системно-

структурні особливості ННК напряму «Філологія». В основі систематизації і конструювання тематичних угруповань академічних номенів лежать критерій галузевої приналежності й аналіз анотацій навчальних курсів [7].

Дані вибірки вказують на те, що філологічні курси для першокурсників об'єднані у 2 блоки – «Література» та «Мовознавство». Літературні семінари містять наступні підгрупи:

Напрямок **«Мовознавство»** розшифровує поняття мови, її походження, соціальної ідентичності. Цей напрямок представлений наступними семінарами:

Language and Prehistory

Language: The Origins of Meaning

Proto- Indo- European Languages

Lang & Social Identity: Language and Social Identity

Doing Research: Qualitative Methods and Research

Напрямок **«Література»** охоплює декілька підгруп.

«Класичні твори» – семінари, які обговорюють твори таких класиків, як Вільям Шекспір, Л.М. Толстой, Джеймс Джойс, Марсель Пруст та ін.

Complexity in Works of Art: Ulysses and Hamlet

The Grail Quest of Marcel Proust

Reading Tolstoy's War and Peace

«Філософія та література», які присвячені обговорюванню основних категорій філософії буття, сучасного, минулого, майбутнього, цінностей в контексті літературних творів.

Back to the Future: How the Past Imagined the Cities of Tomorrow

Nietzsche

Narrative Negotiations: How do Readers and Writers Decide on What are the Most Important Voices and Values Represented in a Narrative?

Afrofuturism

Literature of the Black South

«Травми і катастрофи в літературі». В центрі обговорення семінарів війни, пандемії, психологічні травми.

Memory Wars: Cultural Trauma and the Power of Literature

Literature of Epidemics and Pandemics: Tackling Oppression

War in Fiction and Film

«**Форма і зміст літературного твору**». Семінари знайомлять першокурсників з різними формами літературних творів, їх структурою та змістом.

Cartoons, Folklore, and Mythology

Reading the Novella: Form and Suspense in Short Fiction

Fiction and Connectivity

Topics in Literature: Queer History and Theory

The Fantastic Voyage From Homer to Science Fiction

«**Мистецтво та література**» – навчальні курси, які орієнтуються на дискусії щодо критеріїв краси, гармонії, змісту, плагіату і підробки, розкривають поняття авангарду як напряму експериментальних практик в мистецтві, формують підґрунтя до таких особистісних компетенцій як стійкість, витримка, внутрішній спокій на прикладах видатних художників (Фріди Кало та ін.).

What Is Beauty?

Literal Looking: What We See in Art

Copyscat China?

What Is Avant-Garde?

Surviving Your First Year at Harvard: Lessons of Resiliency From Mexican Artist Frida Kahlo

Music and Literature

«**Література та психологія**». На цих семінарах першокурсники звертають увагу на філософські питання в контексті літературних творів, їх заохочують до роздумів та розмірковувань.

Literature of the Lonely

Women's Narratives of Self in Modern French Literature

Six Pretty Good Selves

Topics in Literature: Emotions

Death: Its Nature and Significance

Happiness and Different Ways of Life

Під час дослідження ми проаналізували структурні особливості найменувань вибірки філологічного напряму, в якій переважають семикомпонентні назви (4 назви), серед яких превалює наступна структура: N+Prep+N+Conj+N: N+N. Наведемо приклади:

Literature of Epidemics and Pandemics: Tackling Oppression History, Nationalism, and the World: the Case of Korea

Найменш чисельними є групи 1, 5, 12, 17-компонентних номенів (1 – 0,9% та 7 – 6%).

Surviving Your First Year at Harvard: Lessons of Resiliency From Mexican Artist Frida Kahlo

Найменування курсів та анотації вибірки характеризуються наявністю **експресивності** в структурі номену, яка створюється за рахунок актуалізації низки чинників, таких як:

- Складність/ двоярусність структури номену, яку згідно з даними вибірки мають 9 одиниць (37.5 %)

Memory Wars: Cultural Trauma and the Power of Literature

- Власні імена в структурі номену (5 одиниць – 33%)

The Grail Quest of Marcel Proust; Reading Tolstoy's War and Peace

- Квеситивна структура номену (3 одиниці – 12.5%).

What Is Beauty?

Copycat China?

- Образність в семантичному плану номену.

*Literature of Epidemics and Pandemics: Tackling Oppression
Zombies and Spirits, Ghosts and Ghouls: Interactions between
the Living and the Dead*

Багато експресивних елементів ми знаходимо у структурі **анотацій** семінарів, які, крім інформативно-комунікативного навантаження, завдяки засобам експресивності, деавтоматизують сприйняття тексту, активують певні почуття та емоційні нюанси реципієнтів, виконують різноманітні стилістичні функції з метою надання неординарності висловлюваній інформації. Нами визначені засоби, які реалізують експресивність в структурі анотації номену.

- **Квеситивні конструкції**

What power do literature and the arts have in bringing peace to a society at war with its past?

How do expectations about the future shape the present? How did unrealized projects impact the built environment?

- **Окличні конструкції**

If they go out of existence, how could it be bad - things can't be good or bad for us if we don't exist, it seems!

It is also a great read!

- **Інфінітивні конструкції**

*In-class presentations and final projects offer students opportunities **to engage** more deeply with their local communities.*

*We will try **to answer** these questions by studying...*

*This nearly century-long framework will allow us **to investigate** a range of artistic...*

- **Умовні речення**

If any of these questions resonate with you, then this seminar is for you.

If we have too much experience - the seminar will address what "too much experience"

До лексичного експресивного фонду, який характеризує анотації, відносяться конотативні дієслова *to foretell, make sense, to posit, to grasp, to attack, to fantasize*) та впливові прикметники *comprehensive, intellectual, fictional, powerful, scientifically literate, guiding, playful, violent, global*. Мета їх використання в інтенсифікації виразності, збільшенні вражаючої сили сказаного, сприянні напруги почуттів реципієнтів.

Отже, несистемна (безеквівалентна, нестандартна) номенклатура академічного комунікативного простору, до складу якої входять найменування навчальних курсів філологічного напрямку, що пропонуються студентам-першокурсникам Гарвардського університету, характеризується системними структурно-функціональними ознаками (конкретністю, видовою підпорядкованістю, практично-цільовим створенням), а також експресивністю, яку репрезентують структурно-лексичні засоби, активуючи емоційно-оцінний план реципієнтів.

Список бібліографічних посилань

1. Бахтин, М. (1979). *Естетика словесного творчества*. М.: Искусство, 416 с.
2. Бенвенист, Э. (1974). *Общая лингвистика*. М.: Прогресс, 424 с.
3. Будник, С. В., Молодча, Н. С. (2019). *Стратегія перекладу академічних номенклатурних одиниць / Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук: міжнар. наук.практ. конф.*, Луцьк. с. 408-410.
4. Карасик, В. И. (2002). *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. Волгоград: Преремена. 477 с.
5. Кох, А. (1978). *Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистика*

текста. М. : Прогресс, с. 149-171

6. Лейчик, В.М. (2007). *Терминоведение: предмет, методы, структура*. Изд. 3-е. М. : Изд-во ЛКИ, 256 с.

7. Маркова, Т. О., Домрачева І. Р. *Лексико-семантична і тематична групи: принципи розмежування*. Available at: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/6164/6193> .

8.

Реформатский, А. А. *Номенклатурні назви та професіоналізми*. Available at: http://studopedia.ru/16_65442_nomenklaturni-nazvi-ta-profesionalizmi.html

9. Сушкова, Н. (2009). *Уснии англомовнии академічнийи дискурс: структура, семантика та прагматика*. HUMANITIES & SOCIAL SCIENCES, с. 97-98.

10. Тоболь, В. В., Молодча Н. С. (2018). *До питання дослідження академічних номенів (на матеріалі найменувань навчальних курсів лінгвістичного напрямку Гарвардського університету)*. Полтава : ПУЕТ, с. 317-320.

Інтернет-джерела

11. Freshmen Seminar Program. Available at: <https://freshmanseminars.college.harvard.edu/about-program>.

УДК 81.111'255.4

Жолоб Є. Д.

*Науковий керівник: канд. філол. наук,
доцент Змійова І. В.*

СПОСОБИ АДАПТАЦІЇ АНГЛОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ СЛОГАНІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. У статті розглядаються способи адаптації англомовних рекламних слоганів для українського споживача. Аналізуються основні прийоми перекладу тексту слогану – нульовий та комбінований переклад, часткова і повна адаптація – та конкретні випадки їх застосування, враховуючи особливості побудови рекламних слоганів та наявності різноманітних засобів виразності.

Ключові слова: калькування, комбінований переклад, нульовий переклад, повна адаптація, реклама, слоган, часткова адаптація.

Annotation. The article deals with the methods of localization of English-language advertising slogans for the Ukrainian consumer. The analysis of the main methods of their localization – zero- and calque translation partial and full localization – and specific cases of its application, taking into account the peculiarities of the construction of advertising slogans and the availability of various means of expression.

Key words: advertisement, calque translation, combined translation, full localization, partial localization, slogan, zero-translation.

Об'єктом дослідження є структурні та функціональні особливості рекламних слоганів відомих торгових марок, а *предметом* – способи адаптації та перекладацькі стратегії при перекладі текстів англомовних рекламних слоганів.

Метою роботи є визначення структури та функціонально-стильових характеристик англомовних рекламних слоганів та аналіз способів їх адаптації при перекладі українською мовою.

Матеріалом дослідження слугували англомовні рекламні слогани відомих торгових марок, джерелами вибірки яких є друковані та електронні засоби масової інформації (журнали, інтернет-сайти, рекламні ролики).

Реклама оточує нас усюди. Ми бачимо її по телебаченню, в газетах та журналах, чуємо по радіо, зустрічаємо на вулиці тощо. І це не дивно, адже на сьогодні реклама це не тільки один із основних способів повідомлення інформації про продукцію, послугу або бренд, а й певний метод комунікації між виробниками та споживачами.

У певному розумінні реклама існувала завжди. Звичайно, з самого спочатку вона була зовсім не схожа на ту, що ми бачимо зараз. Перший різновид реклами був усним. Люди просто переказували те, що вони бачили та чули. Потім люди навчились прикрашати її. Кращими продавцями у середньовіччі були ті, хто знав не просто як продати свій товар, а яким чином привернути увагу більшої кількості людей. Тепер, з появою нових технологій, реклама набуває нового масштабу [5, с. 17].

Кожне рекламне повідомлення має чітку структуру та постійні елементи, це допомагає йому виконувати найважливішу функцію – впливати на аудиторію. Рекламний текст переважно складається зі слогану, основного тексту повідомлення, логотипу марки чи окремого продукту, ілюстрацій та ін.

У даній статті ми розглянемо особливості побудови саме рекламних слоганів та способи їх перекладу на українську мову.

Слоган, на думку багатьох дослідників, є головним елементом повідомлення, адже спочатку саме він привертає увагу аудиторії та швидко й легко запам'ятовується, що впливає на велику вірогідність придбання рекламованого товару чи послуги [4, с. 49].

Рекламний слоган це зазвичай коротка та легка до запам'ятовування фраза, що висловлює основну думку рекламного повідомлення [1, с. 202].

Існує багато різноманітних варіантів написання слогану. У ньому можуть бути використані певні елементи на позначення продукції чи марки, унікальна торговельна пропозиція, категорія товару, синтаксичні, стилістичні та фонетичні засоби виразності тощо.

Значна кількість продукції, що ми бачимо на полицях магазинів є закордонного походження, а це означає, що реклама теж, отже її потрібно перекладати. Часто одного лише перекладу недостатньо і тоді текст рекламного повідомлення підлягає адаптації. Адаптація допомагає передати всю суть тексту, зберігаючи при цьому всі його особливості та полегшуючи його сприйняття та розуміння носіями мови перекладу [2, с. 49].

Існують такі основні способи адаптації рекламних слоганів: нульовий переклад, калькування, комбінований переклад, часткова та повна адаптація.

Перекладач може вирішити взагалі не перекладати слоган, у такому разі говоримо про нульовий переклад:

Just do it (слоган фірми Nike)

Ideas for life (слоган компанії Panasonic)

Такі слогани зазвичай мають просту граматичну структуру та базові слова, що входять до шкільної програми. Фрази короткі і для багатьох людей зрозумілі – такі слогани можна залишити англійською, а не перекладати.

Калькування або дослівний переклад є одним із популярних методів перекладу слоганів, але попри це застосовують його не дуже часто. Методом калькування часто перекладають слогани, що містять унікальну торговельну пропозицію, тобто ту особливу характеристику, за якою споживач захоче придбати товар саме цієї марки [3, с. 21]:

Eat. Drink. Chew Orbit. (слоган жувальної гумки Orbit)

Їж. Пий. Жуй Orbit.

Only you (слоган косметичного бренду Nivea)

Тільки ти

Зазвичай, у таких слоганах використовують слова *better, great, unique, real, outstanding, only* та прикметники найвищого ступеня якості. При перекладі до таких слів знаходять відповідники на рідній мові *кращий, неперевершений, унікальний, перший*, залишаючи цю характеристику продукції.

Outstanding stain removal in the 1st wash (слоган прального порошку Ariel)

Неперевершене видалення плям з першого прання.

Популярним способом є комбінований переклад рекламних слоганів. Такий переклад може поєднувати у собі одразу декілька способів. Наприклад, переклад слогану відомої марки цукерок *Snickers* поєднує калькування та повну адаптацію:

You're not you when you're hungry. Snickers really satisfies

Ти не ти коли голодний. Не гальмуй! Снікерсуй!

Перша частина слогану – це прямий переклад, але другу частину перекладач створює власноруч і навіть використовує власний оказіоналізм *Снікерсуй*.

Ще одним цікавим прикладом комбінованого перекладу є рекламний слоган торгової марки Jacobs Monarch *Aroma magic*, що був перекладений українською як *Магія аромоксамиту*. Тут знову використовується оказіоналізм *аромоксамит*, що був створений перекладачем способом поєднання двох слів – аромат і оксамит, але слово *магія* було перекладено відповідником.

Іноді у слогані потрібно замінити лише одне поняття чи явище, не знайоме цільовій аудиторії. У цьому випадку говоримо про часткову адаптацію. Наприклад, у слогані торгової марки Carlsberg

Carlsberg – probably the best lager in the world

Carlsberg – мабуть, найкраще пиво в світі

Збережена форма слогана, але слово *lager* замінили на *пиво*, оскільки назву *lager*, яку використовують англійці для позначення світлого пива, у нас мало хто знає.

Повна адаптація застосовується дуже рідко. Випадками можуть бути як незрозумілість тексту при перекладі, так і рішення

копірайтера зробити речення більш яскравим. Наприклад, слоган напою Соса-кола *Taste the Feeling* був перекладений українською як *Лимон вражень*. У цьому словосполученні використана цікава реалія, адже слово *лимон* тут виступає не у прямому значенні, а замість числівника мільйон, що є характерним і зрозумілим для українського народу.

Отже, переклад слоганів є не таким простим, як може здатись спочатку. Виробники роблять все можливе для того, щоб саме їх слоган привернув увагу аудиторії та змусив купити їх продукцію. Саме тому автори слоганів намагаються використовувати цікаві та водночас складні прийоми для кращої їх ефективності у всіх країнах, де продаються ці товари, адже слоган повинен бути зрозумілим та викликати однакову реакцію у споживачів в кожній з цих країн.

Список бібліографічних посилань

1. Николаева, М. А. (2012). Основы рекламы: интегративный курс. Екатеринбург, 380 с.
2. Петрова, Е. С. (2001). Понятие локализации в межъязыковом и внутриязыковом переводе. *Университетское переводоведение. Материалы II Международной научной конференции по переводоведению «Федоровские чтения». Выпуск 2.* Филологический факультет СПбГУ, 410 с.
3. Сафин, А. (2010). Краткий словарь терминов маркетинга и копирайтинга. Казань: Exilem. 37 с.
4. Шугерман, Д. (2013). Искусство создания рекламных посланий. Справочник выдающегося американского копирайтера. Москва: МИФ, 400 с.
5. Tungate, M. Adland (2013). A Global History of Advertising. London: Kogan Page, 276 p.

УДК 821.111(73)

Іващенко І. О.

*Науковий керівник: канд. філол. наук,
професор Тимошенкова Т. М.,*

**РОМАН СИДНИ ШЕЛДОНА
«THE STARS SHINE DOWN»: ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ
ОСОБЕННОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА**

Анотація. В статті розглядається жанрова належність роману, його зміст, характеристика головних героїв, особливості художньої манери автора, проблеми та засоби їх збереження у перекладі.

Ключові слова: детектив, трилер, художні засоби, перекладацькі технології: еквіваленти, описовий переклад, трансформації.

Annotation. The article analyses the genre of the novel, its contents, gives characteristics of its main personages, establishes the peculiarities of the author's literary manner as well as problems and ways of their preservation in translation.

Key words: detective story, thriller, stylistic devices, translation technologies: equivalents, transformations, descriptive translation.

Об'єктом дослідження є роман С. Шелдона «The Stars Shine Down», **а предметом** – художні особливості та проблеми перекладу.

Метою роботи є визначення особливостей перекладу, аналіз способів передачі особливостей ідеостилію С. Шелдона та пошук проблем перекладу, що можуть виникнути при перекладі текстів детективного жанру.

Матеріалом дослідження є роман С. Шелдона «The Stars Shine Down», та його переклад російською мовою Ю. Кір'яка.

Творчество Сидни Шелдона, популярного американского автора детективов, представляет несомненный интерес не только благодаря мастерски построенным загадочным сюжетам. В его книгах всегда содержится огромный запас разнообразного фактического материала и о США, и о других странах, в которых развиваются события. [5, с. 95].

«The Stars Shine Down» – история девочки, которая рано поте-

ряла мать и провела безрадостное детство в обществе отца – алкоголика, который терпеть не мог родную дочь. [1, с. 576]. Однако Ларе Камерон удалось выбрать вид профессиональной деятельности, который обеспечил ей не только материальное благополучие, но и сделал её широко известной и весьма влиятельной “businesswoman” в строительной промышленности.

Конечно, никакой вид предпринимательской деятельности не застрахован от неудач, потерь и провалов. Конкуренты Лары Камерон не дремлют и не пропускают случая сорвать её планы, повредить, даже если при этом страдают гибнут ни в чем не повинные люди.

Один в прошлом очень близкий человек, Пол Мартин, не простивший Ларе её замужества, обеспечивает крах её дорогостоящего строительного проекта.

Другой, искренне преданный друг и партнёр, безумно влюблённый в Лару Хауэрд Келлер нанимает бандита, который калечит мужа Лары Филиппа Адлера, известного пианиста, лишая его возможности заниматься любимым делом, которому он посвятил всю свою жизнь.

Судьба главной героини романа Лары Камерон – это взлёты и падения, триумфы и поражения, моменты восторга и отчаяния. Эти сюжетные составляющие определяют жанр романа – это не классический детектив, а триллер. [2, с. 437].

Сидни Шелдон – мастер ярких и впечатляющих картин, описаний, характеристик. Им широко используются разнообразные стилистические средства:

Эпитеты: Lara Cameron was breathtakingly beautiful. The success. The wonderful, brilliant success.

Сравнения: The new advertising campaign seems to have been devised by a small retarded child.

Метафора: Halfway down the block a mechanical behemoth was moving toward them on its large wheels.

Метонимия: Philip Adler is playing Rachmaninov. My God! You are a hotel chain, you are apartment buildings, office buildings.

Гипербола: You are going to change the skyline!

Антитеза: Kathy had learned to love; Kate – admire and despise her boss.

Ирония: If the performance was a success, the congratulations

of the other musicians were cordial, if it was a failure, their congratulations were very cordial.

Широко используются термины различных областей деятельности, с которыми так или иначе связаны герои романа.

Строительство: construction site, project manager, carpenter, roofer, sheet metal crew, architect, contractor, etc. [5, с. 95].

Финансы: Payment on a loan, mortgage, equity, lease, loan, etc.

Юриспруденция: Attorney of law, lawyer, legal proceeding, hearing of a case, jury, verdict, etc.

Музыка: Recital, concerto, sonata, symphony, orchestra, piano, etc.

Для перевода основную трудность представляют названия явлений, профессий, видов деятельности, не имеющие прямых эквивалентов в языке перевода. Главная героиня как предприниматель названа «real estate developer» – термин, который требует описательного перевода: лицо или компания, скупающая землю для её застройки различными зданиями: жилыми домами, гостиницами, офисами и т. д; Или землю с имеющимися на ней постройками для их улучшения.

Заголовок романа переводится с помощью приема под названием логическое развитие: «Звезды сияют с небес». Комментарий к названию дает главная героиня Лара Камерон: «The stars are shining down on us because we are so happy».

Список библиографических ссылок

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. / В. І. Карабан. – В. : Нова книга, 2004. – 576 с.

2. Тимошенко Т.М. Детектив: историческая динамика литературного жанра // ХГУ «НУА» – Х.: Вид-во НУА, Т. XXI, 2015. – С. 428–437.

3. Sefty Riany Female Character Analysis in Sydney Sheldon's Novel «The Stars Shine Down And Rage of Angels // English Letters Department Adab and Humanities Faculty State Islamic University Syarif Hidayatullah, Jakarta, 1993. – С. 69.

4. Sheldon S. The Stars Shine Down // HarperCollins Publishers, 1993. – С. 448.

5. Susanto A. A Struggle for Achieving an Obsession in Sidney Sheldon's The Stars Shine Down: An Individual Psychological Approach // School of Muhammadiyah University of Surakarta, 2008. – С. 95.

УДК 81.373 (045)

*Корольська Д. В.**Науковий керівник: канд. філол. наук,
професор Тимошенкова Т. М.***РОМАН ОСКАРА УАЙЛЬДА “THE PICTURE
OF DORIAN GRAY”: ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ
ОСОБЛИВОСТІ І ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ**

Анотація. У статті досліджено основні риси художньої манери Оскара Уайльда (на матеріалі роману «The Picture of Dorian Gray»). Як свідчать дослідження літературознавців, письменник належав до художнього напрямку естетизму, який стверджував перевагу мистецтва над життям. Для Оскара Уайльда характерним є вживання екзотичних образотворчих прийомів. Письменник вдало використовує різні стилістичні засоби, які надають його стилю вишуканості, а розповіді – образності й метафоричності.

Ключові слова: авторська художня манера, стилістичні прийоми, дендизм, екзотика, естетизм.

Annotation. The article analyzes the main features of Oscar Wilde’s individual literary manner (based on the novel “The Picture of Dorian Gray”). Specialists in literature characterized the writer as a representative of aestheticism, who insisted upon the superiority of art over life. Oscar Wilde’s style is characterized by a wide usage of all kind of stylistic devices, that make his style picturesque and refined, and the story – imagery and metaphoric.

Key words: aestheticism, dendism, exoticism, the author’s individual manner.

Оскар Уайльд – англійський письменник та поет, один зі всесвітньо відомих драматургів пізнього вікторіанського періоду, одна з ключових фігур естетизму та європейського модернізму. Автор віршів, казок та єдиного роману – «The Picture of Dorian Gray».

Оскар Уайльд був прихильником принципів естетизму – літературно-філософської течії в англійському мистецтві кінця XIX – початку XX ст. Основні положення викладені в передмові до роману у вигляді афоризмів.

Індивідуально-авторський стиль Оскара Уайльда розглядали: В. Луков, Н. Соломатіна, А. Добродомова та інші, проте основну увагу вони приділяли його драматургії та казкам [1, с. 63].

Мета статті – проаналізувати основні риси художньої манери Оскара Уайльда (на матеріалі роману «The Picture of Dorian Gray»).

Роман «The Picture of Dorian Gray» – це художній твір з елементами різноманітних літературних жанрів. Значна частина творів модернізму й уся постмодерністська література ХХ ст. базувалася на якнайширшому використанні всього масиву попереднього красного письменства. Це один з важливих естетичних принципів того часу.

Отже, якими б художніми знахідками інших авторів О. Уайльд не надихався, головне, що він створив оригінальний, яскравий, непересічний твір, який належить до найзначніших здобутків мистецтва останньої третини ХІХ ст.

Фабула уайльдівського роману не відзначається особливою складністю. Однак у ній є своя незвичність – це сплетіння цілком реального, що становить більшу частину книги, та абсолютно фантастичного, яке гостро, яскраво, безжально висвітлює сутність цієї реальності [2, с. 97].

У творі йдеться про неповних двадцять років життя надзвичайно вродливого молодого чоловіка Доріана Грея, портрет якого в юності намалював художник Безіл Холлуорд, захоплений його привабливою зовнішністю і душевною чистотою. Майже в той самий час Доріан став допитливим учнем свого духовного наставника, циніка й гедоніста лорда Генрі Уоттона, з яким познайомився в майстерні художника.

Цей розбещувач душ знайшов у Доріані придатний матеріал і «виліпив» з нього справжнього негідника – аморального егоїста, який невпинно шукає дедалі витонченіших насолод і вже не здатний відрізнити добро від зла.

Сторінки роману, на яких висвітлюється шлях морального падіння Доріана, ні в чому не розходяться з дійсністю. Навіть книжка, яку дав юнакові лорд Уоттон і яка прискорила його духовний занепад – не якісь пекельні письмена на пожовклому пергаменті, а написаний сучасником Уайльда, відомим

французьким письменником К. Гюїсмансом, твір (назва твору прямо не згадується, але її можна встановити за переказом його змісту в романі).

Роман є яскравим і мальовничим оповіданням про те, як талановитий художник Безіл Холлуорд створює портрет юного Доріана Грея, який вражає його своєю красою. Милуючись своїм портретом, Доріан висловлює мрію завжди залишатися молодим та красивим, щоб старів лише портрет. Як не дивно, його мрія здійснюється.

Під впливом лорда Генрі Уоттона, саркастичного гедоніста, який зневажає будь-які моральні норми та принципи, Доріан поступово втрачає свою чистоту і стає вкрай розбещеною істотою. Наприкінці Доріан шалено накидається з ножом на свій портрет, на якому відбито всі його пороки та злочинства, і падає мертвим.

Особливістю стилю Оскара Уайльда є так звана «орнаментальність» оформлення, яка частково пояснюється прихильністю автора до естетизму – напряду в мистецтві, який абсолютизує ідею Краси.

Автор майстерно використовує експресивні лексичні засоби для надання більшої витонченості та багатства тексту [3, с. 47].

Жанрово-стилістична специфіка роману Оскара Уайльда «The Picture of Dorian Gray» визначається взаємодією таких елементів:

- фантастика: здавалося б, абсолютно нереальна мрія героя раптом здійснюється;
- алегорія: образи Лорда Генрі та Доріана мають символічний характер. Лорд Генрі – утілення всіляких пороків та ще й демон-спокусник, який перетворює чистого невинного юнака в безповоротно розпусну істоту, здатну навіть на вбивство;
- притча: дидактичний висновок – надбання усього світу даремні для людини, якщо вона втрачає свою душу;
- романтизм – надзвичайні пригоди, що трапляються з головним героєм, яскравий опис його внутрішнього світу, його душевного настрою [4, с. 46]

Уайльд уміло використовує різні стилістичні прийоми, які надають його стилю вишуканості, а розповіді – образності й метафоричності.

Наприклад, дуже часто автор використовує прийом порівняння

з метою більш точно охарактеризувати предмет або явище: «The dim roar of London was like the bourdon note of a distant organ», «Talking to him was like playing upon an exquisite violin», «Then it became louder, and sounded like a flute or a distant hautbois», «She makes them as responsive as a violin» [5, p. 96].

Роман містить в собі дуже багато метафор з використанням коштовних каменів, птахів, звірів, квітів: «Don't squander the gold of your days...», «she answered, lingering over his name with long-drawn music in her voice, as though it were sweeter than honey to the red petals of her mouth...», «...lights were still burning from three flickering jets: thin blue petals of flame they seemed, rimmed with white fire» [5, с. 25].

Персоніфікація використовується як стилістичний засіб вираження іронічності ситуації. У цьому прикладі час уособлюється з людиною, яка нібито хоче вести війну з Доріаном, війну проти його молодості так краси: «Time is jealous of you, and wars against your lilies and your roses. You will become sallow, and hollow-cheeked, and dull-eyed. You will suffer horribly» [5, с. 36]. Хоча Доріан отримав омріяну красу, продавши душу дияволу, він не зміг отримати гармонію душі і тіла. Тим самим, він не в змозі перемогти час, як наслідок Доріан приречений.

Автор також застосовує метонімію: «Why, man, it's nigh on eighteen years since Prince Charming made me what I am», «The body sins once, and has done with its sin, for action is a mode of purification... The only way to get rid of a temptation is to yield to it» [5, с. 32].

На сторінках роману «The Picture of Dorian Gray» багато складних епітетів. Уже з перших сторінок роману письменник занурює читача до світу прекрасних запахів квітів, якими насолоджувався лорд Генрі: «a faint odor of frangipani», «rich odor of roses», «heavy scent of the lilac», «heavily scented oils», «odorous guns», «honey-coloured blossoms of a laburnum» [5, с. 50].

Протягом століть роман О. Уайльда «The Picture of Dorian Gray» користувався популярністю серед мільйонів читачів. Популярність роману пояснюється не тільки захоплюючим та оригінальним сюжетом, цікавими персонажами, а й через використання влучних стилістичних засобів, що надають роману унікальності та винятковості.

Особливістю стилю Оскара Уайльда є «орнаментальність» оформлення, яка частково пояснюється прихильністю автора до естетизму – напряму в мистецтві, який абсолютизує ідею Краси. Автор майстерно використовує експресивні лексичні засоби для надання більшої витонченості та багатства тексту.

Список бібліографічних посилань

1. Венгрєнівська, М.А. (2001). Творча майстерня перекладача: (збірка теоретичних розвідок). Київ: Київ. ун-т., 92 с.
2. Кловак, Е.В. (2015). Типичные авторские модели как реализация универсального и индивидуального в идиостиле: кандидат филол. н. Тверь.
3. Рецкер, Я.И. (1974). Теория перевода и переводческая практика. Москва: Международные отношения, 124 с.
4. Тимошенко, Т.М (1995). «Литературная сказка Оскара Уайльда» // *Тези українсько-німецького симпозиуму* Харків: ХДУ, с. 46–49
5. Wilde, O. (2006). *The Picture of Dorian Gray*. Harmondsworth: Penguin Classics, 124 с.

УДК 811.161.2'25

Котляр А. О.

*Науковий керівник: канд. філол. наук,
доцент Кальниченко О. А.*

ОПОСЕРЕДКОВАНІ ПЕРЕКЛАДИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ 1930–1950-Х РОКІВ

Анотація. у статті розглядаються причини виникнення опосередкованого перекладу в українській традиції у 1930–1950-х роках. Аналізуються причини виникнення опосередкованого перекладу.

Ключові слова: адекватність перекладу, непрямий переклад, норми перекладу, опосередкований переклад, переклад з перекладу.

Annotation. The article considers the reasons for the cases of indirect translation in the Ukrainian tradition in the 1930s and 1950s. The reasons for the occurrence of indirect translation are analyzed.

Key words: adequacy of translation, indirect translation, translation from translation, translation norms.

Об'єктом дослідження є текст та його переклад, елементи різних варіантів перекладу та їх жанрово-стилістичні характеристики, особливості авторського стилю, а *предметом дослідження* є особливості перекладу в українській традиції шляхом використання перекладачами уже існуючих перекладів,

Мета роботи полягає у дослідженні особливостей опосередкованого перекладу в українській традиції та обґрунтування термінологічних розбіжностей у художніх перекладах,

Матеріалом дослідження слугують фрагменти художніх текстів у 1930–50-х роках, що демонструють жанрово-стилістичні особливості перекладу.

Переклад це перенесення явищ однієї культури в іншу. Розглядаються тексти, які в самій цільовій культурі вважаються за переклади, і порівнюють їх з текстами-неперекладами цієї самої культури. Основним об'єктом тут стає поняття норми.

Тобто переклад – це певна діяльність, керована нормами та правилами. Усі рішення стосовно невідповідності цим нормам мають керуватися певними причинами. За словами Г. Турі «саме норми визначають тип та ступінь еквівалентності, які проявляються у фактичних перекладах» [4, с. 61].

Свої розробки та дослідження Турі починав з критики вже створених та існуючих теорій перекладу, які, як він вважав, не мають правильних та коректних передумов. Коли мова йде про співвідношення двох різних мов, то треба чітко розмежовувати та зіставляти мовні норми однієї мови з іншою. Г. Турі досліджував відносини саме між мовами, їх зіставлення та особливості в системі.

Одним із важливих термінів у перекладацькій діяльності є термін «попередня норма» або «політика перекладу», що являє собою намагання перекладача надати кваліфіковані поради іншим початківцям у визначенні місця та ролі перекладача, допомогти з процесом перекладу узагалі. Розглядаються питання, наприклад, які саме твори треба перекладати за певної актуальної суспільної ситуації або яким є місце перекладача у суспільстві. Попередня норма також стосується опосередкованого перекладу та розмежування, з яких мов можна перекладати опосередковано, а з яких ні.

Преліміна́рні (попередні) норми визначають загальну політику перекладу (вибір типів і жанрів джерельних текстів для перекладу чи заборона на їхній переклад, вибір окремих джерельних текстів, авторів, мов тощо) і безпосередність/ опосередкованість перекладу (скажімо, терпимість/ нетерпимість до перекладу з тексту посередника, а не з першоджерела).

Початкові норми пов'язані з орієнтацією перекладача або на норми джерельного тексту, або на норми цільової аудиторії. Визначальна роль належить початковій нормі – двом стратегіям, очужувальній чи одомашнювальній, одну з яких обирає не без впливу ідеології перекладач. Тобто, йдеться про вибір між двома можливостями: орієнтацією або на оригінал, з його мовою, його культурою і його стилістичними особливостями, або на читача, з його мовою, його культурою і його смаками.

«Норми – це ключове поняття та місце зосередження всяких спроб пояснити суспільну закономірність діяльності, бо їхнє існування та широке коло ситуацій, в яких вони застосовуються (із підпорядкуванням, як це передбачається), є основними чинниками, що забезпечують встановлення та підтримання суспільного ладу» [4]. Треба додати, що не завжди можливе дотримання деяких норм і це допустимо. Тим більше що, «невідповідність нормі в конкретних випадках не робить цю норму нечинною» [3, с. 162]. Не можна не зауважити, що на кожне відхилення від норм треба мати пояснення та причину адже за це треба буде сплатити певну ціну, тож кількість відхилень має бути розумною та дотриманою.

Турі називає свою концепцію стосовно теорії перекладу саме «описовою», бо вона має орієнтир не на процес перекладу, а на безпосередньо результат роботи, тобто на результат тексту перекладу. Він вважав, що перекладач та його ремесло слугує ніби певним сполучуваним елементом між країнами з різними мовами.

Для успішного виконання перекладу перекладач має ясно усвідомлювати мету та завдання своєї роботи та шляхи досягнення мети. Таке розуміння передбачає знання системи відповідностей між мовами, методів та прийомів перекладу, уміння дібрати влучний відповідник та обрати найефективніший прийом перекладу, урахувавши контекст та тему тексту, який необхідно перекласти.

Кожен перекладач, стикаючись з необхідністю перекласти текст, може обрати або джерельний текст з певними нормами, які закладені в ньому, або норми, що оперують в цільовій культурі, чи в тій сфері для якого відбудуватиметься безпосередньо переклад тексту.

Існують перекладачі або інші спеціалісти, які дають оцінку перекладам, спираючись на певні правила щодо перекладів. Сукупність вимог, що висувається до якості перекладу, називається нормою перекладу. Якість перекладу оцінюється за ступенем його відповідності до цих норм та за відхильністю від норм.

Переклад – це ще й важливий соціальний чинник, що несе на собі прикмети місця, часу, умов свого створення і впливає на ці місце, час і умови.

На кінець 1920-х років в Україні практика опосередкованого перекладу з основних європейських мов розглядалося як ненормативна. (скажімо, переклад «Декамерона» з французького посередника оцінювався негативно, а з середини 1930-х до середини 1950-х така норма допускала переклади з мови-посередника (російської) (наприклад, Сервантесового «Дон-Кіхот» в перекладі В. Козаченка та Є. Кротевича) і навіть диктувала обов'язковість перекладів творів в суспільних науках (наприклад, Карла Маркса) з ідеологічно вивірених текстів-посередників російською мовою, а не з першотворів

Підсумовуючи вище сказане, можемо навести цитату Майфета [2]: «перекладати з перекладу, це значить подвоювати, якщо не підносити до квадрата оті бічні семантичні обертони, що й доводить український переклад. Зайвий показ хибної орієнтації українського перекладу не на оригінал, а на чужий переклад, – орієнтації, що принципово межує з неприпустимим дилетантизмом».

Слід зауважити, що період 1933–1953 років – це період спаду перекладацької активності та нерідко перекладу з мови-посередника, що також характеризується зусиллями очистити українську мову перекладів від європеїзмів, незнаних у російській мові.

У 1956 році Микола Лукаш, тодішній кваліфікований перекладач зосередив свою увагу на опосередкованому перекладі. Він

розкритикував переклади відомого «Дон Кіхота» співавторам Василем Козаченко та Євгеном Кротевичем. Чітко аргументований та жорсткий аналіз недоліків їх перекладу здивував учасників наради перекладачів, на якій виступив М. Лукаш [1].

Говорячи про етику в перекладацькій діяльності, необхідно зауважити, що саме слово «етика» тлумачиться як певна система цінностей, яка допомагає визначити правильність чи неправильність певних дій. Стосовно етики перекладу, то вона безпосередньо пов'язана з морально правильною поведінкою перекладача під час його роботи. Оскільки процес перекладу розуміють як мету, задля досягнення якої перекладач намагається перекласти текст якомога ближче за сенсом до тексту оригіналу, то етикою у такому разі називається вірність перекладача оригіналу та автору.

Прикладом опосередкованого перекладу можемо навести переклад з К. Чуковського «Робінзон Крузо» 1948 року з російської мови.

Перше найбільш адаптоване для дітей видання було підготовлено М. Шишмарьовою та З. Журавською за редакцією Корнія Чуковського в 1914 році. Пізніше «Робінзон Крузо» став виходити в перекладі та переказі саме К. Чуковського.

Список бібліографічних посилань

1. Коломієць, Л. В. (2013). *Український художній переклад та перекладачі 1920-1930х років. Матеріали до курсу «Історія перекладу»*. Навчальний посібник : Київ, 565 с.
2. *Майфет, Г. [Рецензія]* / Г. Майфет // Червоний шлях. – 1930. – № 2. – С. 252-258. – Рец. на кн.: Бокаччо Дж. Декамерон / Дж. Бокаччо; пер. Л. Пахаревського та П. Майорського; ред. С. Родзевича та П. Мохора; вступ ст. В. Державіна. – Х.: ДВУ, 1929. – Ч.1. – XXXI, 408 с.; Ч. II. – 354 с.
3. *Микола Лукаш: Моцарт українського перекладу* : бібліографічний та мистецький нарис / [Черноватий Л. М., Карабан В. І., Черняков Б. І. та ін.]; за ред.: Черноватого Л. М., Карабана В. І. – 2-ге вид. – Вінниця : Нова Книга, 2019. – 488 с.
4. Toury, G.. *Descriptive Translation Studies and Beyond* / Gideon Toury.–Amsterdam: John Benjamins, 1995. – 331 pp.

УДК 81'25

*Лазоренко А. Л.**Науковий керівник: канд. філол. наук,
доцент Івахненко А. О.*

ГЕНЕЗИС ТЕРМІНУ «ІДЮСТИЛЬ» У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Анотація. Публікація спрямована на детальний аналіз поняття ідіюстилю. Завдяки тому, що в роботі зібрані переконання науковців різних часів, авторові вдалося зробити ретельніший розгляд цього поняття та його ознак; з'ясувати, як саме утворюється авторський стиль, та що на нього впливає. Також було доведено, що досвід та світосприйняття автора впливає на текст твору. З'ясувалося, що першопочаткова ідея та задум письменника протягом написання твору не змінюються.

Ключові слова: авторський стиль, ідіюстиль, індивідуальне світосприйняття, мовні засоби, образ автора.

Annotation. The publication is aimed at carrying out detailed analysis of the idiostyle concept. Based on the opinions of the scientists from different times, a more detailed consideration of this concept and its features has been suggested. Conclusions are made on the way the author's style is formed and what influenced it. It was also shown that the author's experience and world perception has an impact on the future text. It turned out that the writer's original idea and plan do not change while writing a text.

Key words: author's image, author's style, individual style, individual world perception, linguistic means.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю детально вивчити поняття ідіюстилю з огляду на пошук способів та прийомів адекватного відтворення унікального ідіюстилю письменника, а також – практичним та теоретичним інтересом до поглядів різних науковців, що спеціалізуються на цьому питанні.

Об'єктом дослідження є поняття ідіюстилю письменника як цілісної системи, що репрезентує авторську картину світу, а предметом – зміни у поглядах науковців на це поняття.

Письменник, як відомо, є особистістю з неповторним, індивідуальним світосприйняттям, що дозволяє йому чи їй сформувати власний стиль – ідіюстиль. Стиль – це один із засобів

ідентифікації жанру, завдяки йому створюється модель художнього твору, що містить основу філософії світу автора. Аналізуючи різні художні твори письменника, написані в одному стилі, можна виокремити основні принципи і фактори його чи її ідіостилію. Розглянемо різні думки науковців щодо явища ідіостилію та порівняємо висловлювання, що були опубліковані в різні роки, та навіть століття.

К.К. Платонов був одним із перших, хто зазначав, що поняття «стиль» викликає велику кількість дискусій через складність інтерпретації даного терміна. Поняття «художня епоха», яке нерозривно пов'язане зі стилем, у свою чергу, він радить інтерпретувати як «конкретно-історичний етап розвитку мистецтва, що безпосередньо пов'язаний із суспільно-історичною добою» [9, с. 4]. Художня епоха завжди представлена «художніми напрямками», а митці, що працюють у межах цих напрямів, інтерпретують і зображують реальну дійсність у «конкретно-чуттєвих образах», характерних для ідіостилію кожного з митців. Ці індивідуальні стилі, на думку К.К. Платонова, якими б різними вони не були, у межах одного художнього напрямку спираються на одні і ті ж естетичні принципи [9, с. 4].

Найвпливовіша персона радянської філологічної науки ХХ століття, В.В. Виноградов, тлумачить індивідуальний стиль як «своєрідну, історично зумовлену, складну, проте структурно єдину і внутрішньо пов'язану систему засобів і форм словесного творчого вираження» [2, с. 105]. Текст, із точки зору дослідника, є підґрунтям для визначення індивідуального стилю, якому притаманні манера уподобання автора й застосування лексики [2, с. 105]. Доречно зазначити, що саме В.В. Виноградов найперший опрацював та ввів до наукового вжитку категорію авторського стилю, що знайшла відгук у сьогоденній лінгвістичній практиці.

Поняття «образ автора» також вперше вжив відомий російський літературознавець В.В. Виноградов у своїй роботі «Про теорію художньої мови», де він дав наступне визначення даного терміну: «Образ автора – це образ, що складається або створений з основних рис творчості поета. Він втілює в собі і відображає елементи його біографії» [2, с. 113]. Зображення образу автора, на думку В.В. Виноградова, має суттєве значення

для розвитку теорії тексту, взагалі. Доцільність цього зображення полягає в тому, що образ автора розглядається філологом як центр художнього твору, як концентроване втілення «сенсу твору», що поєднує «всю систему мовних структур персонажів у їх співвідношенні з оповідачем або оповідачами і через них є ідейно стилістичним осередком, фокусом цілого» [2, с. 118]. Ця теорія є і досі актуальною через те, що індивідуальний стиль письменника, наповнений його власною збіркою життєвих орієнтирів, досвідом, що поповнювався протягом всього життя, та соціолінгвістичним життєписом, що був надбаний у процесі контакту з навколишнім середовищем, є центром змісту того чи іншого тексту [11, с. 50]. «В образі автора, як у фокусі, сходяться всі структурні якості словесно-художнього цілого», – погоджується із ним і В.В. Віноградов [2, с. 210].

Авторський образ у художньому творі та його письменна реалізація в інших галузях комунікації – явища схожі, але не ідентичні. В.В. Віноградов вважав, що первісна ідея та задум автора залишаються незмінними протягом всього шляху створення твору. Під зміни потрапляють лише засоби і прийоми їх втілення [2, с. 118]. Варто зазначити, що в мистецькому середовищі форми індивідуальної, творчої оповіді поділяють на мовні (пряма, внутрішня та невласне пряма мови) та композиційні [2, с. 210]. В.В. Віноградов казав, що «образ автора може бути схований в глибинах композиції і стилю» [2, с. 312]. Письменника та його думку, що стосується втілення ідей, можна помітити в будь-якій площині. Вибір, що зробить митець, якнайкраще може відобразити образ автора [2, с. 312].

Ще один науковець того часу, А.М. Левидов, зауважив, що образ автора не рівноцінний реальній персоні автора, хоча вони й зіставляються. За особливостями особистості ховаються притаманні йому граматики, прагматики та лексикони [7, с. 147]. До того ж, образ автора проявляється у «літературному артистизмі» письменника. А.М. Левидов казав: «з метою об'єктивації дійсності, виявлення її спонтанності автор повинен відокремити образ від себе, відмовитися від власної думки, від вираження своїх симпатій або антипатій...» [7, с. 147]. Варто зазначити, що образ автора в естетичній сфері є всього лише можливістю проявити власні, особисті риси, що і утворюють художній образ [7, с. 147].

За твердженням більш сучасного філолога, Л.В. Гікова, досить важливе значення в розгляді характерних особливостей творчості автора має поняття індивідуального стилю, яке виокремлює своєрідні риси і властивості авторського світобачення. Зазвичай художній стиль обговорюють у літературознавстві та лінгвістиці, де емоційність та експресивність виділяють як найважливіші елементи, що тлумачаться в поняття стилю [4, с. 43].

Мовознавець Х.І. Дідух зазначає, що «в загальному розумінні ідіостиль – це сукупність глибинних механізмів, зібраних певним автором за допомогою текстового простору, що відрізняють його від інших. У вузькому значенні ідіостиль пов'язаний із системою мовностилістичних засобів, характерних для творчої манери певної мовної особистості автора» [5, с. 1]. Варто відмітити, що, на думку дослідника, «індивідуальність стилю того чи іншого автора полягає в наявності певного набору стилістичних прийомів, особливого принципу відбору мовних засобів та їх комбінуванні заради віддзеркалення авторської концепції» [5, с. 2]. Трохи далі дослідник також вказує, що: «індивідуальний авторський стиль утворюється завдяки застосуванню «улюблених» мовних засобів автора і їх граматичних та лексичних характеристик. Вивчення ідіостилу означає аналіз сукупності таких мовних засобів, і їх ролі у втіленні в тексті авторського задуму» [5, с. 2].

Поняття ідіостилу є центральним для аналізування характерних рис художнього твору, адже саме в художній літературі існує найбільше можливостей для виокремлення яскравих ознак авторського світобачення. Частіше за все, аналіз художнього стилю проводиться із залученням надбань двох наукових галузей: лінгвістики та літературознавства. Так, прихильники лінгвістичного підходу найбільше акцентують увагу на загальному емоційному враженні, отриманому читачем від тексту, і експресивності мовних явищ, завдяки якій і утворюється це враження. Стиль вони, при цьому, розуміють як «сукупність емоційних засобів й експресивних значень» [3, с. 43]. Це відбувається завдяки здатності лексику віддзеркалювати знання та міркування автора про світ, втілювати асоціації, які виникають у письменника під час створення тексту. Успіх твору визначається не лише мовними компетентностями автора, його

індивідуальним світосприйняттям, але і його чи її вмінням брати до уваги особливості передбаченої цільової аудиторії, існуючої норми мовної поведінки [3, с. 43]. А щодо літературознавчого підходу Ю. М. Лотман розмірковує, що художня думка та ідея письменника, яка існує виключно в художній спосіб, реалізується в певній літературознавчій структурі та невідривна від неї. Не існує художньої ідеї, яка була б відірвана «від авторської системи моделювання світу, від структури твору...» [8, с. 48].

У трактуванні І.А. Тарасової ідіостиль розглядається як «спосіб думати і говорити про світ в нерозривній єдності» і співвідноситься зі значенням ідіостилю як «комплексу мовних і ментальних форм художнього світосприйняття письменника» [10, с. 9], а також цілісністю семантики і когнітивних структур та мовною реалізацією [10, с. 22].

Не можна також не погодитися з дослідницями А.І. Корнієнко та А.С. Бугайовою, які стверджують, що «індивідуальний стиль письменника нерозривно пов'язаний з його творчою індивідуальністю – неповторною своєрідністю, зумовленою його світоглядом, талантом, життєвим досвідом, темпераментом тощо» [6, с. 37].

Проаналізувавши низку досліджень із зазначеної проблематики, ми можемо зробити такий висновок: індивідуальний стиль письменника відбивається у кожному творі конкретного автора. Інакше кажучи, твір – це інформація, що характеризує індивідуальну, творчу манеру автора. Художній зміст, тема, композиція твору, стилістичні засоби та світогляд автора утворюють певну систему, яку і можна назвати ідіостилем. Нам також вдалося з'ясувати, що, незважаючи на різницю майже в півстоліття між дослідженнями, які були згадані нами першими, та сучасними поглядами філології, тлумачення поняття ідіостилю суттєво не змінилися.

Список бібліографічних посилань

1. Виноградов, В. В. (1971) О теории художественной речи. Москва : Высшая школа. 240 с.
2. Виноградов, В. В. (1980) О языке художественной прозы. Москва : Высшая школа. 340 с.
3. Волощук, В. І. (2002). Стильова своєрідність новели З.Ленца

“Вісімнадцять діапозитивів”. Мова і художня творчість. Вип. 4, Т. IV: Ч. 1. С. 42–49.

4. Гіков, Л. В. (2003) Особливості вживання лексико-граматичних і лексичних одиниць в авторському стилі (на матеріалі німецької художньої прози): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Львів : Вид-во нац. ун-ту ім. Івана Франка. 20 с.

5. Дідух, Х. І. (2006). Ідіостиль як відображення авторської картини світу. Available at: http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm [Accessed 11 Sep. 2018].

6. Корнієнко, А. І., Бугайова, А. С. (2016). Ідіостиль автора: мовно-літературознавчий аспект. Одеса : Вид-во Міжнародного гуманітарного університету. 204 с.

7. Левидов, А. М. (1983) Автор — образ — читатель. Ленинград : Изд-во Ленинградского уни-та. 370 с.

8. Лотман, Ю. М. (1972) Анализ поэтического текста: Структура стиха: Пособие для студентов. Ленинград : Изд-во Просвещение. 271 с.

9. Платонов, К. К. (1972) Проблемы способностей. Москва : Наука. 312 с.

10. Тарасова, И. А. (2004) Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте (на материале поэзии Г. Иванова и И. Аненского) : дис. доктора филол. наук : 10.02.01. Саратов. 484 с.

11. Skudrzykowa, A., Krystyna, U. (2000) Mały słownik terminów z zakresu socjolingwistyki i pragmatyki językowej. Kraków : Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego : Spółka Wydawniczo-Księgarska. 168 s.

УДК 81'25

Пороговська Я. В.

*Науковий керівник: канд. пед. наук,
доцент Гусленко І. Ю.*

ПРОБЛЕМАТИКА ПЕРЕКЛАДУ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Данная стаття посвящена рассмотрению стилистических и лингвистических особенностей детской литературы, отличающих её от «взрослой литературы». Особое внимание уделяется специфике перевода детской литературы и переводческим трансформациям, на примере переводов сказок Беатрикс Поттер.

Ключевые слова: детская литература, перевод детской литературы, переводческие трансформации, сказки Беатрикс Поттер, стратегии доместикиации и форенизации.

Annotation. This article is devoted to the consideration of stylistic and linguistic features of children's literature that distinguish it from "adult literature". Particular attention is paid to the specifics of the translation of children's literature and translation transformations, on the example of translations of fairy tales by Beatrix Potter.

Key words: children's literature, fairy tales by Beatrix Potter, strategies of domestication and phorenization, translation of children's literature, translation transformations.

Об'єктом дослідження є авторські казки Б. Поттер *Peter Rabbit*, а *предметом* – способи відтворення англomовного тексту в українському та російському перекладах.

Метою роботи є аналіз творів казок Б. Поттер на основі встановлених особливостей змістовних і контекстуальних характеристик англійської літературної казки та виявлення основних відмінностей мовних засобів в українському та російському перекладах.

Матеріалом дослідження є авторські казки Б. Поттер [7], та їхні переклади українською (В. Воробйова і О. О'Лір) та російською (І. Токмакова) мовами.

Дитяча література – вагома частина художньої літератури, що має свої визначальні риси, які відрізняють її від «дорослої літератури». Специфічність дитячої літератури обумовлена її функціональним призначенням, виховним та повчальним навантаженням, ідейною спрямованістю. Дитячій літературі властиві такі художні особливості як: образність і емоційність. Своєрідність дитячого твору виявляється також в композиції, в сюжеті, в темі, в насиченості діалогами, доступності лексики, оптимістичності, в необхідності урахування віку дітей та їхніх психологічних особливостях сприйняття тощо. Наприклад, повтори та повторювальні елементи слугують універсальним єднальним засобом для всього тексту, вони варіюються від окремого звуку до цілого епізоду. Повтор створює ритм, організовує процес сприйняття і також сприяє зниженню навантаження на ще слабо розвинену дитячу пам'ять [6].

Переклад дитячої літератури є одним з важких завдань для перекладача, адже її специфіка в тому, що розрахована вона на особливу публіку – дітей. Тому перед перекладачами стоїть відповідальне завдання домогтися адекватного та еквівалентного перекладу тексту, якій відрізняється своєю «дитячістю», із збереженням всіх засобів виразності і стилістичних прийомів таким чином, щоб твір, що перекладається, був зрозумілим юним читачам. З іншого боку, літературна полісистема класифікує дитячу літературу в підсистему із периферійним статусом, визнаючи її другорядне (у порівнянні з дорослою) значення та нижчий престиж, що, в свою чергу, зумовлює перекладацькі «вільності» в поєднанні з меншою відповідальністю при іншомовному трактуванні дитячого тексту [6].

Дитяча література збагачена розмаїттям форм та жанрів фольклорного і авторського походження, це – віршовані і прозові твори, оповідання, повісті, романи, новели і легенди. Серед них і казка – один з найдавніших літературних жанрів. Казки сприяють вихованню дітей, знайомлять з побутом, культурою, традиціями і звичаями, сприяють формуванню світогляду, розвитку естетичної свідомості.

У тлумачному словнику С. І. Ожегова зазначається, що «казка – це оповідний, зазвичай народнопоетичний твір про вигадані обличчя та події, переважно за участю чарівних, фантастичних сил» [3, с. 720].

Літературознавець А. І. Нікіфоров визначає казки як «усні розповіді, що існують в народі з метою розваги та за змістом характеризуються наявністю незвичайних подій (фантастичні, чудові або життєві) та можуть відрізнитися спеціальною композиційно-стилістичною побудовою» [3, с.20]. Таким чином, казка (літературна або фольклорна) – це історія вигадана, надприродна або загадкова, яка описує події минулого.

У казках часто вживаються народні прислів'я, приказки, заклинання, загадки, що дозволяє краще зрозуміти національну культуру. Наприклад, в англійській казці допустима відсутність перемоги добра над злом. [3, с. 90].

Завдяки перекладачам герої казок англійських письменників заговорили іншими мовами. Серед них й герої англійської письменниці Беатрікс Поттер, яку у Великій Британії по праву

називають однією з найвідоміших письменниць початку ХХ століття. Її творчість стала відома українським читачам зовсім нещодавно, завдяки перекладам Олени О'Лір та Марії Пухлій [1; 2]. Існує й декілька перекладів на російську мову над якими працювали М. Гребнев, І. Токмакова, Д. Крупська.

Не зважаючи на сюжетну простоту, анімалістичні казки Беатрікс Поттер досить складні для переклада через наявність різноманітних стилістичних засобів. Наприклад, таких як доместикація та форенізація, звуконаслідування та фонетичні стилістичні засоби.

Доместикація – це стратегія наближення тексту до культури мови, якою він перекладається, при цьому може спостерігатися втрата інформації тексту оригінала. Форенізація – це збереження культурного компоненту тексту оригінала в перекладі. Доместикація представляє підхід, при використанні якого робиться наголос на культурних і історичних цінностях мови перекладу, текст оригіналу скорочується і іншомовний автор наближається до читачів. Форенізація, в свою чергу, передбачає збереження іншомовних цінностей і відображення особливостей життя іншої культури, при цьому читач освоює реалії автора.

У перекладах казок Беатрікс Поттер *Peter Rabbit* стратегії доместикації та форенізації застосовуються навіть при відтворенні власних імен героїв казки. Наприклад Токмакова використовує форенізацію при відтворенні імен *Flopsy* (Флопси), *Mopsy* (Мопси) – що є транслітерацією. Але, наприклад, *Cotton tail* (Ватний хвост) відтворюється засобом калькування, а Пітер Ребіт – засобом транскодування.

У російському перекладі Ірини Токмакової ми зустрінемо приклади застосування обох стратегій, оскільки імена персонажів відтворюються як «Флопси», «Мопси», «Ватный Хвост» [9]. Українська перекладачка Валерія Воробйова повністю «одомашнює» імена казкових тваринок, і *Flopsy*, *Mopsy*, *Cotton tail* стають «Булка», «Плюшка» і «Пампушка», що є прикладом доместикації [8].

Українські перекладачки Воробйова і О'Лір, особливо О'Лір, при перекладах на українську більшою мірою застосовують стратегію доместикації, українізуючи імена героїв: англійський кролик *Peter Rabbit* став українським Пітером Пушем, жабеня

Mr. Jeremy Fisher стало Яремою Рибалком, качечка *Jemima Puddle-Duck* – Джемкою Калюжницею [7]. У порівнянні з російським перекладом: *Peter Rabbit* – це «Питер-кролик», *Mr. Jeremy Fisher* – «мистер Джереми Фишер», *Jemima Puddle-Duck* – «Джемайма Нырнивлужу» [9].

Отже, перекладацькі стратегії доместикації та форенізації визначаються на підставі того, якою мірою перекладач прагне наблизити текст до норм приймаючої культури. В розглянутих українських перекладах казок Беатрікс Поттер частіше зустрічається стратегія доместикації, полегшує розуміння дитиною літературного твору.

Головними героями Беатрікс Поттер є різноманітні звірятка, само тому в її казках у великій кількості наявні звуконаслідування (ономатопія). Порівняння українських та російських перекладів засвідчило, що для відтворення звуконаслідування використані такі перекладацькі трансформації як транслітерація і транскрибування. Наприклад:... *and shout* – “*Cuck-cuck-cuck-cur-r-r-cuck-k!*” – крик «Чок-чок-чок-кук-куррुक-к!», при перекладі перекладач використовував аналоговий переклад. “*Hum-a-bum! buzz! buzz! Hum-a-bum, buzz!*” дзижчать бджоли: «Бззз-з»; в цьому прикладі був використаний аналоговий переклад [9].

У казці *The Tale of Mrs Tittlemouse* [1] – звуконаслідування *Zizz, Wizz, Wizz!* – *said the bumble-bee* перекладено «З-зз» так само з використанням аналогового перекладу [9].

У казці *Cecily Parsley's Nursery-Rhymes* [1] зустрічаються такі рядки: *this little pig cried, Wee! wee! wee!* – які передають нам звуки, що видаються при плачі: «Маленькая свинка плакала» [9].

У казці *The Tale of Little Pig Robinson* [1] головний герой на початку кожної фрази вимовляє: *Wee! Wee! Wee!*, що перекладено як «хрю-хрю-хрю» з використанням аналогового перекладу [9]. У всіх прикладах перекладу вище дається звуконаслідувальний еквівалент, крім *said* – «продзіжчав» (це лексична заміна (конкретизація)).

Слід зазначити, що алітерація як стилістичний прийом не завжди зберігається в тексті при перекладі, наприклад, в казці «Ухти-Тухти» («*The Tale of Mrs Tiggy-Winkly*») фраза «*these soft fluffy things*» перекладена, як «эти маленькие пушистые вещи» [9]

«таке, м'якеньке та пухнасте» [8], де немає повторення однакових приголосних.

Що стосується назв, в яких ми визначили алітерацію, то слід зазначити, що цей прийом практично втрачає свою силу в тексті перекладу: *Thom Thumb* Валерія Воробйова переклала як «Том-мізинчик [8] (за аналогією з ім'ям головного героя казки Ш.П'єрро «хлопчик-мізинчик») – алітерація не збереглася, але в таких іменах, як *Sally Henny-penny* – «Саллі Хенні-Пенні»; *Tabitha Twitchit* – «Табіта Твітч»; *Yock-yock* – «Йок-Йок»; *Babbitty Bumble* – «Бєббіта Бамбл» – даний фонетичний прийом зберігається завдяки застосуванню таких лексичних перекладацьких трансформацій, як транслітерація.

Отже, перекладач, який планує почати працювати з дитячою літературою, має бути відповідальним і чітко усвідомлювати всі труднощі, які зустрінуться йому на шляху. Він повинен мати почуття гумору, вміти дивитися на світ не як дорослий, а як дитина, і відтворювати у перекладі відповідно до дитячого світогляду просте і часом навіть наївне світовідчуттям.

Список бібліографічних посилань

1. Поттер, Б. (2013). *Збірка казок*. Київ: Вид-во Росмен-Прес, 420 с.
2. Комиссаров, В.Н. (2001). *Современное переводоведение*. Москва: Изд-во ЭТС, 424 с.
3. Никифоров, А. И. (2008). *Сказка и сказочник*. Москва: Изд-во ОГИ, 376 с.
4. Потапова, А. Є. (2011). *Відтворення стилістичних засобів у перекладі дитячої художньої літератури*. Канд. філол. наук : 10.02.16. Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Одеса. 20 с.
5. Tabbert, R. (2002). *A Review of Critical Studies Since*. John Benjamins Publishing Company of Children's literature. Amsterdam, 375 p.
6. Белоглазова, Е. В. (2001). *Лингвистические аспекты адресованности англоязычной детской литературы*. Канд. філол. наук : 10.02.04. Рос. гос. пед.ун-т им. А.И. Герцена, СПб. 16 с.
7. Поттер, Б. *Кролик Петрик*. Available at: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Кролик_Петрик_та_інші_історії [Accessed 05 May. 2021].
8. Поттер, Б. (2019). «*Кролік Пітер*» – Переклад з англійської. Available at: https://xn—80aaukc.xn—j1amh/krolik_piter.html [Accessed 05 May. 2021].
9. Поттер, Б. (2001). *Пітер кролик и другие*. Изд-во Дрофа, 14 с.

Available at: <https://libking.ru/books/child-/child-tale/367031-beatriks-potter-piter-krolik-i-drugie.html> [Accessed 05 May. 2021].

10. Поттер, Б. (2016). *Кролик Петрик та інші історії: Повне зібрання казок*. Львів: Астролябія, 352 с.

11. Поттер, Б. (2019). *Кролик Пітер та інші історії*. Київ: Вид-во КМ Books, 288 с.

УДК 81'38

Розторгуєва В. Ю.

*Науковий керівник: канд. філол. наук,
доцент Івахненко А. О.*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ІДІОСТИЛЮ ДЕНІЕЛА КІЗА

Анотація. В статті розглядаються особливості вживання терміну «ідіостиль» та проблематика перекладу науково-фантастичної літератури на матеріалі твору Деніела Кіза «Квіти для Елджернона». Проведено порівняльний аналіз оригіналу та його українського і російського перекладів, виконаних В. Шовкуном та С. Шаровим; береться до уваги специфіка відтворення авторського стилю, підкреслюється модернізація вторинного твору за рахунок специфічної передачі імен персонажів.

Ключові слова: авторський стиль, прийом адаптування, ідіостиль, мовна особистість, оповідна форма, транскрибування, транслітерування.

Summary. The article deals with the peculiarities of using the *idiostyle* term and the problems of translating science fiction literature on the material of «Flowers for Algernon» by Daniel Keys. A comparative analysis of the original and its Ukrainian and Russian translations performed by V. Shovkun and S. Sharov is carried out.

Key words: adapted vocabulary, *idiostyle*, linguistic personality, method of adaptation, narrative form, transcription, transliteration.

Об'єктом дослідження є особливості ідіостилю Деніела Кіза, а предметом – засоби передачі жанрових та мовних особливостей англomовного тексту в українському та російському перекладах.

Метою роботи є виявлення характерних особливостей

відтворення елементів авторської манери Деніела Кіза, унікальних рис його ідіостилю.

Матеріалом дослідження є роман Д. Кіза «Flowers for Algernon», а також його переклади українською (В. Шовкун) та російською (С. Шаров) мовами.

У художньому творі завжди присутні стилістичні фігури, що віддзеркалюються в ідіостилі. Згідно з «Коротким тлумачним словником лінгвістичних термінів», ідіостиль розуміють «як індивідуальний стиль, в якому виразні, марковані засоби мови утворюють певну систему» [Єрмоленко, с. 67]. Варто підкреслити, що вчені по-різному тлумачать даний термін, тому універсального визначення поки що не існує. В цілому, авторський стиль, або ідіостиль – це сукупність стилістичних рис твору, що притаманна лише конкретному письменнику. Поняття «ідіостиль» має багатоаспектну сутність, використовується в різних областях знань і допомагає науковцям дослідити окрему мову автора.

За Л.О. Ставицькою, «... ідіостиль має низку особливостей, з допомогою яких можна охарактеризувати творчість письменника за певний період його творчості. Цей термін проявляється насамперед у мовній і комунікативній майстерності, чіткому виборі інструментів спілкування, мовному чутті» [Ставицька, с. 10]. Дослідниця також визначає ідіостиль як спосіб індивідуального мовлення письменника, його глибинні механізми формування мовної особистості.

Варто звернути увагу на те, що Деніелу Кізу притаманний власний ідіостиль, який містить засоби відтворення у тексті своєрідного світобачення письменника, унікального способу мислення. Один із його найвідоміших романів, у якому ідіостиль Кіза розкрився, – «Flowers for Algernon», що має оповідну форму. За результатами проведеного аналізу можна сказати, що головними рисами ідіостилю автора є порушення мовних норм, завдяки чому утворюється цілісний образ персонажу з приділенням великої уваги його чи її психології.

Основною ціллю дослідження ідіостилю є виокремлення особливостей мови конкретного письменника, тому індивідуальний стиль варто тлумачити як «...реалізацію авторського світогляду у літературі» [Винокур, с. 41].

Літератор створює свій мовний світ, спираючись на власне світосприйняття та розуміння розвитку людської мови як такої. Як відмічає Переломова: «Творчість письменника це наслідок вербальної діяльності індивідуальної мовної особистості» [Переломова, с. 11]. Далі в тексті словосполучення «мовна особистість» вживатимемо в скороченій формі – МО.

Термін «мовна особистість» зафіксований у «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» за редакцією С. Я. Єрмоленко: «Мовна особистість поєднує мовні компетенції літератора, прагне творчого самовідтворення та здійснення всебічної мовної діяльності [Єрмоленко, с. 93]. Тобто, МО – носій мови, що володіє системою лінгвістичних знань, здійснює мовленнєву діяльність, дбає про мову і сприяє її розвитку. Ідіостиль поєднується з МО автора, свідомість якого створює індивідуальну картину світу і втілює її у сюжет за допомогою специфічного для автора використання засобів мови.

Наше звернення до цього поняття обумовлено необхідністю виявлення специфічних рис мови Д. Кіза при вивченні його художнього твору «Flowers for Algernon» та виокремлення засобів його відтворення. Взагалі, питання дослідження авторської манери письма та її передачі у перекладах є однією з актуальних питань на сучасному етапі розвитку перекладознавства. Оскільки, як ми зазначали трохи вище, однією із складових ідіостилу Деніела Кіза є психологізм, то серед задач нашого дослідження є виявлення особливостей відтворення психологізму в перекладі.

Наприклад, у творі «Flowers for Algernon» головний герой виступає об'єктом недбалого поводження з боку «розумного» суспільства, в той час як він є чоловіком з розумовими вадами:

*«I just want to be smart like other **pepul** so I can have lots of **frends** who like me»* [Кіз, с. 5]. *«Я тільки хочу стати умним як інші **люде шоб** я міг завести багато друзів які любитимуть мене»* [Шовкун, с. 6]. *«Я только **хочю** быть умным как другие и **штобы** у меня было много друзей которые будут меня любить»* [Шаров, с. 6]. У наведених прикладах можна прослідкувати вживання прийому вираження, що дає змогу адаптувати читача до особливостей мови головного героя твору.

На думку Цілованської, під час звернення до проблеми прогресу інтелекту за допомогою використання нових технологій, а також до теми відповідальності за проведення експериментів, їх результатів і наслідків, Д. Кіз розробляє і поглиблює основні сюжетні лінії, систему образів, модернізує твір оповідної форми в текст із ускладненою структурою [Цілованська, с. 8].

Питання передачі лексико-стилістичних особливостей та стилістичних фігур у романі та їх адаптація на українську та російську мови значним чином сприяло глибокому вивченню вжитої автором лексики, адаптованої для читача, та стилістичних прийомів у творі.

Серед останніх слід виокремити прийом нейтралізації, що використовується для усунення помилок, здійснених в оригіналі, і алаптованої передачі окремих висловів. Наприклад: «*I dont care so much about bee-ing famus*» [Кіз, с. 5]. «Мені байдуже стану я чи не стану знаменитим» [Шовкун, с. 6]. «Мне всеравно буду я знаменитым или нет» [Шаров, с. 6]. В оригіналі ми можемо спостерігати такі помилки: орфографічні («*bee-ing*» та «*famus*») та пунктуаційні («'» у слові *dont*). Як бачимо, перекладачі адаптували речення на українську та російську мови, відповідно, за допомогою підбору аналогічних за функцією помилок.

Лексико-стилістичні фігури оригіналу та їх відтворення засобами двох мов прослідковується у власних назвах. Як ми виявили під час аналізу, наведені вище перекладачі використовували такі трансформації, як транслітерування та транскрибування для точної передачі імен. Наприклад, для таких імен, як *Algernon*, *Burt Selden* та *Strauss* доцільно вжити прийом транскрипції. Тож, в українському тексті це передано як *Елджернон*, *Берт Селден* та *Штраус* (у перекладі В. Шовкуна), а у російському – як *Элджернон* та *Штраус* (у перекладі С. Шарова). Передаючи ім'я *Берт Селден*, перекладач Сергій Шаров поєднав транскрипцію та транслітерацію для милозучності та адаптації імені на іноземну мову і отримав *Барт Селдон*.

Варто відзначити переклад імені головного героя. Оригінальною мовою воно звучить як *Charlie Gordon*. Обидва перекладачі при відтворенні цього імені, окрім транскрибування, вжили

транслітерування при передачі прізвища. Отже, остаточним варіантом перекладу імені українською мовою став *Чарлі Гордон*, а російською – *Чярли Гордон*.

Цей самий набір перекладацьких трансформацій (транслітерування, транскрибування, нейтралізація) також поширюється на назви міст, вулиць, парків, площ, журналів, газет, періодичних видань. Наприклад, при перекладі таких власних назв, як *Howells Street* і *Washington Square* В. Шовкун використовує транскрибування, а слово *Street* передає словниковим еквівалентом, як *вулиця Гауелз*. В другому прикладі, перекладаючи слово *Square*, перекладач використовує транслітерацію, і, як результат, отримує *Площу Вашингтона*. Мовознавець С. Шаров використав ті самі трансформації, тобто в першому випадку це транскрибування, а в другому – транслітерування. Але слова *Street* та *Square* він не перекладав, а передав транскрибуванням, тому в російському перекладі ці власні назви виглядають таким чином: *Хауэлл стрит* та *Вашингтон сквер*. Завдяки такому підходу читач усвідомлює, що події роману відбуваються за кордоном, а не на території країни перекладу.

Отже, термін «ідіостиль» має неоднозначне трактування серед різних науковців. Одним із проявів ідіостилію Д.Кіза є застосування мовних помилок для створення певного образу персонажа, а також великої кількості власних назв задля занурення читача у світ твору. Українською мовою географічні назви передавалися напівкалькою (транскрибування + еквівалент), а російською – лише транскрибуванням. Щодо передачі мовних помилок, то в обох випадках їм підшукувався функціональний аналог

Список бібліографічних посилань

1. Винокур, Г. О. (1991). *О языке художественной литературы*. Москва: Высш. шк., 447 с.
2. Киз, Д. (2015). *Цветы для Элджернона*. [пер. с англ. С. Шарова]. Москва: Изд-во Эксмо, 384 с.
3. Киз, Д. (2015). *Квіти для Елджернона*. [пер. з англ. Віктора Шовкуна]. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля». 304 с.
4. Переломова, О. С. (2010). *Ідіостиль Валерія Шевчука*. Суми. 138 с.
5. Ставицька, Л. О. (2009). Про термін ідіолект. *Укр. мова*. 4. с. 3–17.

6. Єрмоленко, С. Я. (2001). *Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів*. Київ. 224 с.
7. Цілованська, О. С. (ред.). (2019). *Деніел Кіз*. Київ. 34 с.
8. *Keyes D. Flowers for Algernon*. (2002) [online]. Available at: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=47980> [Accessed: 22 травня 2021].

УДК 81'25

Страшненко Ю. О.

*Науковий керівник: канд. філол. наук,
доцент Змійова І. В.*

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ СЛІВ-ПОЛІСЕМАНТІВ

Анотация: В статье исследуется понятие полисемии и проблемы, которые вызывают слова-полисеманты при переводе. Детально рассмотрена лексема *hand*, как многозначное слово. В статье уделяется внимание способам перевода фразеологических единиц с компонентом полисемантом *hand*.

Ключевые слова: лексема *hand*, перевод, полисемант, полисемия, фразеологическая единица.

Annotation. The article defines the term of polysemy and the problems caused by polysemantic words in translation. Detailed attention is paid to the lexeme *hand* as a polysemantic word. The article investigates the ways of translating phraseological units with a polysemantic component, namely with *hand*. The sources for the sample were idiomatic dictionaries.

Key words: lexeme *hand*, phraseological unit, polysemant, polysemy, translation.

Об'єктом дослідження є явище полісемії, а *предметом* – фразеологічні одиниці з компонентом-полісемантом *hand*.

Метою роботи є аналіз фразеологічних одиниць з словом-полісемантом *hand* та виявлення способів перекладу таких сполучень.

Матеріалом слугують фразеологічні одиниці з компонентом-полісемантом *hand*, одержані шляхом суцільної вибірки зі словника Oxford Dictionary of Idioms [3].

Явище полісемії, при якому мовна одиниця містить у собі кілька різних, але пов'язаних між собою значень, є дуже

поширеним у будь-якій мові. Фактично, більшість слів у мові більшою або меншою мірою багатозначні. Недарма полісемія є такою темою, якою цікавляться багато вчених. Вона створює проблеми як у семантичній теорії, так і в семантичних додатках, таких як лексикографія чи переклад [4, с. 1].

Полісемія – це слово або символ, що має більше одного значення. Як зазначає Марк Воллакотт, щоб слово можна було вважати багатозначним, воно має містити різні значення, але пов'язані між собою [5].

Лексема *hand* – одне з найуживаніших слів-полісемантів. Основне значення лексеми *hand* – частина людської руки після зап'ястка, але є велика кількість похідних значень [1, с. 17], таких як:

1. Кінцівка руки за зап'ястком, включаючи долоню, пальці та великий палець:

He was leading her by the hand

Він вів її за руку

2. Влада; контроль, нагляд; захист, охорона:

But once she got there, the whole situation was in her hands

Але коли вона опинилася там, ситуація була повністю під її контролем

3. Сторона, напрямок:

The mountains on either hand become loftier and steeper

Гори з обох сторін стають вище і крутіше

4. Обіцянка, клятва:

Catharine's hand is promised – promised to a man whom you may hate

Рука Кетрін вже обіцяна – обіцяна людині, яка вам, можливо, огидна

5. Опис характеру людини:

His moral character was exceedingly bad, he is still a loose hand

У нього дуже низькі моральні якості, він як і раніше дуже розбещений

6. Оплески:

It's a good act – we got a good hand

Цю дію зіграли добре – нам довго аплодували

7. Почерк, стиль письма:
Aunt Edna writes a beautiful hand
У тітки Едни чудовий почерк
8. У грі: карти на руках у гравця:
He has good hand *У нього гарні карти*
9. Підпис:
It is given under my hand and seal
Це видано за моїм підписом і з додатком печаті
10. Щось, що нагадує руку за формою:
a bunch of bananas *з'язка бананів*
11. Показник на годиннику, що вказує на проходження
одиниць часу:
The hands of a clock *стрілки годинника*
12. Позначення людини як власника:
They are taking the law into their own hands
Вони беруть закон у свої руки
13. Позначення ролі у досягненні чи впливі на щось:
He had a big hand in organizing the event
Він мав великий вплив в організацію заходу
14. Допомога:
Do you need a hand? *Тобі потрібна допомога?*
15. Майстерність людини, особливо в художній роботі:
His idiosyncratic hand *Його своєрідна манера письма*
16. Людина, яка робить щось за визначеним стандартом:
I'm a great hand at inventing *Я чудовий винахідник*
17. Людина, яка займається ручною працею, особливо на
заводі, фермі або на судні:
Factory hands *Робітники заводу*
18. Одна з двох сторін або аспектів питання чи аргументу:
*On the one hand we can appeal for peace, and on the other,
declare war*
*З одного боку, ми можемо закликати до миру, а з
іншого – оголосити війну*
19. Участь або інтерес:
He had no hand in the decision
Він не брав участі у прийнятті рішення
- Відомо, що полісемія викликає низку проблем при перекладі.
Вибір правильного слова з правильним значенням відіграє

важливу роль у передачі змісту. Часто трапляється так, що потрібно підбирати синоніми до слів для правильної та доцільної його передачі. Перекладач обов'язково повинен брати до уваги контекст для того, щоб зрозуміти значення слова-полісеманта.

Не менш важливим є той факт, що багатозначні слова часто живаються у фразеологічних одиницях і тоді кількість їх значень збільшується. У цьому випадку для кращого перекладу слід використовувати перекладацькі трансформації.

Фразеологічний еквівалент, як зазначає В. Н. Комісаров, є двох типів. *Повний еквівалент* – це такий фразеологізм, переклад якого тотожний англійському за складом, граматиною та стилістикою [2, с. 116]:

to fall into the bad hands *потрапити у погані руки*

from hand to hand *з рук в руки*

There could be a disaster if the weapons fall into the bad hands

Якщо зброя потрапить у погані руки, катастрофи не уникнути

By the time the baby had been passed from hand to hand, it was crying

Коли дитину передавали з рук в руки, вона плакала

Частковий еквівалент – це такий фразеологізм, переклад якого може відрізнятись або складом, або граматиною, або стилістично від англійського фразеологізма [2, с. 116]:

lift one's hands against smb *підняти руку на когось.*

at first hand *з перших рук*

Times have changed, and teachers should never lift their hands against their students anymore

Часи змінилися, і вчителі більше ніколи не повинні піднімати руку на своїх учнів.

It must be a great comfort to you to have all the news at first hand

Як тобі, мабуть, зручно – ти всі новини дізнаєшся з перших рук.

Фразеологічний аналог або творчий переклад – пошук відповідного фразеологізма, прислів'я або приказки в мові, на яку здійснюється переклад.

get one's hand in набити руку
hand in hand пліч-о-пліч
*I've mostly stopped acting, but I will do a play occasionally,
 just to get my hand in*

*Я здебільшого перестав грати, але час від часу буду
 грати у н'єсі, лише щоб набити руку*

I walked hand in hand with my father

Я йшов пліч-о-пліч з батьком

Описовий переклад – такий спосіб використовується, коли не знайдено відповідника або неможливо перекласти фразеологізм дослівно. Він полягає у поясненні змісту фразеологічної одиниці вільними словами.

a fresh hand недосвідчена людина, новачок

gain the upper hand узяти гору, перемогти

He was a fresh hand to this game

Він був новачком у цій грі

*Our team gained the upper hand in the second half of the
 match*

Наша команда узвала гору у другій половині матчу

Переклад – це завжди клопітка праця, а особливо коли на шляху трапляються такі слова, як полісеманти. Найскладнішим є саме виявлення окремого значення слова-полісеманта, а особливо якщо воно є складником фразеологічної одиниці. Слід також брати до уваги контекст, у якому і виявляє своє значення полісемант.

Список бібліографічних посилань

1. Елисеєва, В. В. (2003). *Лексикологія англійського мови*. СПб: СПбГУ, 44 с.
2. Комиссаров, В. Н. (2014). *Современное переводоведение*. Москва: ЭТС, 345 с.
3. Oxford Dictionary of Idioms (ed. by Judith Siefring) (2004). 2nd ed. United States: Oxford University Press, 352 p.
4. Ravin, Yael and Claudia C. Leacock (2000). Polysemy: An Overview. In Ravin, Y. and Leacock, C. (eds.), *Polysemy: Theoretical and Computational Approaches*. Oxford: Oxford University Press, 129 p.
5. Wollacott, M. (2021). *What is polysemy?* [online] Wise geek. Available at: <http://www.wisegeek.com/what-is-a-polysemy.htm> [Accessed 19 May 2021].

Ткаченко Д. І.

*Науковий керівник – канд. філол. наук,
доцент Чемоданова М. Ф.*

СОЦІАЛЬНІ РЕАЛІЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. В статті розглядається особливість використання реалій в повсякденній житті. Були проаналізовані літератури по цій темі. Також були розглянуті класифікації і прийоми передачі реалій, реалії в художественній літературі і визначено специфіку перекладу даного виду літератури.

Ключевые слова: реалія, англійський мовний, переклад, класифікація реалій, художественна література, прийоми передачі реалій.

Annotation. The article deals with the peculiarity of the use of realities in everyday life. The literature on this topic has been analyzed. Also, the classifications and techniques of transmission of realities, realities in fiction were considered and the specifics of translation of this type of literature were determined.

Key words: reality, English, translation, classification of realities, fiction, techniques for conveying realities.

Із 375 мільйонами носіїв мови і в цілому майже 1,5 мільярда осіб, що користуються їм повсюдно, англійська мова стає найпоширенішою мовою в світі. І як такий, він став лінгва-франка для міжнародного бізнесу.

У міру поширення і використання англійської мови в різних частинах світу, на нього вплинули численні соціальні, політичні та культурні аспекти, і він став свідком розвитку багатьох місцевих варіантів.

Питання співвідношення культури та інформації, що закладена в ній, здавна приваблювала лінгвістів та науковців різних галузей знань. Природні умови, характер соціального строю, тенденції розвитку науки, мистецтва, літератури – усе це неодмінно знаходить відбиток в мові будь-якого народу. Тому можна з повною впевненістю сказати, що в мові зображується життя і, так би мовити, генетичний код того чи іншого народу. У ній

можуть зустрічатися слова-реалії. Це слова, значення яких зображає зв'язок мови та культури певного народу і є культурним компонентом семантики мовної одиниці.

Вперше термін «реалія» зазначив у своїй роботі «Про художній переклад» А. Федоров. У своїй монографії він пише, що мова йде не про «слова, що позначають реалії», а про «слова, що позначають національно-специфічні реалії суспільного життя і матеріального побуту». Також науковець стверджує, що слова-реалії – це поза лінгвістичне явище, предмет матеріального світу, а не конкретне слово, що його означає. Науковець Л. Соболев стверджує, що реалії неперекладні, але водночас, супереч собі наводить приклади відтворення слів-реалій у мові перекладу. Для Л. Соболева слова-реалії – це специфічні слова у мові народу, які позначають явища або мають значення, що не мають еквівалентів у мові інших народів.

Я. Рецкер своєю чергою, висуває думку, що: «Реалії – це слова, що позначають предмети, процеси і явища, характерні для життя і побуту країни, але не відзначаються науковою точністю визначення, властивою термінам» [1, с. 45].

Питання перекладу реалій з української на англійську не є вивченим на достатньому рівні, на відміну від перекладу з англійської на українську. Цією проблемою займалися В. С. Виноградов, Л. С. Бархударов та інші. І. С. Алексеева у своєму навчальному посібнику «Введення в перекладознавство» відзначала, що при перекладі художнього тексту неможливо передбачити кількість перекладених сторінок за день, через те, що існують такі поняття, як специфіка індивідуального стилю автора та естетична наповненість тексту. Для збереження художньої цілісності перекладачеві доводиться не раз звертатися до його оформлення, підбирати прийоми перекладу для даного виду тексту.

Важливою є й сама особистість перекладача: він повинен володіти письменницькими здібностями, глибокими знаннями у рідній та цільовій мові, культурі. Перед початком перекладу художньої літератури, необхідно провести попередній аналіз тексту: визначити тип інформації, засоби оформлення цього типу інформації (епітети, порівняння, метафори, авторські неологізми, фразеологізми та ін.) та прийняти перекладацькі рішення. Серед

основних проблем, з якими стикається перекладач, І. С. Алексєєва відзначає наступні: передання тимчасової дистанції тексту, передання рис літературного напряму та передання індивідуального стилю автора. Серед інших ускладнень у перекладі І. С. Алексєєва визначає проблему перекладу імен персонажів тварин українських казок з української на англійську, яка є надважкою, оскільки «імена тварин такого складу поширені в українській традиції», тому найчастіше перекладачі змушені вигадувати нові імена за моделями, типовим для фольклору даної мови. Для деяких з імен існують аналоги, наприклад, Коза-дереза англійською буде Nanny Goat, але все ж в основному доводиться створювати нові імена за допомогою дієприкметникового звороту: Курочка Ряба = the Speckled Hen.

Результатом процесів глобалізації нашого часу, безумовно, є швидкий обмін інформацією, ознайомлення зі світовими подіями. В цих умовах саме засоби масової інформації та журналістські тексти мають велике значення як продукт їхньої діяльності; ви повинні вміти аналізувати.

Публіцистичний стиль англійської та української мови описується цілими розділами стилістичних підручників; деякі його особливості та характеристики вивчали Т. А. Присяжнюк, В. В. Хурінов, Т. А. Ширяєва, В. І. Грицина, І. В. Онищенко та багато інших вчених. Однак порівняльних досліджень дуже мало. Ця стаття присвячена вивченню та порівнянню основних характеристик журналістських текстів певної тематики. Джерелом фактичної інформації були обрані періодичні видання “Financial Times”, “Daily Telegraph”, “Сонце”, “Дзеркало”, “Дзеркало тижня”, “День”, “Глянець”, “Країна”. Головною метою публіцистичного тексту є позиція, переконати людей у його правдивості, а іноді й скласти думку. Для цього журналісти мобілізують ресурси мови. Крім того, вибір мовних засобів зумовлений їх соціально-оцінними характеристиками та можливостями ефективного та цілеспрямованого впливу на широкий загал. Дуже часто це досягається поєднанням послідовності викладу з емоційним забарвленням, що є відмінною рисою журналістських текстів.

Дослідження основних характеристик та моделей журналістського стилю в англійській та українській мовах, їх порівняльний

аналіз допомагає журналістам та перекладачам створювати якісні тексти, що не лише зображають реальність, а й виконують регулятивну функцію, заохочуючи певні дії.

Журналістський стиль англійської мови розвивається разом з американськими періодичними виданнями в великі газети й журнали, що публікують інформативні аналітичні матеріали, експертні оцінки з широкого кола актуальних питань, а також в популярну пресу, орієнтовану на висвітлення питань, що представляють інтерес для середнього читача. Перший – це використання виключно літературної англійської мови. А мова популярних публікацій відрізняється високим рівнем штампування і лексико-синтаксичним спрощенням.

Українські періодичні видання традиційно відрізняються більшою стилістичною однорідністю, нейтральною лексики. Хоча останнім часом процес обговорення літературного стандарту істотно і часто негативно позначається мовою періодичних видань. Конкретні прояви цього колоквиуму вельми різноманітні – від таких помірних зрушень, які деформують стилістичний тон публікацій, таких як найменування посадових осіб на прізвище без «по батькові», до кілька разючого використання розмовної й сленгової лексики.

Ще одна особливість стилю української преси – введення великої кількості іноземних запозичень, в основному англійського походження, практично з усіх основних напрямків. Серед політичної лексики ми знаходимо: брифінг, пресреліз, рейтинг, саміт; фінансові, економічні та комерційні: вексель, аутсайдер, брокер, тендер, дефолт; лексика шоу-бізнесу: блокбастери, просування, перформанс.

Характерні риси журналістського стилю англійської та україномовних публікацій розрізняються залежно від тематики. Взяти, наприклад, публікації ділової та комерційної тематики.

Статті на ділову, торгову й економічну тематику в українській пресі ближче до стандартів ділового стилю. Зазвичай для них характерні низький ступінь емоційності, використання відповідної професійної термінології, стереотипність образних виразів, які зазвичай являють собою лінгвістичні метафори або дещо видозмінені крилаті вирази та кліше, такі як амністія капіталу, руйнування інвестиційної привабливості.

Для таких видань характерна велика частка термінологічних запозичень: пролонгація, демпінг, холдинг, бренд і інші.

Для англомовної преси характерна тенденція насичувати статті на цю тему дуже яскравими елементами образного характеру, що багато в чому пов'язано з метафоричної англомовної ділової та комерційної термінології [8, с. 98]. Світова економічна криза породила ряд образних виразів:

An economic Pearl Harbour — This is sort of an economic Pearl Harbour we're going through.

Shipwreck – Those responsible for this shipwreck must at least be punished financially.

Як правило, така термінологія має в текстах періодичних видань подвійну функцію: вона не тільки приваблює читачів своєю експресивністю, але й додає неформальності тону публікації. Зниження стилістичного тону стає особливо відчутним, коли автор вдається до метафоричних термінів, котрі належать до бізнесового сленгу, наприклад «greenmail», що має два значення: “зелена пошта” – перекупка акцій за ціною нижче ринкової, прийом, який застосовується при наступі на компанію з метою її поглинання; “зелений шантаж” – купівля великого пакета акцій компанії з надбавкою до ринкової ціни в обмін на обіцянку не претендувати на контроль над цією компанією.

Проаналізувавши та порівнявши англійські й українські публіцистичні тексти, я дійшов висновку, що англійські тексти відрізняються більшою образною забарвленістю та використаням ширшого спектра стилістичних засобів.

Українські тексти характеризуються більшою стриманістю, вужчим діапазоном мовних метафор, меншою кількістю ключових лексем, притаманних обраним тематичним блокам. Спостерігається деформалізація стилістичного тону, зсув у бік розмовної лексики та лексики зниженого стилю.

Що стосується перекладів географічних реалій, реалій-заходів та реалій що пов'язаних із грошима то його здійснювали за допомогою прийому контекстуального аналога, в той час, як в сучасних перекладах дані реалії передаються за допомогою транскрибування.

Реалії, що називають житлові споруди, а також предмети одягу, взуття, працю передавалися за допомогою прийомів

уподібнення без перекладацького коментаря. Таким чином, перекладач повинен обирати прийом реалій перекладу в залежності від категорії реальності, спрямованості тексту та цільової аудиторії, також слід звертати особливу увагу на використання перекладацького коментаря.

Під час аналізу літератури були виділені основні визначення: безеквівалентна лексика, реалія, прийом перекладу. Були розглянуті класифікації та прийоми передачі реалій, реалії в художній літературі та визначено специфіку перекладу даного виду літератури. Реалії – це слова й словосполучення, які зображають життя, побут та традиції одного народу, та є відсутні в мові й культурі інших народів. При перекладі реалій варто враховувати фонові знання реципієнта, його вік, більш того, необхідно зберігати національний колорит вихідного тексту, авторський стиль і ідею. Важливе місце займає підтекст, на який також слід звертати увагу. В теорії перекладу існують різноманітні класифікації не тільки реалій, а й прийомів їх перекладу.

Список бібліографічних посилань

1. Паморозская, Н. И. (1990). Роль слов-реалии в создании культурного фона художественного произведения. *Лексика и культура*. С. 59–62.
2. Темнова, Е.В. (2004). Функционально-прагматическая роль метафоры в публицистическом дискурсе (на материале английского языка): [Германские языки]. Канд. филол. наук: 10.02.04. М., 212 с.

УДК 81'25

Тоболь В. В.

Науковий керівник: канд. філол. наук Молодча Н. С.

ГУМОР В АНГЛОМОВНОМУ АКАДЕМІЧНОМУ ДИСКУРСІ: ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР

Анотація. У статті розглядається поняття «комічного», диференціюються його види, пропонується визначення «академічного дискурсу». Аналізуються структурно-семантичні прийоми реалізації іронії як домінуючого виду гумору в англomовному академічному

дискурсі. Увага приділяється лінгвосоціокультурним особливостям гумору в академічному комунікативному просторі.

Ключові слова: академічний дискурс, англійський гумор, іронія, особливості гумору.

Annotation. The article examines the concept of “humor”, differentiates its types, and offers a definition of “academic discourse”. The article analyzes the structural and semantic techniques for the implementation of irony as the dominant type of humor in the English-language academic discourse. Particular attention is paid to the linguistic and sociocultural features of humor in the academic communicative space.

Key words: academic discourse, English humor, features of humor, irony.

Актуальність роботи полягає в тому, що в сучасному мовознавстві помітне місце посідають праці, які присвячені дослідженню мовних засобів творення комічного на матеріалі переважно художніх, публіцистичних творів (В.О. Самохіна, А. В. Карасик, М. Г. Гірняк, R. A. Martin та ін.). Недостатньо проаналізованою є проблема гумору в академічному комунікативному просторі.

Об'єктом даного дослідження виступають жарти в англomовному академічному дискурсі (далі – АД), предметом аналізу – їх лінгвосоціокультурні особливості, що також визначає мету даної розвідки. Матеріалом дослідження були обрані 100 фрагментів, що відбивають комічне в академічному (університетському) дискурсі. Джерелами гумористичних фрагментів слугували соціальні мережі (Твіттер, Інстаграм), авторські блоги, сайти з анекдотами, коментарі під відео на ютубі, авторами яких є представники академічного середовища.

Гумор виконує важливі психологічні та соціально-комунікативні функції. За винятком простого відпочинку та розваги, коли людина відчуває радість, що є невід'ємним компонентом щастя, комічне часто має певну, можливо, несвідому мету [4]. Розповідаючи жарти чи шуткуючи, людина має на меті вразити інших своєю дотепністю, отримати увагу до себе або певних аспектів буття [5, с. 73]. Надзвичайна важливість гумору робить його об'єктом сучасних досліджень.

Механізм створення жарту, анекдоту базується на принципі інконгруентності, конфлікту, суперечності, невідповідності.

Підстава конфлікту в жарті – в зіткненні комізму і трагізму. Гумор є результатом порушення постулату істинності. Ефект несподіванки, раптовості відіграє особливу роль у феномені комічного. Отже, поєднання несумісного і створює ефект комічного. У жарті, як правило, ґрунтуються негативні риси людини, явища, які й провокують конфлікт: зіткнення сторін, думок, сил безпосередньо розкривається в композиції [4, с. 76].

Щодо співвідношення понять «гумору» й «дискурсу» В. О. Самохіна зазначає, що виокремлення «гумористичного дискурсу» в типології дискурсів неможливо. Гумористичний дискурс може бути в кожному з них, ... звісно, що у межах кожного з них може бути гумористична тональність, щоб реалізувати в певній локації свою мету» [4, с. 208-209]. Тому дослідження гумору в академічному комунікативному просторі є релевантним, а здобутки завдяки визначенню реєстру цінностей, які характеризують систему вищої освіти США, сприятиме взаєморозумінню між представниками академічної спільноти, зокрема в системі академічної мобільності.

У контексті нашого дослідження *академічний дискурс* визначається як окремий інституційно-обумовлений різновид комунікації, який університетська/академічна спільнота (студенти, професорсько-викладацький склад та інші представники науково-освітніх кіл) використовують для спілкування та обміну інформацією в межах різних видів діяльності вищих навчальних закладів і який характеризується власною специфічною терміно-системою, поняттєвим апаратом та особливою «мовою», що відбиває певну систему цінностей [3, с. 93].

Серед засобів створення ефективної комунікації в АД використовуються різні форми і засоби комічного, які реалізують певні функції. Добрий жарт завжди доречний між керівником і підлеглим, між колегами. Гумор та його види допомагають розслабитися, зняти стрес і психічну напругу, розв'язувати різні проблеми, легко сприймати неприємності й хвороби, розважитися, підтримувати здорові стосунки з різними людьми. Культурі гумору протистоїть квазікультура гумору, до модальностей якої належать іронія та сарказм для відтворення критики, осміяння.

Дослідження гумористичних фрагментів, які відбивають реалії в академічному просторі на базі нашої вибірки, вказує на те, що

найпоширенішим видом гумористичної комунікації є *іронія* (33% одиниць вибірки). Іронія (грец. *eiponeia* – прикидання, прихована насмішка) — один з різновидів комічного, прихована насмішка або стилістичний прийом, коли особа чи явище удавано схвалюються чи осуджуються з метою досягти протилежного ефекту. Ознака іронії – подвійний сенс, причому істинним є не прямо висловлений, а протилежний. Зазвичай іронія поєднується з удавано серйозною, шанобливою, співчутливою інтонацією, за якою приховується заперечення істини. Так, про іронію, що виражається в глузуванні через іносказання, розмірковує М. Гірняк: «Іронізуючи, мовець свідомо або несвідомо ухиляється від відвертості, розділяє «зовнішнє» і «внутрішнє» і створює напругу, поєднуючи в слові пряме і переносне значення» [1, с. 68].

Для того щоб краще зрозуміти, що є комічним в англomовному «академічному» гуморі, на підставі змістовного аналізу одиниць вибірки ідентифіковані наступні підгрупи, які об'єднують жарти за темами: «студент» – 30%, «університет» – 27%, «навчання» – 20%, «ковід-19» – 12%, «світ кіно» – 5%, «викладач» – 3%, «місцевість/ локації» – 3%.

Визначення прийомів створення комічного становить значний інтерес для лінгвістичного вивчення. А. В. Карасик стверджує що кожна пропонується модель гумористичного тексту будується як типологія змістових порушень: семантичних, прагматичних, синтаксичних і формально-знакових» [2, с. 200-209]. Відомо, що основними засобами створення комічного ефекту в жарті є різновиди мовної гри, побудованої на інконгруентності всіх мовних рівнів: на фонетичному – гра звуків (омоніми, омографи); на лексичному – каламбури, бленди, оксюмори; на текстово-дискурсивному – порушення на рівні композиційної структури, введення інтертекстових елементів, збій часових планів, змішування стилів [2; 3; 4].

Згідно з результатами нашого дослідження іронія в АД реалізується завдяки комбінуванню лексико-семантичних та структурних засобів. Наведемо приклади гумористичних фрагментів та прокоментуємо їх.

У прикладі №1 іронія в тому, що не завжди потрібні знання для вступу до престижного коледжу. Гумористичний ефект реалізується за рахунок таких засобів лексичних та синтаксичного

рівня, як гіпербола й повторення. *3 steps to get into any College you want step 1: have rich parents; step 2: have your rich parents donate a building or millions of Dollars to the college; step 3: get into your dream College.*

Приклад №2: Контекстна іронія конструюється за допомогою риторичного питання, чи варто воно того, щоб багато платити за навчання й дивитися на бездомного. *Walking around Harvard, I saw a homeless man sleeping outside the subway... and they want you to pay \$60k a year for this?*

Приклад №3 вказує на труднощі працевлаштування після закінчення університету. Іронія в даному випадку є результатом пародії на популярний фільм «П'ятдесят відтінків сірого». Після коледжу важко знайти роботу без досвіду, а в головної героїні фільму це вдалося швидко. Гумор також базується за рахунок риторичного питання. *I want to reenact a scene from Fifty Shades of Grey. You know the one where she gets a job straight out of college?*

В прикладі №4 іронія виникає у фрагменті знаменитого серіалу «Друзі», коли один з головних героїв Росс, викладач в університеті, думає, що він подобається студентці, а не студенту. Кумедність актуалізується завдяки гри слів та очікуванням, а також актуалізації одиниці сленгу та епітету. *Ross: I just got my teacher evaluations. Check out what this one student wrote "I loved Dr. Heller's class, mind-blowing lectures. Dr. Heller, you are definitely the hottie of the Paleontology Department." Rachel: wait a minute. Why are you so sure that this a girl?*

Приклад №5. Іронія базується на тому, що студент такого престижного університету як Гарвард не знає очевидних речей. Гумористичний ефект є результатом дії механізмів парадоксу, лексико-семантичних і синтаксичних засобів (гіперболи, гри слів, повтору). *Confessions of a Harvard student, confessions that could get me expelled from Harvard: confession 1 – confusing «b» and «d» when writing did or bib; confession – 2 not knowing the difference between affect and effect; confession – 3 confusing my left and right.*

Отже, в академічному комунікативному просторі домінуючим видом гумористичного ефекту є іронія, яку складає конфлікт в змістовному плані та синхронна дія лексико-семантичних та

синтаксичних засобів. Гумор АД концентрує риси сучасного американського провідного університету. В англомовному АД подвійний сенс отримують уявлення, які мають відношення до навчання особливо при ковід-19, яке відбувалося у форматі zoom, іронізують над студентами, викладачами. Викликає неоднозначну оцінку неймовірна висока плата за навчання в університеті. Перспективу даного напрямку складає дослідження проблеми відтворення англомовного гумору в АД засобами української мови.

Список бібліографічних посилань

1. Гірняк, М. Г. (2006). *Іронія і самовираження*. Львів: Видання Центр гуманітарних досліджень, 68 с.
2. Карасик, А. В. (1999). Лінгвістичні характеристики гумору. Мовна особистість: проблеми лінгвокультурології та функціональної семантики. Волгоград: Зміна, 287 с.
3. Молодча, Н., Ільєсова, Є. (2017) Словотворчий потенціал мовних інновацій академічного дискурсу (на матеріалі англомовних веб-сайтів). Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство). Вип. 25. с. 93-100.
4. Самохіна, В. О. (2010). Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії і США: текстуальний та дискурсивний аспекти. Київ: Видання Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 519 с.
5. Martin, R.A. (2007). *The Psychology of Humor: An Integrative Approach*. USA, 464 p.

УДК 81'42:82-312.4

Шевякова А. С.

*Науковий керівник: канд. філол. наук,
доцент Валюкевич Т. В.*

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ДЕТЕКТИВНОЇ ЛЕКСИКИ У ТВОРІ АГАТИ КРІСТІ «ВБИВСТВО У СХІДНОМУ ЕКСПРЕСІ»

Аннотация. В статье устанавливаются критерии детективного жанра, рассматривается употребление детективной лексики на примере произведения Агаты Кристи «Убийство в Восточном Экспрессе». Проведен анализ следующих лексико-тематических групп на материале английского детективного романа: поступки, расследование, характеристика человека, тайна, закон и беззаконие, род занятости человека, страх и опасность, критика и осуждение, эмоции, предметы убийства, жизни и смерти, место развития событий.

Ключевые слова: детективный жанр, критерии детективного жанра, лексико-тематические группы детективной лексики.

Annotation. The article establishes the criteria of the detective genre, considers the use of detective vocabulary on the example of Agatha Christie's work «Murder on the Orient Express». The following lexical and thematic groups are analyzed on the basis of the English detective novel: actions, investigations, human characteristics, mystery, law and lawlessness, employment, fear and danger, emotions, objects of murder, life and death, place of events.

Key words: criteria of the detective genre, detective genre, lexical-thematic groups of detective vocabulary.

Об'єктом дослідження є детективна лексика в англійській мові.

Предметом дослідження є специфіка вживання детективної лексики на матеріалі роману Агати Крісті «Вбивство у Східному Експресі».

Метою роботи є встановлення особливостей вживання англійської детективної лексики українською мовою у творі Агати Крісті «Вбивство у Східному Експресі».

Матеріалом дослідження є англійська детективна лексика, відібрана методом суцільної вибірки із роману А. Крісті «Вбивство у Східному Експресі».

Детективний жанр розвинувся в світовій літературі відносно недавно. Даний жанр швидко завоював серця читачів, тому що являє собою унікальне літературне поєднання: захоплюючий сюжет, колоритний образ сищика, відносно невеликий розмір розповідь і загадку, яку читачі повинні розгадати спільно з детективом. Незважаючи на проведені дослідження, даний жанр потребує більш докладного і всебічного дослідженні.

«Детектив (англ. detective – сищик, від лат. detectio – розкриття) – художній твір з особливим типом побудови сюжету, в основі якого лежить реалізований в розкритті злочину конфлікт добра і зла, що вирішується перемогою добра» – таке визначення жанру дає «Літературна енциклопедія термінів і понять» [2, с. 201].

Детективний жанр стрімко розвивається, набирає вагу в світі літератури, збирає навколо себе різнопланову читацьку аудиторію. Будучи формою популярної літератури, він негайно реагує на соціальні зміни і швидко еволюціонує. Підтвердження тому – поява нових жанрових різновидів детектива. Виникнувши в формі аналітичного або класичного варіанту, детектив зазнає значних змін в подальшому, що виражається в появі інших його форм: жорсткий або крутий, поліцейський, кримінальний, психологічний, шпигунський, історичний, іронічний, жіночий детектив і ін. Детективна література дає багатий матеріал для дослідження. У контексті світової літератури цей жанр виборов своє місце серед інших і користується великим попитом у читацького загалу. На основі англосовітського детективу, на чолі якого стояв Е. А. По, з'явилися твори представників інших країн, зокрема набирала потужного розвитку англосовітська детективна література, досить розгалужена, своєрідна та оригінальна.

Детективний жанр проходить тривалий шлях розвитку; його особливості прослідковуються в романах і новелах Е. А. По, А. Конан Дойла, А. Крісті, Д. Сейерса та інші, «у результаті чого формуються класичні критерії детективного жанру:

а) обов'язкова наявність загадки, яка не завжди ґрунтується на злочині;

б) заглибленість у звичний побут: читач повинен добре відчувати типову атмосферу, зокрема обстановку, мотиви поведінки

персонажів, правила пристойності, набір тих звичок і умовностей, які пов'язані із соціальними ролями героїв детективу;

в) стереотипність поведінки персонажів, психології та емоції яких стандартні, позбавлені індивідуальності; герої постають не як особистості, а як виконавці соціальних ролей;

г) наявність особливих правил побудови сюжету – неписаних «законів детективного жанру. Прикладом такого закону є заборона деяким персонажам бути злочинцями, серед них – оповідач, слідчий, близькі родичі жертви, священники, державні діячі високого рангу;

д) відсутність випадкових помилок» [1, с.158].

Зазначені специфічні критерії класичного детективного роману зумовлюють вибір автором детективу мовних засобів, що спроможні передати і відбити в матеріальній формі всі жанровотвірні елементи детективного твору.

На тлі нейтральної лексики виокремлюється професійна й корпоративна лексика, функціонування якої є однією з ознак детективного тексту.

Корпоративна лексика – це лексика спілкування груп людей зі спільними інтересами, сумісною діяльністю, атмосферою колективізму. Професійна лексика – це лексика, яка вживається групою професіоналів певного кола діяльності при певних обставинах [3, с. 260].

Л. В. Цапенко у своїй дисертації «Англомовна детективна розповідь: прагматистичний та лінгвосинергетичний аспекти» дослідила специфіку лексики англомовної детективної розповіді, з'ясовано провідну роль корпоративної та професійної лексики в текстах на тлі переважно нейтральної лексики. Використання корпоративної та професійної лексики в розповідях значно спрощує інформування адресата (читача) про сутність злочину та хід слідства, що є одним із прагматичних завдань мовлення в розповіді. Л. В. Цапенко виокремила лексичні пласти корпоративної лексики, які належать до таких тематичних груп: *учинки, розслідування, характеристика людини, таємниця, закон і беззаконня, рід зайнятості людини, страх і небезпека, критика та осуд, емоції, предмети вбивства, життя і смерть, місце розвитку подій* [4, с. 104-106].

На матеріалі роману Агати Крісті «Вбивство у Східному Експресі» наведемо приклади наступних лексико-тематичних груп:

- Учинки:

«Did a woman *kill* him, and did she deliberately drop a pipe-cleaner to make it look like a man's work?» – ‘А якщо це зробила жінка і навмисно залишила йоржик для трубки, щоб видати це за злочин чоловіка?’;

- Розслідування:

«You did not tell us that this handkerchief was yours at *the inquiry* this morning» – ‘Вранці ви нам нічого не сказала, що це ваш носовичок’.

- Характеристика людини:

«I feel I'm definitely the most *suspicious character* on the train» – ‘Я в цьому потязі, напевно, найбільш підозріла особа’.

- Таємниця:

«Why? Because it mentioned the name ‘Armstrong,’ which is *the clue to the mystery*» – ‘Чому? Тому що згадується прізвище «Армстронг», що є безпосереднім доказом’.

- Закон і беззаконня:

«The man was right there in the same compartment with me. And what's more I've got *proof* of it» – ‘Цей чоловік знаходився у моєму купе. Я навіть маю доказ цього’.

- Рід діяльності людини:

«I am a *detective*. My name is Hercule Poirot» – ‘Я детектив. Моє ім'я – Еркюль Пуаро’.

- Страх і небезпека:

«She's like a sheep, you know. *She gets anxious and bleats*» – ‘Знаєте, вона схожа на овечку. Завжди тривожна і говорить, наче мекає’.

- Емоції:

«Count looked *thoroughly puzzled* by Poirot's queries» – ‘Ні. – Граф здивовано поглянув на Пуаро’.

- Предмети вбивства:

«By the way, what have you done with the *weapon*?» – ‘До речі, що ви зробили із зброям убивства?’.

- Життя і смерть:

«He *saved my life* in the war» – ‘Він урятував мені життя у війну’.

- Місце розвитку подій:

«*The train, it is as dangerous as a sea voyage!*» – ‘Подорож потягом більш небезпечна, ніж морем’.

Представлена нами лексика із роману «Убивство у Східному Експресі» – виразна, емоційно експресивна, легка для сприйняття, тобто бар’єри щодо її розуміння відсутні.

Слід зазначити, що Агата Крісті надає перевагу роботі приватних детективів та сищиків, тому їхні дії, а також роздуми знаходяться в центрі уваги автора протягом всієї розповіді. Це не просто сухий перелік дієслів та іменників, як у поліцейському звіті. Вживання прикметників та прислівників робить мову оповідання набагато яскравішою: *completely freed from suspicion, mysterious strangers, a reliable alibi, the strongest alibi, absolutely innocent*. На долю поліції припадає лише обмежена частина дієслівних словосполучень, які є досить вживаними й складають набір суто поліцейської термінології (*to prosecute, to arrest*). В цьому й полягає різниця у ставленні «королеви детективу» до своїх героїв.

Такі лексичні одиниці, як *guilty, innocent, examination, motive, court proceedings, imprisonment, facts, evidence, duty, alibi*, незважаючи на їх суто правову направленість, в індивідуально-авторській картині світу Агати Крісті сприймаються як складові художнього концепту, а значить, мають більший потенціал.

Таким чином, для детективу характерні стрімкий розвиток подій, швидкий темп оповіді, монтаж коротких динамічних епізодів, стислі діалоги, різні повороти в розв’язанні загадки-гри, з якими найчастіше пов’язана відсутність розлогої експозиції. Ці характеристики визначають особливості мови детективних творів. Лексика текстів англomовного детективного жанру характеризується як нейтральна лексика, на тлі якої вживається лексика зі стилістичним забарвленням. Конотація детективного тексту здійснюється завдяки емоційному, оцінному, експресивному компонентам значення в межах контексту.

Список бібліографічних посилань

1. Кузнецов, Ю. В. (1990). Детектив: занепад чи розквіт. В: *Всесвіт*, №10, с. 156–161.

2. Николаев, Д. Д. (2001). Детектив. В: *Литературная энциклопедия терминов и понятий*. Москва, с. 221–223.
3. Пихтовникова, Л. С. (2002). Тексты и методы: лингвостилистическая характеристика и интерпретация немецкой притчи как типа текста и как жанра. В: *Проблемы семантики слова, речення та тексту*. Київ, с. 259–265.
4. Цапенко, Л. В. (2019). *Англомовна детективна розповідь: прагмалінгвістичний та лінгвосинергетичний аспекти*. Канд. філол. наук: 10.02.04. Запорізький Національний університет. Запоріжжя.

ЗМІСТ

Передмова	3
Економіка та соціологія	5
<i>Бердікова М. О.</i> Оцінка інвестиційної привабливості підприємства	7
<i>Бочарнікова К. С.</i> Оцінка вартості компанії як один із показників ефективності її діяльності	12
<i>Бунчик А. М.</i> Довіра в освіті як невід’ємна складова її якості	16
<i>Манжурінс К. В.</i> Концепт «толерантності до насильства» в сучасній соціології	23
<i>Науменко А. І.</i> Механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємства: фінансово-економічний аспект	28
<i>Фурса Б. І.</i> Методичні підходи до планування в умовах обмеженості ресурсів	35
Філологія	45
<i>Ананьєва Д. В.</i> Труднощі перекладу англomовних абревіатур та скорочень в Айтї сфері	47
<i>Білокінь О. А.</i> Способи перекладу побутових реалій в українських казках	51
<i>Грек Т. В.</i> Особливості авторського стилю Чарльза Діккенса	54
<i>Єрецька Т. О.</i> Лінгвосоціокультурні особливості несистемної номенклатури академічного дискурсу	59
<i>Жолоб Є. Д.</i> Способи адаптації англomовних рекламних слоганів в українському перекладі	66
<i>Іващенко І. О.</i> Роман Сидни Шелдона «The Stars Shine Down»: художественные особенности и проблемы перевода	71
<i>Корольська Д. В.</i> Роман Оскара Уайльда “The Picture of Dogian Gray”: жанрово-стилістичні особливості і проблеми перекладу	74
<i>Котляр А. О.</i> Опосередковані переклади в українській традиції 1930–1950-х років	78

<i>Лазоренко А. Л.</i> Генезис терміну «ідіостиль» у науковій літературі.....	83
<i>Пороговська Я. В.</i> Проблематика перекладу дитячої літератури.....	88
<i>Розторгуєва В. Ю.</i> Особливості відтворення ідіостилю Денісла Кіза.....	94
<i>Страшненко Ю. О.</i> Проблеми перекладу слів-полісемантів.....	99
<i>Ткаченко Д. І.</i> Соціальні реалії американської англійської мови.....	104
<i>Тоболь В. В.</i> Гумор в англомовному академічному дискурсі: лінгвосоціокультурний вимір.....	109
<i>Шевякова А. С.</i> Особливості вживання детективної лексики у творі Агати Крісті «Вбивство у Східному Експресі»...	115

Наукове видання

**ЗБІРНИК ПРАЦЬ
молодих учених
Народної української академії**

Відповідальна за випуск *О. А. Іванова*
Комп'ютерна верстка *І. С. Кордюк*

Підписано до друку 30.09.2021. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Таймс».
Ум. друк. арк. 7,21. Обл.-вид. арк. 6,55.
Тираж 300 пр. Зам. №

Видавництво
Народної української академії
Свідоцтво № 1153 від 16.12.2002.

Надруковано у видавництві
Народної української академії

Україна, 61000, Харків, МСП, вул. Лермонтовська, 27.